

TÜRKÇE

Türkçe 7 |

Yazar: Osman Emin

İnceleyiciler: Nazim İbrahim
Aynur Seyfullah
Ertan Gina

Yayımcı: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı
“Az. Kiril ve Metodiy” Sok.no. 54, 1000 Üsküp

Tasarım: Osman Emin

Lektör: Osman Emin

Mesleki redaksiyon: Gülser Mehmet Klinçe

Editör: Gülser Mehmet Klinçe

Grafik ve teknik tasarım: Eli Vasilevska Ilievska - ARS STUDIO

Basım: Evropa 92 – Koçana

Tiraj:

Basım yeri ve yılı: Üsküp, 2024

Yedinci sınıf ilköğretim Türkçe dersi okuma kitabının, Okuma Kitapları Milli Komisyonu tarafından 02.05.2024 tarihli ve 26-731/1 numara kararı ile kitabın kullanılmasına karar verilmiştir.

Со одлука за одобрување на учебникот по предметот Турски јазик, седмо одделение бр.26-731/1 од 02.05.2024 донесена од Националната комисија за учебници.

ÖN SÖZ

Değerli Öğretmenler,

**Eğitimin en önemli amaçlarından biri
çocuklara ana dili eğitimini en doğru**

biçimde vermek, onlara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır.

Anadilin önemini ele aldığımızda çocuğun bilişsel, duygusal yönden, geleceğe doğru hazırlamak demektir. Türkçe eğitiminde bu amaçların kazandırabilmesi büyük oranda içerik, yöntem, ders araç-gereçleri ve diğer yardımcı etkenlerin etkili biçimde kullanılmasına bağlıdır. Amacımız öğrencilerin anadilini sistemli bir biçimde geliştirmek, onlara Türk dilini sevdirmek, Türkçe'yi özenle, doğru kullanmayı öğretmek ve okuma alışkanlıkları kazandırarak daha çok okuyan, düşünen, araştıran, yorum yapıp sorgulayan bireyler yetiştirmektir.

Güzel olan herşeye laik olan

sevgili öğrenciler, sizi gördüğüm için sevinçliyim. Okulun ve öğretmenlerinizin yaydığı ışıktan yararlanın. Kitap okuyun, daima ileriye doğru adım attın. Her şeyin en iyisine layık olan öğrencilerimize ve öğretmenlerimize bu okuma kitabını sunmaktan büyük mutluluk duyuyorum. Öğrencilerimizin öğrenim hayatlarında başarılı olabilmeleri için Türkçeyi iyi bilmeleri ve kullanmaları gerekir.

Türkçe'nizin gelişmesinde size yardımcı olacağım için çok mutluyum. Sevgili öğrenciler, her zaman başarıyı hedefleyin, ne olmak istediğinizi düşünürseniz o olursunuz. Kardeşçe, el ele sevgi dolu bir dünyada yaşamaya çalışınız. Özenle hazırladığım bu kitap sayesinde Türkçeyi daha çok seveceksiniz.

Yolunuz açık olsun.

Hazırlayan

EDEBİYAT, İFADE VE YARATICILIK

OKUL TÜRKÜSÜ

Çok severiz biz okulu
Kitabımız bilgi dolu.
Okuryazar her Türk oğlu,
Yükselmenin budur yolu.

Biz okullu ocuklarız,
Hem çalışır hem oynarız.

Kâğıt, kalem, kitap, defter
Bizi bunlar adam eder.
ęretmeni candan dinler,
ęreniriz pek çok şeyler.

Biz okullu ocuklarız,
Hem çalışır hem oynarız.

Hasan li YÜCEL

ARAşTIRALIM

İnternette (derslerde öğrendiğiniz edu, gov vb. uzantılı güvenilir aę adreslerinden), dergi, kitap veya gazetelerden “kitap” temalı sözler araştırınız. En beğendiklerinizi sınıf panosunda yerleştirilmiş konuşma alanlarına yazınız.

“Okumak bir insana neler kazandırır?” sorusuna cevap olabilecek kısa açıklama cümlelerini tahtaya yazınız.

Ne tür kitaplar okursunuz?

Severek okuduğunuz, bitmesini hiç istemediğiniz bir kitabınızı açıkla mısınız?

En son hangi kitabı okudunuz? Yazarı kimdi? Konusu neydi?

Sizce kitaplarla insanlar nasıl dost olabilirler?

EDEBİYAT NEDİR?

Arapça edeb sözcüğünden türetilen kavram ilk kez Şinasi tarafından günümüzdeki anlamıyla, bir sanat türünün adı olarak kullanılmıştır. Günümüzde edebiyat kavramı şu anlamlarda kullanılmaktadır:

- 1- Düşünce, duygu, olay ve imgeleri güzel ve etkili bir biçimde anlatan söz sanatı.
- 2- Bu sanatın ilkelerini, kurallarını ve bu yolda oluşturulmuş ürünleri inceleyen bilgi dalı.
- 3- Bir çağda, bir dilde yaratılmış, sözlü ya da yazılı, sanat değeri taşıyan yapıtların bütünü.
- 4- Herhangi bir bilim dalıyla ilgili yazı ve yapıtların tümü (Türkçede bu anlamda genellikle literatür sözcüğü kullanılmaktadır).

Yalnız bu tanımların, bir sanat olarak edebiyat kavramını nitelemeye yetmediği belirtilmelidir. Söz gelimi birinci tanım edebiyatın konusunu, kullandığı aracı ve bunun kullanılış biçimini vermektedir ama sanat olarak edebiyatın ne olduğunu açıklamaya yetmez. Çünkü edebiyat, öteki sanatlar gibi, tarihsel süreç boyunca gelişip değişen nitelikler taşır. Nitekim tanımdaki “güzel ve etkili” sözlerinin yüklendiği anlam da yalnız çağlara göre değil kişilere göre de değişir. Üstelik edebiyatın ne olduğu üzerinde düşünenler, belli kuramlar öne sürenler kimi özellikleri, nitelikleri önemli sayıp tanımlarında bunlardan yola çıkarlar. Bu özellikleri taşımayan bir yapıtı edebiyat ürünü

saymazlar. Oysa aynı doğru, edebiyat yapıtı için başka özelliklerin varlığını gerekli sayan karşıt anlayış için de doğrudur. Edebiyatı duyguların anlatımı sayan sanat anlayışıyla duyguyu yadsıyan görüş hangi doğru tanımda birleşebilir? Öyleyse burada söz konusu olan edebiyat kavramının nelere işaret ettiğini bilmek, sanat türleri arasındaki yerini belirlemektir. Edebiyat, duyguları, düşünceleri, hayalleri ve deneyimleri estetik bir biçimde ifade eden yazılı veya sözlü eserlerin bütünüdür. Edebiyat, insanların kendilerini ve dünyayı anlama ve anlatma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar ve çeşitli türleri içerir, bunlar arasında şiir, roman, hikaye, deneme, tiyatro, eleştiri ve daha birçok biçim bulunmaktadır.

ÖĞRENELİM

Edebiyatın Ana Unsurları

Dil ve Üslup: Edebiyat eserleri, dilin estetik olanaklarını kullanarak okuyucuda duygusal ve düşünsel etkiler yaratmayı amaçlar. Üslup, yazarın kişisel anlatım tarzıdır ve dilin kullanımı bu tarzı belirler.

Tema: Edebiyat eserlerinde ele alınan ana konular veya fikirlerdir. Aşk, ölüm, doğa, toplum, birey gibi temalar, edebiyatın temel yapı taşlarıdır.

Karakterler: Edebiyat eserlerinde olayların içinde yer alan, çeşitli özelliklere sahip kişilerdir. Bu karakterler, okuyucunun esere bağlanmasını sağlar ve temaların işlenmesine yardımcı olur.

Konu ve Olay Örgüsü: Edebiyat eserlerinin belirli bir konusu ve bu konunun gelişimini sağlayan olaylar dizisi vardır. Olay örgüsü, eserin akışını ve yapısını oluşturur.

Mekan ve Zaman: Edebiyat eserlerinde olayların geçtiği yer ve zaman dilimi de önemli unsurlardır. Mekan ve zaman, eserin atmosferini ve gerçekliğini destekler.

Edebiyatın Türleri

Şiir: Duygu ve düşüncelerin ölçülü, uyaklı ya da uyaksız dizeler halinde ifade edildiği yazılardır.

Roman: Genellikle uzun, olayların ve karakterlerin geniş bir şekilde ele alındığı kurmaca yazılardır.

Hikaye: Romanlara göre daha kısa, tek bir olay veya duruma odaklanan kurmaca eserlerdir.

Deneme: Yazarın herhangi bir konuda kişisel görüş ve düşüncelerini ifade ettiği kısa, nesir yazılardır.

Tiyatro: Sahneleme amacıyla yazılan, diyaloglar ve monologlar aracılığıyla anlatılan eserlerdir.

Edebiyatın Toplum Üzerindeki Etkisi

Edebiyat, toplumsal olayları, bireylerin iç dünyalarını ve insanlık durumlarını yansıtarak toplum üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Farklı dönemlerde yazılan eserler, o dönemin sosyal, kültürel ve siyasi yapısını anlamamıza yardımcı olur. Aynı zamanda, edebiyat eserleri empati yeteneğini geliştirir, bireylerin farklı bakış açılarını anlamalarını sağlar ve kültürel zenginliği artırır.

Sonuç olarak, edebiyat insanlığın en eski ve en etkili iletişim araçlarından biridir ve her dönemde, her kültürde önemli bir yer tutar.

DERSE HAZIRLIK

- Okulunuzu seviyor musunuz? Okulunuzu tek kelime ile açıklamanızı istersek, hangi kelimeyi kullanırdınız?

OKULUMUZ

İşte bir öğretim yılı daha başladı. Hepimiz sevinç içindeyiz. Okulumuzun bahçesi cıvı cıvı... nihayet öğretmenlerimize, okulumuza ve arkadaşlarımıza kavuştuk.

Evimizde; anne, baba ve kardeşlerimiz, okulumuzda ise öğretmenlerimiz ve arkadaşlarımız vardır. Aile içindeki iş bölümü sevgi ve saygı, okulumuzda da olmalıdır. Hepimiz öğretmenlerimizi, anne, baba, arkadaşlarımızı da bir kardeş gibi sevmeliyiz.

Okulda her şeyden önce, toplu yaşamayı ve toplu yaşamının kurallarını öğrenip uygularız. Bir taraftan bize gerekli olan bilgileri kazanırız. Öte yandan ise, aile ve çevremizde edindiğimiz dürüstlük, kibarlık ve saygılı olma gibi davranışlarımızı geliştiririz. İyilik, doğruluk, temizlik gibi güzel duygular elde ederiz.

Ben, öğretmenlerimizi bina yapan insanlara benzetirim. Doğumla başlayan hayatımızda, aileden sonra okul ile karşılaşırız. Okul içinde ve dışında yapılan eğitim ve öğretim bütün yaşamımız boyunca sürer. Bu süre içinde, öğretmenlerimizin ellerinde, bir bina gibi yükseliriz. Onlar usta, birer sanatkar gibi bizler için çalışırlar. Bizleri, ailemizi ve milletimize yararlı birer insan olarak yetiştirmeye uğraşırlar.

Ailemize, çevremizdeki insanlara ve yurdumuza faydalı olmak istiyorsak çalışmalıyız. Her zaman saygılı olmalı, doğruluktan şaşmamalıyız.

Unutmayalım ki bu davranışları göstermek, hem bir vatandaşlık, hem de insanlık görevimizdir.

Yıldız PARMAKSIZ**DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM**

- Okul ne demektir? Bu yazıda okul neye benzetilmiştir? Niçin?
- Öğretilenleri iyi öğrenebilmemiz ve gerektiğinde kullanabilmemiz için neler yapmalıyız?

ÖĞRENELİM

Ana dilimiz Türkçe, dünyanın en eski ve en zengin dillerden biridir. Dünyada, kuralları en sağlam, kullanışı kolay, söylenişi en güzel dillerden biri Türkçe'dir.

- Türk alfabelerinin ne zaman kabul edildiğini araştırıp öğreniniz.

DERSE HAZIRLIK

- Savaş ve barış kelimeleri üzerine tartışarak, görüşlerinizi söyleyiniz.
- Barış içinde yaşayabilmemiz için ne yapmalıyız?

BARIŞ İÇİNDE YAŞAMAK

Sinan'la Özgür birinci sınıftan beri arkadaşlıklar. Beş yıl birbirleriyle hiç kavga etmemişlerdi. O yıl sınıfa yeni bir öğrenci geldi. Sinan'la Özgür, Hamdi'yi aralarına aldılar. Ama o kıskanç ve geçimsiz bir çocuktur. Sinan'a Özgür'ü kötülüyor; Özgür'e de Sinan'dan yalan yanlış sözler taşıyordu.

Kısa sürede Özgür'le Sinan bozuştular. Birbirlerine düşman gözüyle bakmaya başladılar. Böylece birkaç ay geçti. Bir gün okulun bahçesinde, Özgür'ün attığı top kazayla Sinan'ın yüzüne çarptı. Sinan bir süre acıyla kıvrandıktan sonra fırlayıp Özgür'ün üstüne atıldı. İki arkadaş kıyasıya dövüşe giriştiler. Kavga sırasında Özgür'ün kaşları yarıldı. Ertesi gün Hamdi, Özgür'e: "Sinan senden daha güçlü, seni yere atıp kaşını patlattı", dedi.

Özgür: "Kimin daha güçlü olduğunu yakında görürüz. Bu yaranın acısını ondan çıkaracağım", dedi. Hamdi hemen Sinan'a gitti: "Özgür öcünü almak için seni çok dövecekmiş", diyerek onun öfkesini kabarttı.

Bu olaydan sonra Sinan'la Özgür birkaç kez daha kapıştılar. Bir türlü öfkelerini yenemiyorlardı. Bir gün Özgür yazı dersinde Sinan'ın mürekkep şişesini devirdi. Sinan, öğretmenden çekindiği için hiç ses çıkarmadı. Dinlenme zili çalınca dek bekledi. Öğretmen sınıftan çıkar çıkmaz, atılıp Özgür'ün yazı defterini aldı. Bir solukta parçalayıp çöpe attı. Tam dövüşecekleri sırada öğretmen sınıfa girdi ve kavga kesildi.

Sınıftaki öğrenciler, okul dönüşü Sinan'la Özgür'ün arasında üzücü bir olay çıkacağını sezmişlerdi. Gerçekten öyle oldu. İki çocuk okuldan çıkar çıkmaz ağız kavgasına başladılar. Sonra sille tokat birbirlerine girdiler. Sokakta alt alta, üst üste boğuşuyorlardı. Arkadaşlarından kimi Sinan'ı, kimi de Özgür'ü tutuyordu. Onların söylediği kışkırtıcı sözler, onları coşturuyordu. Bir süre sonra dövüşe dövüşe kaldırımın kenarına geldiler ve birden Sinan, Özgür'ü caddeye doğru itti. O anda yoldan geçmekte olan bir araba Özgür'e çarptı. Çocuk kaldırıma doğru fırladı, sonra yere yığıldı. Özgür'ün kolu kırılmıştı. Bir süre okula gelmedi. Sinan korku, utanç ve pişmanlık içindeydi. Özgür'ün okula başladığı gün, öğretmen derse girer girmez konuşmaya başladı:

“Çocuklar, şimdi sizinle biraz konuşmak istiyorum. Öğrencilerim arasında böyle bir kavganın çıkması beni çok üzdü. Bu olay daha kötü sonuçlanabilirdi. Aranızda geçimsizlik başgösterince, durumu bana bildirmeniz gerekirdi. Uygar insanlar, aralarındaki anlaşmazlıkları, toplum kurallarına göre giderme yolunu tutarlar. Dünya ulusları bile, aralarında uyuşmazlık çıkınca hemen savaşa girişmezler, önce Birleşmiş Milletler Örgütüne başvururlar. Toplum içinde herkes aklına geldiği gibi davranmaya kalkışsaydı, insanlar birbirlerine girerlerdi. Dünyada düzen kalmazdı. Böylemi iyi, yoksa barış içinde yaşamak mı?”

Öğretmenlerini dikkatle dinlemekte olan öğrenciler hep bir ağızdan, “En iyisi barış içinde yaşamak” diye bağırdılar. Öğretmen başını salladı. “Barış içinde yaşayabilmek için birbirinizi sevip saymalısınız. Aklına geldiği gibi davranmamalı, yasalara, kurallara uymalısınız” dedi.

Gülten DAYIOĞLU

SÖZLÜK

- **Kıyasıya:** Çok şiddetli, korkunç, müthiş.
- **Öç:** İntikam.
- **Sezmek:** Olmuş ya da olacak bir şeyi anlamak, hissetmek.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Çocuklar kendi aralarında neden kavga etmişler?
- Çocuklar kendi öfkelerini nasıl yenebilirler?
- Öğretmen kendi öğrencileri ile neler konuştu?
- “En iyi barış içinde yaşamak.” cümlesi üzerine öğrencilerinizle konuşunuz.

ÖĞRENELİM

Okuduğunuz yazı, düzgün cümlelerden oluşmuştur. Bu tür yazılara **düz yazı** denir. Okuduğunuz yazıda bazı satırlar diğerlerine göre daha içeride başladığı görülmektedir.

Örnek olarak: “**Kısa sürede Özgür’le Sinan bozuştular.**” cümlesi biraz içten yazılmıştır. Buna **satır başı** denir.

Düz yazılarda bir satır başından, diğer satır başına kadar olan bölüme **paragraf** denir. Her paragraf bir düşünceyi ya da bir olayı anlatan cümlelerden oluşmuştur. Her düşünce yazısında, çıkarılması gereken bir temel düşünce vardır. Buna **ana düşünce (ana fikir)** denir.

- Okuduğunuz yazının ana düşüncesini söyleyiniz.

ÖĞRENELİM

METİN

Metin, çok farklı düzeylerde dille iletişimde bulunmak amacıyla oluşturulan anlatma ve anlaşma aracıdır. Cümle, yalnız başına eksiksiz bir anlaşmayı sağladığı zaman, kullanıldığı bağlamda metin değerindedir. Ancak bir cümle ile herhangi bir konuda soruya gerek duyulmadan ve şüpheyi yer bırakmadan anlaşma sağlanamaz. Öyleyse metin, cümlelerden oluşan, daha yerinde bir söyleyişle, cümlelerle örülen bir anlatma ve anlaşma aracıdır. Sesten paragrafa uzanan çizgide, her dil birliği metnin oluşmasına hizmet eder. Amaç, dille anlatma ve anlaşmadır. Anlatma ve anlaşmanın amacı, konusu, kullanılan iletişim kanalı ve hedef kitle, metnin türünü, boyutunu, anlatım biçimini ve dil özelliklerini belirler. Bilimsel, felsefî ve edebî metinlerle günlük hayatın akışını düzenleyen metinler birbirlerinden farklıdır. Hedef alınan okuyucu kitlesi de metnin yapısı ve anlatımı üzerinde etkili olur.

(...)

Metinleri; yazılış amaçları, hedef kitleleri, anlatım biçimleri, gerçeklikle ilişkileri bakımından gruplandırmak mümkündür. Ancak bunlar arasında en geçerli ve yararlı gruplandırma, metinleri öğretici metinler ve sanat metinleri olmak üzere önce ikiye ayırmak, sonra da her metni kendi özellikleri ve benzerleriyle tanımayla ve açıklamaya çalışmaktır. Hiçbir metin kendi alanında her şeyi anlatmaz, her metin kendinden daha geniş bir sistemin yapıcı unsurlarından biridir. Bunun için bir metnin tamamında her şeyi anlatmaya kalkışmak hiçbir şey anlatmamaktır. Ayrıntılar bir tarafa bırakılıp, asıl olanı, farklı olanı ön plana çıkarmak; anlam ve estetik ile ilgili değerlerin okuyucu ile metin arasındaki kültür, zevk ve anlayış birliği yardımıyla anlaşılması gerektiği düşünülmelidir. Bunlar aynı zamanda anlam birlikleri arasında bütünlüğü de sağlarlar. Her metnin kendine özgü anlamı, anlatım biçimi ve hatta sesi vardır. Bazı metinler öğretmeyi, bazıları düşündürmeyi, kimileri sezdirip duygulandırmayı amaçlar. (...)

Prof. Dr. Şerif Aktaş

Metinlerin Sınıflandırılması

Temelde şiir ve düzyazı biçiminde gruplanan metinler; gerçeklikle ilişkileri, işlevleri, yazılış amaçları, hedef kitleleri, kullanılan anlatım biçim ve teknikleri vb. ölçütlere göre sınıflandırılabilir. Metinler, sanat metinleri (edebî metinler) ve öğretici (bilgilendirici) metinler olmak üzere ikiye ayrılır.

Sanat metinleri; edebî bir heyecan uyandırmak, estetik zevk ve anlayış kazandırmak amacıyla yazılır. Coşku ve heyecanı dile getiren metinler (şiir), öyküleyici metinler (masal, fabl, destan, hikâye, roman), göstermeye bağlı metinler (tiyatro) sanat metinleridir. *Öğretici metinler*; tanıtmak, bilgi ve haber vermek, uyarmak, düşündürmek, kanıları değiştirmek, yönlendirmek gibi amaçlarla yazılır. Tarihî metinler, bilimsel metinler, gazete çevresinde gelişen metin türleri (makale, deneme, sohbet, fıkra, eleştiri, mülakat, röportaj, haber yazıları), kişisel hayatı konu alan metin türleri (anı, günlük, gezi yazısı, biyografi / otobiyografi, mektup) öğretici metinlerdir.

DERSE HAZIRLIK

- Memleketinize karşı olan sevginizi nasıl gösterirsiniz?
- Memleket, yurt kavramlarını kullanarak kısa yazı yazmaya çalışınız.

MEMLEKETİM

Bir gölge gibi peşimdesin,
İçimdesin, gücümdesin,
Geceleri,
Düşümdesin!
Yoluna kul köle olduğum;
Canım kurban,
Kanım helal, Sevdiğim,
Memleketim!

M. Sunullah ARISOY

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiiri okurken nasıl bir duygu yaşadınız?
- Şiirde en güzel olan nedir?
- Memleketimiz ne ile güzeldir? Açıklayınız.

ÖDEV

- 8 Eylül, Makedonya Cumhuriyeti bağımsızlık günüdür.
- 8 Eylül devlet bayramıdır.
- 8 Eylül, bağımsızlık günü ile ilgili araştırma yapın ve yazı yazınız.

ÖĞRENELİM

Şiirde Konu ve Ana Duygu

Bir metinde üzerinde durulan düşünce, olay, durum ya da sorun metnin konusudur. Bir metnin konusunu bulmak için “Metinde ne anlatılıyor?” sorusunu sorarız. Ana fikir ise metnin yazılış amacı yani yazarın okuyucuya vermek istediği mesajdır. Şiirlerde ise ana fikrin yerine ana duygu bulunur. Şiirin okuyucuda uyandırdığı temel duygu ana duygudur. Ana duygu yerine “tema” kelimesi de kullanılır.

DERSE HAZIRLIK

- Boş zamanlarınızı verimli kullanmak için neler yapabilirsiniz? Anlatınız.
- Hangi tür kitapları okumayı seviyorsunuz? Neden?

OKUMA ZEVKİ

Çocuklara daha okulda iken vereceğimiz iyi alışkanlıklardan biri okuma zevkidir. Okumaya, daha küçük yaşta alışmalı. Zaman öldürmek için değil, yararlı, hoş vakit geçirmek için okumalı.

Ünlü Amerikalı Profesör Olivier Goldsmith (Olivir Goldsimit) diyor ki: “Yararlı bir kitabı ilk kez okuyunca yeni bir dost edindim sanırım. Beğendiğim, sevdiğim bir kitabı tekrar okuduğum zaman da eski bir dostu kavuşmuş gibi olurum.” Bizde böyle yeni dostlar edinen ya da eski dostlara tekrar kavuşan ne kadar azdır!

Kitaplar, yalnızca bir odanın ya da kafanın süsü değil her uygar insanın günlük ekmegidir. Mutluluğumuz için gerekli bir araçtır. Boş zamanlarımızda en içten dost, candan arkadaş, dert ortağıdır. Bir felakete mi uğradık, onlar bizi teselli ederler. Bir derdimiz mi var, onlar bizi karamsarlığa kapılmaktan korurlar. Bize neşe, umut, cesaret veren hep kitaplardır.

Petrarque (Petrark) diyor ki: “Benim her ülkede güzel konuşan dostlarm vardır. İstediğim zaman kendilerini ziyaret edebilirim. Her an benim emrim altındadırlar. Bazen onlarla birlikte seyahat ederim. Beni hiç sıkımazlar. Birşey sorsam hemen yanıtlarlar. Bazılarından yaşama sanatını, bazılarından mutlu olmayı, bazılarından da para kazanmanın yollarını öğrenirim. Bazıları da beni kahkahalarla güldürür, bazıları derin derin, düşündürür. Bunlardan aldığım öğütler sayesinde yaşamın her türlü zorluklarına karşı koyabilirim. Bana verdiği bu yararlara karşın benden istedikleri şey, evinin köşesinde bir dolap ya da temiz bir raftır.

Yalnız dikkat edilecek önemli bir nokta vardır. Kitaplar da dostlar gibi bazen hayırlı, bazen de hayırsız olurlar. Hayırsız dostlardan sakınmayı bilmeli, sevicecek arkadaş gibi okunacak kitapları da iyi seçmelidir.

Selim Sırrı TARCAN

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazara göre kitaplar bizden ne ister? Bunlardan başka kitaplarımız için ne yapmalıyız? “Hayırsız dost” sözüyle ne anlatılıyor? Yazar, bu konuda bize nasıl bir öneride bulunuyor?

DERSE HAZIRLIK

- Uğraşmadan, çalışmadan başarıya ulaşabilir miyiz?
- Tembel olanlar başarıya ulaşabilir mi?

TEMBEL ÇOCUK

Evvel zamanda, şimdiki saatte, bir de vardı, iki de. Harda hurda, şurda burda iyi de vardı, kötü de. Yalanda vardı, gerçek de. Masal gerçek içinde, gerçek masal içinde yaşırdı.

Böyle bir zamanda mutsuz bir kadın yaşırdı. Çünkü çocuğu çok tembeldi. Okulu sevmiyordu. Kadın, en çok oğlunun okumasını istiyordu. Bunun için de ona dökmedik dil, söylemedik güzel söz bırakmıyordu. Sen tek oku, ben gece de çalışırım, gündüz de, arıdan da bulurum, darıdan da diyordu. Oğlu akşamları “hı” deyip söz veriyor, sabah oldu mu “cık” edip okula gitmekten vazgeçiyordu.

Baktı olmayacak, kadın gidip sopaya yalvardı:

- Canım sopa, kuzum sopa, dedi. Ne olursun bizim tembel oğlanı döv. Okula gitmek istemiyor.

- Hayır, dövmem, dedi sopa.

Kadın kızdı. Bu kez ateşe yalvardı.

- Canım ateş, kuzum ateş, dedi. Ne olursun şu sopayı yak. Sopa çocuğu dövmüyor. Çocuk okula gitmiyor.

Ateş alevlerini gökyüzüne savurup durduktan sonra, yanıtladı:

- Hayır, yakmam dedi.

Bunun üzerine kadın suya yalvardı:

- Canım su, kuzum su, dedi. Ne olursun şu ateşi söndür. Ateş sopayı yakmıyor, sopa çocuğu dövmüyor, çocuksa okula gitmiyor.

- Hayır, söndüremem, dedi su. Boşu boşuna akıp gitti.

Kadın gidip ineğe yalvardı:

- Canım inek, kuzum inek, dedi. Ne olursun şu suyu iç. Su ateşi söndürmüyor.

Ateş sopayı yakmıyor. Sopa çocuğu dövmüyor. Çocuksa okula gitmiyor.

İnek başını, kuyruğunu salladıktan sonra:

- Hayır içmem, dedi. Kadın gidip kasaba yalvardı:

- Canım kasap, kuzum kasap, dedi. Ne olursun şu ineği kes. İnek suyu içmiyor. Su ateşi söndürmüyor. Ateş sopayı yakmıyor. Sopa çocuğu dövmüyor. Çocuksa okula gitmiyor. Kasap pala bıyıklarını burup biraz düşündü:

- Hayır, kesmem dedi.

Canı çok sıkılan kadın halata gitti.

- Canım halat, kuzum halat, dedi. Sen çok soylusun, uzun boylusun. Senden iyi kimse yok yeryüzünde. Şu kasabı as. Kasap ineği kesmiyor. İnek suyu içmiyor. Su ateşi söndürmüyor. Ateş sopayı yakmıyor. Sopa çocuğu dövmüyor. Çocuksa okula gitmiyor.

- Hayır, dedi halat. Ben asmam.

Bunun üzerine kadın gidip fareye yalvardı:

- Canım fare, minik fare, dedi. Sen evlere şenlik, insanlara yoldaşsın. Ne olur şu halatı kemir. Halat kasabı asmıyor. Kasap ineği kesmiyor. İnek suyu içmiyor. Su ateşi söndürmüyor. Ateş sopayı yakmıyor. Sopa çocuğu dövmüyor. Çocuksa okula gitmiyor.

- Hayır, kemiremem, dedi ince bıyıklarını oynatarak.

Kadın koşup kediye yalvardı:

- Canım kedi, kuzum kedi, dedi. Ne olur şu fareyi ye. Fare halatı kemirmiyor. Halat kasabı asmıyor. Kasap ineği kesmiyor. İnek suyu içmiyor. Su ateşi söndürmüyor. Ateş sopayı yakmıyor. Sopa çocuğu dövmüyor. Çocuksa okula gitmiyor.

Kedi yalanıp durduktan sonra:

- Hayır, yemem, dedi.

Kadın durup düşündü.

- Sana taze sütle taze balık versem fareyi o zaman yer misin? dedi.

- İşte o zaman olur, dedi kedi. Ardından da fareyi yemek için atıldı.

Bunun üzerine kedi fareyi, fare halatı, halat kasabı, kasap ineği, inek suyu, su ateşi, ateş sopayı kovaladı. Görev yapma sırası sopaya gelmişti ki o durdu:

- Benim adım sopa ama, dedi kararlı bir sesle. Bundan sonra acıya, şiddetle ilgilim yok artık.

Hepsi şaşırarak sopaya baktı. Ne oluyordu? Eski köye yeni adet mi getiriyordu bu da?

- Bir iş zorla yaptırılırsa, onun yararlı olacağına da inanmıyorum ayrıca, diye ekledi.

Çocuk dönüp sopaya baktı. Hiç ummayacağı sözleri onun ağzından duyuyordu. En katı, en acımasız bilinen sopa bile değiştiğine göre, dedi kendi kendine. Ben niçin değişmeyeyim... Dediğini de yaptı. O günden sonra farklı bir insan oldu. Derslerine çalıştı. Çantasını hazırlayıp erkenden okul yoluna düştü. Kısa sürede arkadaşlarına, öğretmenlerine alıştı. Artık tembelliğin değil, çalışkanlığın keyfini çıkarmaya başladı.

Mehmet GÜLER

SÖZLÜK

- **Alev:** Yanmaya başlamak, tutuşmak.
- **Pala bıyık:** Gür, uzun, yanaklara doğru kıvrık bıyık.
- **Halat:** Kalın ip.
- **Kemirmek:** Sert bir şeyi dişleriyle azar azar koparmak.

ÖĞRENELİM**Sözlük**

Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelimelerini, deyimlerini ve atasözlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat biçiminde tanımlanmaktadır. Sözlükler, ait oldukları dilin en önemli eserleri arasındadır. Bir milletin sahip olduğu değerlerinin, kültürel varlıklarının ve yaşama tarzının iz düşümünü sözlüklerde bulmak mümkündür. Bu yüzden sözlükler hazırlanırken dil varlığının en iyi şekilde yansıtılmasına gayret edilmiştir.

Sözlükler genelde kitap halinde bulunmaktadır. Sözlükler tek dilli veya çok dilli olabilir. Genel veya özel alanlarla ilgili sözlükler hazırlanabilir. Türleri şöyledir: Ansiklopedik, kavramsal, örnekli, tekdilli, çokdilli, lehçeli, aşanlamlı, karşıtanlamlı, kökenbilimsel, argo, terimler, deyimler, atasözleri, mesleki terimler, karşılaştırmalı.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Başarılı olmamız için her birimiz ne yapmalıyız?
- Bir işi başarıyla tamamladığımız zaman kendimizi nasıl hissederiz?

TARTIŞALIM

- İnsanlar niçin çalışmak zorundadırlar?
- Hayatta hangi insanlar başarıya ulaşamazlar?
- Çalışmadan başarıya ulaşılabilir mi?
- Tembel olmanın zararları nelerdir? Sınıfta tartışınız.

ÖĞRETMENLER İÇİN

İşleniş sürecinin ilk basamağında, öğrencinin derse, okuma veya dinleme/izleme etkinliğine hazırlanması, konuyla ilgili birikimlerini harekete geçirmesi, konunun anlaşılmasını kolaylaştırıcı bilgiler edinmesi, dikkatini metne yoğunlaştırması hedeflenmektedir. Bu amaçla öğretmen, ilgiyi arttırıcı hikâyecik, fıkra, kısa hikâye vb.den yararlanabilir; temayla ya da metinle ilgili görsel unsurların yorumlanmasını isteyebilir, müzik dinletebilir, konuyla ilgili beyin fırtınası yaptırarak çağrışımların ifade edilmesini sağlayabilir, kısa filmler izletebilir; canlandırma etkinlikleri yaptırabilir veya benzeri etkinlikler düzenleyebilir. Böylelikle konuya güdülenen öğrenci herhangi bir kopukluk yaşamadan sürecin diğer basamağına uyum sağlayabilecektir.

DERSE HAZIRLIK

- Bilgi edinmenin yolları nelerdir?
- Kitap insana neler kazandırır?

KİTAPLARIM KİTAPLARIM

Bülbülüm siz, gülüm de siz,
Kitaplarım, kitaplarım.
Elim de siz, dilim de siz,
Kitaplarım, kitaplarım.

Güneş gibi ışık saçan,
Bilgi verip zeka açan,
Kötülüktür sizden kaçan,
Kitaplarım, kitaplarım.

Ayrı kalsam yas tutarım,
Okumasam pas tutarım,
Çok korurum, has tutarım,
Kitaplarım, kitaplarım.

Her çareyi sizler bulur,
Sizden üstün dost mu olur?
Hem yükseltir, hem korur,
Kitaplarım, kitaplarım.

Mustafa YILMAZKAYA

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiire göre şair kitaplarından neler öğreniyor?
- Şair, “Sizden üstün dost mu olur, hem yükseltir, hem korur” diyor, böylece kitabı neye benzetiyor?
- Bu benzetmenin sebebi nedir?

ÖĞRENELİM

*Şiir dört dörtlükten ve hece vezniyle yazılmış bir şiirdir. **Hece vezni**, dizelerdeki hece sayısının eşitliğinden doğan bir ölçüdür. Bir şiirin ilk dizesinde kaç hece varsa, diğer dizelerde de o kadar hecenin bulunması gerekir.*

*Şiirde dize sonlarındaki son heceleri arasındaki ses benzerlikleri vardır. Sıra sonlarındaki ses benzerliğine **kafiye** denir. Şiirde işlenen ana düşünceye **tema** denir.*

- Bu şiirin temasını (ana düşüncesini) söyleyiniz.

Okuduğunuz şiirin dize sonlarındaki tekrarlar aynı şekilde devam etmez. Benzeyen sesler bazen birdir, bazen daha çoktur. Buna göre kafiye çeşitlerinden birini oluşturur. Şiirde iki veya daha çok dize arasındaki farklı anlam ve görevdeki seslerin, kelimelerin benzerliğidir. Kafiye genellikle dize sonlarında ve kelimelerin köklerinde aranır. Yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiye olmak üzere dörde ayrılır.

Kafiyeler:

Yarım kafiye: Tek bir sessiz benzeşmesinden oluşan kafiye.

“Ayrı kalsam yas tutarım,
Okumasam pas tutarım,
Çok korurum, has tutarım,
Kitaplarım, kitaplarım.” örneğinde olduğu gibi.

Tam kafiye: Bir sesli, bir sessiz veya sadece bir sesli harf benzerliğinden oluşan kafiye.

“Her çareyi sizler bulur,
Sizden üstün dost mu olur?
Hem yükseltir, hem korur,
Kitaplarım, kitaplarım.” örneğinde olduğu gibi.

Zengin kafiye: Benzerlik iki sessiz ile bir sesli veya bunlardan çok sesler arasındaki benzerliğinden oluşan kafiye.

“Güneş gibi ışık saçı,
Bilgi verip zeka açan,
Kötülüktür sizden kaçan,
Kitaplarım, kitaplarım.” örneğinde olduğu gibi.

Cinaslı Kafiye: Sesteş (eş sesli) kelimelerle yapılan kafiye çeşididir.

“Hadi git, benden sana dilediğince izin,
Öyle bir uzaklaş ki karda kalmasın izin.” örneğinde olduğu gibi bu dizelerin son kelimeleri arasında ses bakımından benzerlik, anlam bakımından ayırım vardır.

DERSE HAZIRLIK

- Bu hikaye, okumanın sadece bir hobi olmanın ötesinde, bir kişinin hayatını nasıl zenginleştirebileceğini anlatan bir yolculuk hikayesidir.

YENİ DÜNYALARIN KAPILARI

Bir gün, Alin okuma alışkanlığını keşfetti. Okudukça, bir dünyadan diğerine geçiyormuş gibi hissediyordu. Bir gün, eski bir kitapçının köşesinde bulduğu tozlu bir kitapla tanıştı. Kitap, zamanla sararmış sayfalarıyla ona sadece hikayeler anlatmakla kalmayacak, aynı zamanda bir yolculuğa çıkaracaktı.

Küçük Alin'i fantastik bir dünyaya taşıdı. Burada konuşan hayvanlar, sihirli ormanlar ve gizemli dağlar vardı. Alin, bu dünyada yeni dostlar edindi. Bir kurtla sohbet etti, renkli kuşlarla dans etti ve sihirli bir gölde yüzdü. Her macera, Alin'in hayal gücünü daha da geliştirdi.

Kitabın sayfalarında dolaşırken, Alin bir bilgelik kitabı buldu. Bu kitap, ona hayatta karşılaşabileceği zorluklarla başa çıkma konusunda öğütler veriyordu. Alin, bu bilgileri öğrenirken, gerçek dünyadaki sorunlarla nasıl başa çıkabileceğini de keşfetti.

Alin'in yaşamındaki kitaplar, ona cesaret, umut ve sevgi kazandırdı. Zamanla, Alin sadece kitapları okumakla kalmayıp, kendi hikayelerini yazmaya başladı. Yazdığı hikayeler, onun iç dünyasını yansıtıyor ve başkalarına ilham veriyordu.

Alin'in hayatı, okuma sevgisi sayesinde renklendi. Kitaplar, ona yeni dünyaların kapılarını açmış ve onu gerçek dostlarla buluşturmuştu. Artık Alin, her kitapla birlikte biraz daha büyüyordu ve okuma serüveni hiç bitmiyordu.

EYAZ'IN (AYAZIN) MARİFETİ

Bir gün beyleri Gazneli Mahmuta “Ayaz denilen bu kölenin ne marifeti var ki sen ona otuz kişinin maaşı kadar maaş ödüyorsun?” dediler.

Sultan Mahmut bu soruya o anda cevap vermedi. Birkaç gün sonra beylerini alarak ava çıktı. Yolda bir kervan gördüler. Sultan Mahmut beylerden birine:

“Git sor bakalım, bu kervan nereden geliyor?” dedi.

Bey atını sürerek gitti, birkaç dakika içinde geriye döndü.

“Efendim kervan Rey şehrinden geliyor.” dedi.

Sultan Mahmut:

“Peki, nereye gidiyormuş?” diye sorunca bey susup kaldı. Bunun üzerine Sultan Mahmut başka birini gönderdi. O da gidip geldi.

“Efendim, Yemen’e gidiyormuş.” dedi.

Padişah:

“Yükü neymiş?” deyince o da sustu kaldı. Bu defa padişah başka bir beye:

“Sen de git yükünü öğren” dedi.

Bey gitti geldi.

“Her cins mal var, fakat çoğu Rey kaseleri.” dedi.

Padişah:

“Peki, kervan ne zaman yola çıkmış?” diye sorunca bey cevap veremedi. Padişah böyle tam otuz beyi gönderdi, otuzu da istenen bilgileri tam olarak getiremediler. Padişah son olarak Ayaz’ı çağırdı:

“Ayaz, git bak bakalım, şu kervan nereden geliyor?” dedi.

Ayaz:

“Efendim, kervan görünür görünmez sizin merak edeceğinizi tahmin ederek gidip gerekenleri öğrendim. Kervan Rey’den gelip Yemen’e gidiyor, yükü şudur, şu kadar at, şu kadar deveden oluşuyor, şu kadar insan var” diye kervan hakkında ayrıntılı bilgi verir. Bütün bunları beyler ağzı açık dinliyorlardı. Ayaz tek başına 30 beyin edinmediği bilgiyi edinmişti. Padişah beylerine döndü:

“Ayaz’a neden otuz kişinin ücretine denk ücret verdiğimi anladınız mı? Görüyorsunuz ki bu bile onun hizmetine karşılık az geliyor.” dedi. Böylece Ayaz’ı çekemeyerek aleyhinde konuşan beyler utanıp yaptıklarına pişman oldular.

Mesneviden Mevlana Masalları

TARTIŞALIM

- İnsanların farklı edebî türlere ilgi duymasının nedenlerini tartışınız.
- Aşağıdaki metinden yola çıkarak farklı edebî türlerin ortaya çıkmasının nedenlerinin neler olabileceğini tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Zaman neden önemlidir?
- Zaman planlaması yapıyor musunuz? Neden?
- Zaman planlaması yaparken önceliklerinizi neye göre belirliyorsunuz?

ZAMANI KAZANMAK VEYA KAYBETMEK

Okumuş, aydın bir dostumla konuşuyordum; zamanın azlığından yakınıyordu. Çünkü yaşlı idi. Önünde ne kadar zaman olduğunu biliyordu, ama bunun az olduğunu da biliyordu. Eline yabancı dilden bir kitap almıştı.

“Bu harikulade bir kitap” diyordu.

“Bunu tercüme etmek istiyorum. Ama buna bir girişirsem öteki işlerimi yapmayacağım diye korkuyorum. Halbuki yapılacak çok iş var. Hepsinin de mutlaka yapılması lazım. Benim vaktim bunlardan hangisini yapmaya yetebilir? Yazık! Çok geç kaldık, çok!”

Gerçekten yazık! Zamanın azaldığını insan, ancak bir yaşa geldikten sonra fark edebiliyor. Hazin olan budur. İnsanoğlu kolay yetişmiyor, kolay olgunlaşmıyor. Bazı işleri yapabilmek için belli bir olgunluğa varmak lazım. Ancak o olgunluğa vardıktan sonra gücünüzün bazı işleri başarmaya yettiğini görürsünüz. İşte bunu gördüğünüz zaman bir telaştır başlar. Yaşınız en az kırka varmıştır. Önünüzde kaç seneniz kaldı? Daha kaç sene yaşayacaksınız? Bilemezsiniz.

“Aman, şunu da yapayım! Aman bunu da yapayım!” diye çırpınırsınız.

Halbuki zaman, alabildiğine, dörtlüye gitmektedir. Bir de bakarsınız, beş seneniz daha gitmiş. Başladığınız işin henüz yarısına gelmemişsinizdir. Eyvah! Zaman yok! Vakit çok az! Onun için değil midir ki bir ihtiyar: “Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen boş geçen zamanlarını içine atsana!” diye bağırmıştır.

Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilemiyor. Gençlere bakıyorum. Kendilerinin bir şey öğrenmelerine yarayacak en kıymetli zamanlarını boşu boşuna, bir mirasyedinin para harcaması gibi harcıyorlar. Harcanan para yeniden kazanılabilir. Ama boşuna harcanmış zamanı tekrar geri alıp eski yerlerine koyamazsınız. O,

boyuna akar gider. Siz uyursunuz, zaman uyumaz; akışına devam eder. Durmaksızın boyuna giderken sizin ömrünüzü de beraber götürür. Aslında sizin ömrünüzdür giden, farkına varmasızın. Her geçen dakika ile neler kaybettiğinizi hiçbir zaman bilemezsiniz. Ancak seneler ve seneler geçtikten sonra arkanıza baktığınız zaman, o gençlik günlerinizin ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini görür, kaybettiğinizin azametini seyrederken acılar içinde yüreğinizin sızladığını hissedersiniz.

Servet, mal, mülk, bunların hiçbirisi kıymet değildir. Ömrünüz sona erdiği zaman, onların hepsi ortada kalır. Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek, onları daha çabuk toparlayacak bir hizmette bulunabildinizse kendiniz gitseniz bile, adınız yaşar. Aslında bakarsanız yaşamak da bu dur zaten!

Fakat insanın etrafına, memleketine, insanlığa yararlı bir şey yapabilmesi, kendisine cömertçe bahşedilmiş olan zamanları iyi kullanması sayesinde mümkün olabilir. Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilirler. Yetişmemiş, yani zamanlarını iyi kullanmamış, boşu boşuna harcamış insanlarsa, ne kendilerine ne de memleketlerine faydalı olabilirler. Gençleri uyaralım, bu noktada uyarmamızın faydası vardır zamanlarını iyi kulansınlar. Yoksa günün birinde, yaşlandıkları zaman, hiçbir şey yapamamış olmanın acısı ile kıvranacaklardır. Gençler, boş geçirdikleri zamanlara neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki, iş işten geçmiş olacaktır. İnsan için bahtsızlığın en kötüsü, en korkuncu, muhakkak ki, bunu, yapılacak hiçbirşey kalmadığı zaman fark etmektir.

Şevket RADO

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazarın sözünü ettiği dostunun kaygısı nedir?
- Metinde yazarın insanların zamana bakış açısı ile ilgili genel olarak yakındığı durum nedir?
- Yazar, zamanla ilgili düşüncelerini desteklemek için hangi örnekleri gösteriyor?
- Yazar, gençlerin zamanı harcamasını neye benzetiyor?
- Siz zamanın harcanmasını neye benzetiyorsunuz?
- Yazara göre yaşamak nedir? Bunu yapabilmek için nasıl davranmak gerekir?

ÖĞRENELİM

Metin

Çok farklı düzeylerde dille iletişimde bulunmak amacıyla oluşturulan anlatma ve anlaşma aracıdır. Cümle, yalnız başına eksiksiz bir anlaşmayı sağladığı zaman, kullanıldığı bağlamda metin değerindedir. Ancak bir cümle ile herhangi bir konuda soruya gerek duyulmadan ve şüpheyi yer bırakmadan anlaşma sağlanamaz. Öyleyse metin, cümlelerden oluşan, daha yerinde bir söyleyişle, cümlelerle örülen bir anlatma ve anlaşma aracıdır. Sesten paragrafa uzanan çizgide, her dil birliği metnin oluşmasına hizmet eder. Amaç, dille anlatma ve anlaşmadır. Anlatma ve anlaşmanın amacı, konusu, kullanılan iletişim kanalı ve hedef kitle, metnin türünü, boyutunu, anlatım biçimini ve dil özelliklerini belirler. Bilimsel, felsefî ve edebî metinlerle günlük hayatın akışını düzenleyen metinler birbirlerinden farklıdır. Hedef alınan okuyucu kitlesi de metnin yapısı ve anlatımı üzerinde etkili olur.

(...)

Metinleri; yazılış amaçları, hedef kitleleri, anlatım biçimleri, gerçeklikle ilişkileri bakımından gruplandırmak mümkündür. Ancak bunlar arasında en geçerli ve yararlı gruplandırma, metinleri öğretici metinler ve sanat metinleri olmak üzere önce ikiye ayırmak, sonra da her metni kendi özellikleri ve benzerleriyle tanımaya ve açıklamaya çalışmaktır. Sanat metinlerine, yaygın ve benimsenmiş adıyla edebî metinler adı verilmektedir. Bunlar da, edebiyat denilen sanat dalı içinde düşünülür ve değerlendirilir. Hiçbir metin kendi alanında her şeyi anlatmaz, her metin kendinden daha geniş bir sistemin yapıcı unsurlarından biridir. Bunun için bir metnin tamamında her şeyi anlatmaya kalkışmak hiçbir şey anlatmamaktır. Ayrıntılar bir tarafa bırakılıp, asıl olanı, farklı olanı ön plana çıkarmak; anlam ve estetik ile ilgili değerlerin okuyucu ile metin arasındaki kültür, zevk ve anlayış birliği yardımıyla anlaşılması gerektiği düşünülmelidir. Bunlar aynı zamanda anlam birlikleri arasında bütünlüğü de sağlarlar.

Her metnin kendine özgü anlamı, anlatım biçimi ve hatta sesi vardır. Bazı metinler öğretmeyi, bazıları düşündürmeyi, kimileri sezdirip duygulandırmayı amaçlar.

(...)

Şerif Aktaş

DERSE HAZIRLIK

- “Toplum hayatında herkese düşen belirli görevler vardır.” sözünden ne anlıyorsunuz? Gözlemlerinizi hareketle açıklayınız.
- Üzerinize düşen görevi en iyi şekilde yapabilmek için nelere dikkat edersiniz?
- Metnin başlığından hareketle metnin içeriğini tahmin ediniz.

ÇOCUK BAHÇESİNDEKİ BEKÇİ

Bizim sokağın alt başına küçük bir çocuk parkı yapıldı. Beyaz badanalı ihata duvarını, yine beyaza boyanmış demir parmaklıklarla çevrelediler. Parkın köşesinde, üzeri kırmızı kiremitlerle örtülü şirin bir bekçi kulübesi vardı. Orta yaşlı, çatık kaşlı bir amca, bazen bu kulübenin önüne dikilip bas bas bağırır: “Kapıyı görmedin mi oğlum, ne diye duvardan atlıyorsun?”

“Çimenleri çiğneme, kenardan yürü!”

“Yavrum siz hiç mektep medrese görmediniz mi, salıncağa ayakkabıyla basılır mı, in oradan!” Ne yalan söyleyeyim, ilk günlerde bu adama çok kızıyordum. Ne diye bağırıyordu? Bu park bizler oynasın diye yapılmamış mıydı? İkide bir düdük öttürecek ne var yani? Parkı alıp götürmüyoruz ya...

Gerçi ben, bazı çocukların yaptığı gibi yeşillikleri çiğneyip duvardan atlamıyordum ama yine de bekçi amcanın bağırmasından hoşlanmıyordum. Ne zaman parka gitmek istesem bekçinin orada bulunmadığı bir saati kolluyordum.

Geçen hafta sonunda küçük kardeşimi parka götürdüm. İlle de tahterevalliye bineceğim diye tutturdu. Annemin ısrarı üzerine gitmek zorunda kaldım. Bekçi amca öğle yemeğine gidinceye kadar parkın kapısında bekledik. Sabırsızlıkla içeri dalmak isteyen kardeşimi zor zapt ettim. Oyun alanı tıklım tıklım doluydu. Her oyuncağın başında uzun bir kuyruk oluşmuştu. Ben de kardeşimin elinden tutup tahterevalli kuyruğuna girdim. Bize sıra gelmediği gibi bizim önümüzdeki çocukların da kıpırdamaya niyetleri yoktu. Çünkü delikanlı denilecek yaşta iki erkek çocuğu, tahterevalliye yarım saatten beri işgal ediyordu. Belki de on altı, on yedi yaşlarında vardılar. Sanki tahterevalli babalarının malıymış gibi kalkmak bilmiyorlardı. Birinin ayaklarında kocaman potinleri vardı. Artık nereye basmışsa her yanı çamur içindeydi. Biraz sonra oturduğu yerden kalkıp tahterevallinin üzerine çıktı. Karşısındaki arkadaşına da işaret edip ayağa kalkmasını söyledi. Sonra birlikte zıplamaya başladılar. Çocuğun ayakkabısındaki çamur, her yana bulaşmıştı. Kara kara düşünmeye başladım. Evden çıkarken annem: “Dikkatli olun, üstünüzü başınızı kirletmeyin!” diye sıkı sıkıya tembih etmişti. Bu çamurlu şeyin üzerine kardeşimi nasıl bindirecektim? Bindirmeden eve götürsem ter ter tepinir, ağlardı. Tahterevallideki çocuklara iyice sinirlenmişim:

- İnin artık, diye bağırdım. Herkes sizi mi bekleyecek? Biz de bineceğiz.

Sanki bu sözleri söylediğime pişman oldum. Ayakkabıları çamurlu olan çocuk, pazularını şişirip önümüze dikilmez mi? Kocaman gövdesini görünce ödüm patladı. Boncuk boncuk terlemeye başladım. Hele yakamı tutup... beni itmeye başlaması yok mu, kanımı dondurdu.

Küçük kardeşim heyecana kapılmış ağlıyordu. Bu iri yapılı ve benden en azı altı yaş büyük olan çocuğun elinden kurtulmak imkânsızdı. Aklıma gelen ilk çareye başvurmak zorunda kaldım.

“Bekçi amca!” diye bağırdım.

Bu imdat çığlığı her şeye yetti. Çocuk yakamı bırakmakla kalmadı, parkı bile terk etti. Arkadaşlarıyla birlikte demir parmaklıklı duvarı bir çırpıda aşip gözden kayboldu. Meğer o yaştaki çocukların parktaki oyuncaklara binmesi ve onları işgal etmesi yasakmış.

Ne kadar rahatladığımı artık siz bir düşünün... Gerçi bekçi amca benim çığlığımı duymamıştı ama onun adını söylemek o çocukları kaçırmaya yetmişti. Daha birkaç gün öncesine kadar kendisine öfkeyle baktığım bekçi amcayı artık sevmeye başlamıştım. Meğer onun bağırp çağırımları boşuna değilmiş. Her düdük çaldığında bizi korkutmak için değil, bir kötülüğe engel olmak için çalıştığını artık daha iyi anlıyorum.

Üzeyir GÜNDÜZ

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazar, çocuk parkını nasıl betimlemiştir?
- Çocuk parkındaki bekçi, çocuklara nasıl davranıyor? Bu davranışının nedeni ne olabilir? Açıklayınız.
- Yazar, neden bekçinin olmadığı saatlerde parka gitmektedir?
- Parktaki büyük çocukların hareketlerini doğru buluyor musunuz? Neden?
- Yazar, bekçiye neden hak vermiştir?

ETKİNLİK

Aşağıdaki bölümleri metinden hareketle defterinize doldurunuz.

- Çocukların parkta yaşadıkları sorun
- Nedeni
- Çözüm önerim

Parktaki bekçi görevini en iyi şekilde yapmasaydı sizce parkta neler yaşanırdı? Bu konu hakkındaki duygu ve düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız. Konuşmanız sırasında arkadaşlarınızın sorularına, konu hakkındaki duygu ve düşüncelerine de yer veriniz. Siz de arkadaşlarınıza sorular sorarak onların konu hakkında düşüncelerini sağlayınız.

DERSE HAZIRLIK

- Ansiklopedilerden, kitaplardan Nasrettin Hoca'nın nasıl bir kişiliğe sahip olduğu hakkında bilgi toplayıp öğrendiklerinizi arkadaşlarınıza anlatınız.

MUM VE KAZAN

Bir gün arkadaşları Nasrettin Hocadan ziyafet kazanmayı düşünürler. Hoca için bir oyun tasarlayıp yanına giderler. İçlerinden biri, Nasrettin Hocaya düşüncelerini anlatır:

- Şehrin kenarındaki meydanda ateş yakmadan, ısınmadan sabaha kadar bekleyebilirsen biz sana ziyafet çekeceğiz. Eğer bekleyemezsen, sen bize ziyafet çekeceksin. Oldu mu?

Hoca fazla düşünmez:

- Olur, der.

Şiddetli bir kış, ortalığı kasıp kavurmaktadır. Dondurucu bir gecede Hoca sabaha kadar bekler. Çok üşür, çok zorluk çeker ama sonunda başarır. Gün ağarır. Nasrettin Hoca, oyunu kazandığı için sevinçlidir.

- Oyunu kazandım, der. Fakat çok sıkıntı çektim. Nerdeyse donacaktım. Şehrin öteki ucunda yanan bir mum ışığından başka görünürlerde hiç bir şey yoktu.

Arkadaşları ziyafet çektirmek için bahane aramaktadırlar. Nasrettin Hoca'nın bu sözünü fırsat bilirler:

- Olmadı, derler. Sen, o mum ışığında ısındın. Oyunu kaybettin. Bize ziyafet çekeceksin:

Nasrettin Hoca karşı çıkar:

- Birkaç kilometre uzaklıktaki mum ışığıyla nasıl ısınabilirim?

Arkadaşları diretirler. Nasrettin Hoca sonunda:

- Peki, der. Yarın akşam gelin. Size güzel bir ziyafet çekeyim.

Ertesi akşam davetliler birer ikişer gelirler. Oturup ziyafetin başlamasını heyecanla beklerler. Aradan oldukça zaman geçer. Ortada ne Nasrettin Hoca var, ne de ziyafet. Arkadaşları dayanamazlar. Nasrettin Hocayı aramaya çıkarlar. Bir de ne görsünler! Hoca, kocaman kazanı bir ağaca, yüksekten asmış. Altına bir mum yakmış. Kendiside ağacın dibinde yan gelmiş oturmakta. Arkadaşları şaşırıp Nasrettin Hocaya sorarlar:

- Hoca, bu nedir böyle? Hani, nerede bize vereceğin ziyafet?

Hoca, oldukça sakin:

- İşte, der, size ziyafet hazırlamakla uğraşıyorum.

Arkadaşlar:

- Aman Hocam, derler, bir mum koca kazanı ısıtır mı? Yemek pişirir mi?

Hoca:

- Pişirir, pişirir! şehrin bir ucundaki mum beni ısıttığına göre, bu yemeği de pişirir.

Tomurcuk Dergisi

SÖZLÜK

- **Ziyafet:** Eğlenmek veya bir olayı kutlama için birçok kimsenin bir araya gelerek yedikleri yemek.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Arkadaşları, Nasrettin Hocaya nasıl bir oyun düşünmüşler?
- Nasrettin Hoca niçin sevinçliymiş?
- Arkadaşları, Nasrettin Hoca'nın oyunu niçin kaybettiğini kabul etmişler?
- Nasrettin Hoca, arkadaşlarına ziyafet çekmeyi niçin kabul etmiş?
- Hoca, arkadaşlarına nasıl bir oyunla yanıt vermiş?

ÖĞRENELİM

*Nasrettin Hoca dünyayı güldüren adam olarak tanınır. Okunulan her yazıda bizi hem güldürüyor hem de düşündürüyor. Bizi güldüren ve düşündüren bu tür kısa hikayelere **fıkra** denir. Ele alınan konuya bağlı olarak ortaya çıkan şakalı fakat anlamlı sözler fıkranın esasını oluşturur.*

DÜNYAYI GÜLDÜREN ADAM NASRETTİN HOCA

1208 yılında Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Hortu Köyü'nde doğan Nasrettin Hoca, Akşehir'e göç ederek bir mahallede sade bir yaşam sürmeye başlamış. Her şeyden önce Nasrettin Hoca, kıvrak zekası, yaşam tecrübesi ile sağduyulu bir düşünür, bir filozoftur. Bir bilgedir; dünyaya gülmesi ve dünyayı güldürmesini bilen bir bilge.

Fıkraları her anlatıldığında gülünen ve bundan sonra da kıyamete kadar gülüneceği rivayet edilen Hoca Nasrettin, hazırcevaplığı ile zekasını ortaya koyan bir kahkaha ağacıdır. Güldüğümüz şeyin ardında derin anlamlar ve insan karakterleri saklıdır. Haksız olana karşı haklı olanı, zulme karşı adaleti, umutsuzluğa karşı umudu konuşan ve savunan bu sevimli ihtiyar insanı güldürmek için konuşmaz. Güler yüzünün gerisinde gizli anlamlar barındırır. Yaşamdaki çelişkilere ayna tutarak, incelik ve güzellikle yol gösterir bize.

Birleşmiş Milletler'in bilim ve kültür kuruluşu UNESCO'nun 1996 yılını "Nasrettin Hoca Yılı" olarak ilan etti.

Sekiz yüz yıldır yattığı türbesinin, üç tarafı açıktır ama kapısında kocaman bir kilidi bulunur.

HATIRLATMA

Öğretmen, öğrencilerin kütüphaneye veya kitap evlerine giderek ilgilerini çeken kitapların adlarını yazmalarını ve içlerinden birini seçmelerini ister. Seçilen kitabın adından ve kapağındaki resimlerden hareketle içeriği tahmin ettirilir. Seçilen kitapların okunarak sınıfla paylaşılması sağlanır.

Öğretmen, öğrencilerden metnin adına ve metinle ilgili resimlere bakarak metinde neler anlatıldığını tahmin etmelerini ister.

Öğrencileri kitap okumaya yönlendirmek amacıyla aşağıdaki kitaplar önerilir.

1. Dede Korkut Hikâyeleri
2. Keloğlan Masalları
3. Nasrettin Hoca Fıkraları
4. Mevlana'dan Hikâyeler

DERSE HAZIRLIK

- Yalan söylemenin ne kadar kötü olduğunu anlatan bir olayı anlatınız.

KAŞAĞI

Ahırın avlusunda oynarken aşağıda, gümüş söğütler altında görünmeyen derenin hüznü şırıltısını işitirdik. Evimiz iç çitin büyük kestane ağaçları arkasında kaybolmuş gibiydi. Annem, İstanbul'a gittiği için benden bir yaş küçük olan kardeşim Hasan'la artık Dadaruh'un yanından hiç ayrılmıyorduk. Bu, babamın seyisi, yaşlı bir adamdı. Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh'la birlikte onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek, ne doyulmaz bir zevkti. Hasan korkar, yalnız binemezdi. Dadaruh onu kendi önüne alırdı. Torbalara arpa koymak, yemliklere ot doldurmak, gübreleri kaldırmak eğlenceli bir oyundan daha çok hoşumuza gidiyordu. Hele tımar. Bu en zevkli şeydi. Dadaruh eline kaşağıyı alıp işe başladı mı, tıkı... tıkı... tıkı... tıkı... tıpkı bir saat gibi... yerimde duramaz oldum.

- Ben de yapacağım! diye tuttururdum.

O vakit Dadaruh, beni Tosun'un sırtına koyar, elime kaşağıyı verir,

- Hadi yap! derdi.

Bu demir gereci hayvanın üstüne sürter, ama o uyumlu tıkırtıyı çıkaramazdım.

- Kuyruğunu sallıyor mu?

- Sallıyor.

- Hani bakayım?

Eğilirdim, uzanırdım. Ama atın sağrısından kuyruğu görünmezdi.

Her sabah ahıra gelir gelmez,

- Dadaruh, tımarı ben yapacağım, derdim.

- Yapamazsın.

- Niçin?

- Daha küçüksün de ondan...

- Yapacağım.

- Büyü de öyle.

- Ne zaman?

- Boyun at kadar olduğunda....

At, ahır işlerinde yalnız tımarı beceremiyordum. Boyum atın karnına bile varmıyordu. Oysa en keyifli, en eğlenceli şey buydu. Sanki kaşağının düzenli tıkırtısı Tosun'un hoşuna gidiyor, kulaklarını kısıyor, kuyruğunu kocaman bir püskül gibi sallıyordu. Tam tımar biteceğine yakın huysuzlanır, o zaman Dadaruh, "Höyt." diye sağrısına bir tokat indirir, sonra öteki atları tımara başlardı. Ben bir gün yalnız başıma kaldım. Hasan'la

Dadaruh dere kenarına inmişlerdi. İçimde bir tımar etmek hırsı uyandı. Kaşığı aradım, bulamadım. Ahırın köşesinde Dadaruh'un penceresiz küçük bir odası vardı. Buraya girdim. Rafları aradım. Eyerlerin arasına falan baktım. Yok, yok! Yatağın altında, yeşil tahtadan bir sandık duruyordu. Onu açtım. Az daha sevincimden haykıracaktım. Annemin bir hafta önce İstanbul'dan gönderdiği armağanlar içinden çıkan fakfon kaşığı, pırıl pırıl parlıyordu. Hemen kaptım. Tosun'un yanına koştum. Karnına sürmek istedim. Rahat durmuyordu.

- Sanırım acıtıyor? dedim.

Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşığının dişlerine baktım. Çok keskin, çok sivriydi. Biraz köreltmek için duvarın taşlarına sürmeye başladım. Dişleri bozulunca yeniden denedim. Gene atların hiçbirisi durmuyordu. Kızdım. Öfkemi sanki kaşığıdan çıkarmak istedim. On adım ilerdeki çeşmeye koştum. Kaşığı yalağın taşına koydum. Yerden kaldırabildiğim en ağır bir taş bularak üstüne hızlı hızlı indirmeye başladım. İstanbul'dan gelen, üstelik Dadaruh'un kullanmaya kıyamadığı bu güzel kaşığı ezdim, parçaladım. Sonra yalağın içine attım. Babam, her sabah dışarıya giderken bir kere ahıra uğrar, öteye beriye bakardı. Ben o gün gene ahırda yalnızdım. Hasan evde hizmetçimiz Pervin'le kalmıştı. Babam çeşmeye bakarken, yalağın içinde kırılmış kaşığı gördü; Dadaruh'a haykırdı: Gel buraya!

Soluğum kesilecekti, bilmem neden, çok korkmuştum. Dadaruh şaşırdı, kırılmış kaşığı ortaya çıkınca, babam bunu kimin yaptığını sordu. Dadaruh,

- Bilmiyorum, dedi. Babamın gözleri bana döndü, daha bir şey sormadan,
- Hasan dedim.

- Hasan mı?

- Evet, dün Dadaruh uyurken odaya girdi, sandıktan aldı. Sonra yalağın taşında ezdi.

- Niye Dadaruh'a haber vermedin?

- Uyuyordu.

- Çağır şunu bakayım.

Çitin kapısından geçtim. Gölgeyi yoldan eve doğru koştum. Hasan'ı çağırdım. Zavallının bir şeyden haberi yoktu. Koşarak arkamdan geldi. Babam pek sertti. Bir bakışından ödümüz kopardı. Hasan'a dedi ki:

- Eğer yalan söylersen seni döverim!

- Söylemem.

- Pekâlâ, bu kaşığı niye kırdın?

Hasan, Dadaruh'un elinde duran alete şaşkın şaşkın baktı! Sonra sarı saçlı başını sarsarak,

- Ben kırmadım, dedi.

- Yalan söyleme, diyorum.

- Ben kırmadım.

- Doğru söyle, darılmayacağım. Yalan çok kötüdür, dedi. Hasan inkarda direndi.

Babam öfkeleni. Üzerine yürüdü "Utanmaz yalancı" diye yüzüne bir tokat indirdi.

- Götür bunu eve; sakın bunu bir daha buraya sokma. Hep Pervin'le otursun! diye haykırdı.

Dadaruh, ağlayan kardeşimi kucağına aldı. Çitin kapısına doğru yürüdü. Artık ahırda hep yalnız oynuyordum. Hasan evde hapsedilmişti. Annem geldikten sonra da bağışlanmadı. Fırsat düştükçe, "O yalancı" derdi babam. Hasan yediği, tokat aklına geldikçe ağlamaya başlar, güç susardı. Zavallı anneciğim benim iftira atabileceğime hiç ihtimal vermiyordu. "Aptal Dadaruh, atlara ezdirmiş olmasın?" derdi.

Ertesi yıl annem, yazın gene İstanbul'a gitti. Biz yalnız kaldık. Hasan'a ahır hâlâ yasaktı. Geceleri yatakta atların ne yaptıklarını tayların büyüüp büyümediğini bana sorardı. Bir gün birdenbire hastalandı. Kasabaya at gönderildi. Doktor geldi. "Kuşpalazı" dedi. Çiftlikteki köylü kadınlar eve üşüştüler. Birtakım tekir kuşlar getiriyorlar, kesip kardeşimin boynuna sarıyorlardı. Babam yatağın başucundan hiç ayrılmıyordu.

Dadaruh çok durgundu. Pervin hüngür hüngür ağlıyordu.

- Niye ağlıyorsun? diye sordum.
- Kardeşin hasta.
- İyi olacak.
- İyi olmayacak.
- Ya ne olacak?
- Kardeşin ölecek! dedi.
- Ölecek mi?

Ben de ağlamaya başladım. O hastalandığından beri Pervin'in yanında yatıyordum. O gece hiç uyuyamadım. Dalar dalmaz, Hasan'ın hayali gözümün önüne geliyor "İftiracı! İftiracı!" diye karşımda ağlıyordu. Pervin'i uyandırdım.

- Ben Hasan'ın yanına gideceğim, dedim.
- Niçin?
- Babama bir şey söyleyeceğim.
- Ne söyleyeceksin?
- Kaşağıyı ben kırmıştım, onu söyleyeceğim.
- Hangi kaşağıyı?
- Geçen yılki. Hani babamın Hasan'a darıldığı...

Sözümü tamamlayamadım. Derin hıçkırıklar içinde boğuluyordum. Ağlaya ağlaya Pervin'e anlattım. Şimdi babama söylersem, Hasan da duyacak belki beni bağışlayacak.

- Yarın söylersin, dedi.
- Hayır, şimdi gideceğim.
- Şimdi baban uyuyor, yarın sabah söylersin. Hasan da uyuyor. Onu öpersin, ağlarsın, seni bağışlar.
- Pekala!
- Haydi şimdi uyu!

Sabaha kadar gene gözlerimi kapayamadım. Hava henüz ağarırken Pervin'i uyandırdım. Kalktım. Ben içimdeki zehirden vicdan azabını boşaltmak için acele ediyordum. Yazık ki, zavallı suçsuz kardeşim, o gece ölmüştü. Sofada çiftlik imamıyla Dadaruh'u ağlarken gördük. Babamın dışarıya çıkmasını bekliyorlardı.

Ömer SEYFETTİN

SÖZLÜK

- **Seyis:** Ata bakan, at bakıcısı.
- **Kaşağı:** Hayvanları tımar etmek için kullanılan dişli araç.
- **Tımar:** Binek hayvanların kıllarını, derisini temizleme.
- **Eyer:** Binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne.
- **Fakfon kaşağı:** Gümüş görnüşlü dişli araç.
- **Köreltmek:** Keskinliğini yitirmek.
- **Yalak:** Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazar, çocukluğunda ahır işlerinden hoşlandığını söylüyor, fakat bu işlerden en çok hangisi hoşuna gidiyor? Niçin?
- Yeni kaşağı neden kırıldı?
- Babası kırık kaşağıyı bulunca ne yaptı?
- Yazarı, söylediği yalan ne zaman etkiledi? Neden?
- Bu olaydan çıkardığınız sonuç nedir?

TARTIŞALIM

- Atılan iftiranın bedelini nasıl ödendiği hakkında tartışınız.

ÖĞRENELİM**Metinlerin Sınıflandırılması**

Temelde şiir ve düzyazı biçiminde gruplanan metinler; gerçeklikle ilişkileri, işlevleri, yazılış amaçları, hedef kitleleri, kullanılan anlatım biçim ve teknikleri vb. ölçütlere göre sınıflandırılabilir. Metinler, sanat metinleri (edebî metinler) ve öğretici (bilgilendirici) metinler olmak üzere ikiye ayrılır. Ayrıca sanat metinleri ve öğretici metinler de kendi içinde gruplandırılır.

Sanat metinleri; edebî bir heyecan uyandırmak, estetik zevk ve anlayış kazandırmak amacıyla yazılır. Coşku ve heyecanı dile getiren metinler (şiir), öyküleyici (anlatmaya bağlı) metinler (masal, fabl, destan, hikâye, roman), göstermeye bağlı metinler (tiyatro) sanat metinleridir.

Öğretici metinler; tanıtmak, bilgi ve haber vermek, uyarmak, düşündürmek, kanıları değiştirmek, yönlendirmek gibi amaçlarla yazılır. Tarihî metinler, felsefi metinler, bilimsel metinler, gazete çevresinde gelişen metin türleri (makale, deneme, sohbet, fıkra, eleştiri, mülakat, röportaj, haber yazıları), kişisel hayatı konu alan metin türleri (anı, günlük, gezi yazısı, biyografi / otobiyografi, mektup) öğretici metinlerdir.

ASLAN İLE SİNEK

Bir gün aslan bir sineğe kızıp bağırmıştı:

- Defol git, cılız sinek!

Sinek ise hiç altta kalmadan aslana savaş ilan etmişti:

- Sen krallık ünvanınla beni korkutacağını mı sandın? Öküz senden daha iri olduğu halde, benden öyle korkuyor ki sabahtan akşama kadar kuyruğunu sallayıp benden kurtulmaya çalışıyor ama bir türlü benimle başedemiyor.

Sinek bu sözlerinin ardından hemen işbaşı yapıp aslanın vücudunun çeşitli yerlerini ısırılmıştı. Daha da ileri gidip yelesinin içerilerine kadar girip ormanların kralı olan o heybetli hayvanı çileden çıkarmayı başarmıştı. Hayvanların kralı köpürmüştü, sinirinden ne yapacağını bilemez bir hale gelmişti. Diğer hayvanlar onun bu halinden korkup, kaçacak delik aramaya başlamışlardı. Ancak ormanlar kralı bir sineğin oyuncağı olmuştu. Evet ufacık bir sinek onu birçok yerinden ısırarak hırpalamıştı. Bu nedenle aslanın kızgınlığı son noktasına varmıştı. Nasıl kızgın olmasın ki; küçücük düşmana galip gelmiş, kendisiyle gülerek alay etmişti. Kendisinin güçlü pençeleri, keskin dişleri, herkesi korkutan heybeti o küçücük hayvan karşısında işe yaramamıştı.

Bu durum karşısında aslan öfkeden yırtınmış, kuyruğunu havada sallamış ama birşey yapamamış, öfkesinden yorulmuş, bitkin bir halde çöküp kalmıştı. Sinek ise küçücük cüssesiyle savaşı zaferle bitirmişti. Bu zaferi herkese duyurmak istemişti, bunun için de büyük bir heyecanla diğer hayvanların yanına gitmek için öne doğru atılmış ancak bir örümceğin ağına takılıp kalmıştı. Zaferden adeta başı dönen sinek de gururlanmanın cezasını böylece hayatıyla ödemişti.

La Fontaine

SÖZLÜK

- **Pençe:** Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla, tırnakları.
- **Heybeti:** Görünüşü korku ve saygı uyandıran.
- **Cüsse:** İnsan gövdesi.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Sinek ile aslan arasındaki savaşı kim kazanıyor?
- Küçücük bir hayvanın, koskoca aslanı yenmesini, ders verici buluyor musunuz?
- Bu metinden çıkarılacak dersler nelerdir?

ÖĞRENELİM**Fabl**

*Hayvanlar ya da cansız varlıklar arasında geçen bir olayı, çoklukla manzum olarak anlatan ve öğüt veren yazılara **fabl** denir.*

Fabl türü eğitim ve öğretimde çokça kullanılır. Konu oldukça kısadır. Kahramanlar insan karakter ve davranışlarına sahip hayvan, bitki ve cansız varlıklardır. Kişilerin veya toplumun aksayan yönleri fabl aracılığıyla düzeltilmeye çalışılır. Hayali varlıklar ve olaylar gerçeğe ne kadar yakın olursa fabl o derecede etkili ve başarılı olur. Dünya Edebiyatında bu türün tanınmış isimleri Ezop ve Lafonten'dir (La Fontaine). Hint yazarı Beydaba'nın fabl türündeki önemli ve tanınmış eseri Kelile ve Dimne'dir.

ÖĞRENELİM**Fabl Planı**

Fabllar; serim, düğüm, çözüm ve öğüt bölümlerinden oluşur.

Serim: Kişiler kısaca tanıtılır, olayın geçtiği çevre belirtilir, olay başlatılır.

Düğüm: Çatışma ortaya konur ve olay düğümlenir. Olayın ayrıntılarına girilir. Merak duygusu yoğunluk kazanır.

Çözüm: Düğüm çözülür, çatışma sona erer. Olay genellikle beklenmedik bir sonuca bağlanır.

Öğüt: Olayla ilgili ana fikir öğüt biçiminde verilir. Bu öğüt daha çok bir atasözü ile ortaya konur.

ETKİNLİK

- Bu temada en çok eğlendiğiniz bölümleri anlatınız.
- Bu temada öğrendiklerinizden yola çıkarak basılı medya araçlarıyla ilgili bir sunu hazırlayın. Sununuzu arkadaşlarınızla paylaşın.

Arkadaşlarınıza tanıtmak istediğiniz ya da okurken büyük keyif aldığınız bir dergiyi, bir sonraki derste sınıfa getirin. Arkadaşlarınıza dergi hakkında bilgiler verin.

Proje Görevi: Proje görevi olarak bir çocuk dergisi hazırlayacaksınız. Bu proje görevini 2-3 kişilik gruplar hâlinde yapacaksınız. Bu görevinizde ailelerinizden de yardım alabilirsiniz. Takım arkadaşlarınızı belirledikten sonra hep birlikte aşağıda yer alan QR kodu taratarak örnek dergiyi inceleyiniz. Dergiyi inceledikten sonra grupça çalışmaya başlamalısınız. Hazırladığınız dergiyi sınıf ya da okul panolarınızda sergileyebilirsiniz. Derginizde farklı konulara ve görsellere yer vermeyi unutmayınız.

DERSE HAZIRLIK

- Tabiatıta sizi en çok etkileyen varlık hangisidir? Niçin?
- İnsansız bir dünya düşünebilir misiniz?
- Mutlu olmanın yolları sizce nelerdir? Açıklayınız.

İNSANLA GÜZEL

Her şey insanla güzel.
Doğan güne karşı gerinen evler,
Mavi rüzgarların koştuğu sokak!
İnsan olmazsa; kötü resimler gibi
Lacivert bahçelerde başlayan bahar
Temmuz tarlalarında başak

İnsanlar canım insanlar!
Işıklar güneşler hep sizin için.
Sizinle anlamlı gökler ve deniz,
Sizinle bölüşür sevinci kuşlar,
Siz varsınız, korkunç değil
Karanlığı gecelerin

Çoğunuz iyi yürekli insanlar.
Ama mutsuz!
Acı hep mevsimler yörenizde,
Ekmeğiniz kıt,
Aşınız tuzsuz

Sabahlar sizinle aydınlık.
Elleriniz uzandıkça mavi bulutlara,
Sizin için kızarır dallarda yemiş,
Bir sevince karşılık bin acımız var...

Dostluklar sıcak sevgiler sonsuz,
Savaşlar kinler öfkeler neden?
Bırakıp gidersiniz gene de
Dünya bu kadar güzelken....

İlhan GEÇER

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şair bu şiirinde güzelliğin sebebi olarak neyi görüyor?
- Şaire göre gecelerin karanlığı neden korkunç değildir?
- İnsanların çoğu iyi yürekli olmasına rağmen niçin mutsuzdurlar?
- Şiirin dördüncü bölümünde şair, “Sabahlar sizinle aydınlık” derken, ne anlatmak istiyor? Şair, kin ve öfkelerin sebebini niçin anlayamıyor?

ÖĞRENELİM

“İnsanla Güzel” yazısı bir **şiiir**dir.

Şiiri yazan kişiye **şair** denir.

Şiirde her satıra **dize (mısra)** denir.

Dört dizeden oluşan bölümlere **dörtlük** denir.

Şairler, şiirlerinde duygularını değişik şekillerde yansıtır.

Okuduğunuz şiirin türü liriktir.

*Edebiyatta “lirik” sözcüğü, eski Yunan edebiyatı ozanlarının, şiirlerini “lyra” (lir) denen çalgıyla söylemesi dolayısıyla edebiyat terimi olmuştur. Sonradan duygu yoğunluğu, derinliği olan coşku dolu şiirler, “lirik şiir” terimi ile anlatılmıştır. **Lirik şiirlerde** aşk, ayrılık, özlem gibi bireysel duygular anlatılır. İnsanın yüreğine, duygularına seslenir, onu coşturur. Batı edebiyatında romantizmle birlikte kurumlaşmış ve edebiyatın en sevilen türü olmuştur.*

ÖĞRENELİM

Şiir, zengin imgelerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebî türdür. Şiir; düş gücüne, imgeye dayanır. insanın duygu dünyasına seslenir, insanda coşku uyandırır. Şiirde çağrışım, imge, sezgi önemli bir yer tutar. Ahenkli ve etkili bir söyleyiş ön plandadır. Duygu, düşünce ve hayallerin genellikle ölçülü, uyaklı dizeler hâlinde anlatılan şekline nazım denir. Ortak zevk ve dil anlayışına sahip şairlerin ortak şekil özelliklerini, ahenk unsurlarını, imge ve temaları kullanarak oluşturduğu şiir anlayışına şiir geleneği denir.

Nazım Birimi; şiirin bütününi oluşturan dizelerin kümeleniş biçimine nazım birimi denir. Nazım birimi, dize gruplarında bulunan dize sayısına göre adlandırılır. Şiirin nazım şeklinin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerden biridir.

Nazım birimleri şunlardır:

Dize (Mısra): Şiirdeki her bir satırdır. Dize, en küçük nazım birimidir. **Beyit:** iki dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir. **Dörtlük:** Dört dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir. Halk şiirinde yaygın olarak kullanılan nazım birimidir. **Bent:** Şiirde üç veya daha fazla dizeden oluşan ve anlam bütünlüğü taşıyan bölümlerdir.

ÖĞRENELİM

Konularına Göre Şiir Türleri

Lirik Şiir: Aşk, tabiat, özlem, gurbet, vatan, din, ölüm gibi konularda duyguların dile getirildiği, coşkulu bir anlatımın kullanıldığı şiirlerdir. Türk edebiyatında koşma, semai, varsağı, ağıt, mersiye, ilahi, münacat gibi nazım şekilleri ve türleri lirik şiire örnektir.

Epik Şiir: Savaş ve kahramanlık konularını coşkulu bir anlatımla işleyen şiirlerdir. Destanlar epik şiir türündedir. Epik kelimesi Yunanca destan anlamına gelen “epope” kelimesinden gelmiştir. Halk edebiyatında koçaklama, destan, varsağı gibi nazım biçimleri ve türleri epik özellikler göstermektedir.

Örnek

*Atlarımız aldan, kırdan, yağızdan,
Akıncılar kopmuş, gelmiş Oğuz'dan...
Küçüklü büyüklü hep bir ağızdan,
Evrence söylenir türkümüz bizim.*

Bekir Sıtkı Erdoğan

Didaktik Şiir: Bir düşünceyi aktarmak veya belli bir konuda öğüt, bilgi, ders vermek amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiir türüdür. Didaktik kelimesi Yunanca öğretici anlamına gelen “didaktios” kelimesine dayanmaktadır. Daha çok dinî, ahlaki, felsefî, sosyal konularda yazılır. Manzum hikâyeler, fabllar didaktik özellik gösterir.

Örnek

*Gönülce düş bir yola,
Bir gönülce kapı aç!
Sen sen ol, verme mola,
Senden kurtul, sana kaç!*

Feyzi Halıcı

Pastoral Şiir: Tabiat güzelliklerini, kır ve çoban hayatını anlatan şiir türüdür. Pastoral kelimesi Latince “çobanlara ilişkin” anlamına gelen “pastoralis” kelimesine dayanmaktadır. Pastoral şiir; süsten uzak, sade bir dille yazılır.

Örnek

*İlkbaharı geldi Anadolu'nun,
Silifke'de çiçek açtı nar şimdi.
Her tarafı yeşillendi Bolu'nun,
Sultandağı benek benek kar şimdi.*

Abdurrahim Karakoç

HACIVAT'IM KARAGÖZ'ÜM

- Hacivat:** Karagöz'üm herkesi güldürürsün, bilginlik yaparsın hadi söyle bakalım. Bir eve gittik. Onları yemek yerken gördük, ilk sözümüz ne olmalı?
- Karagöz:** Afiyet olsun efendim.
- Hacivat:** Peki neden bu söylenir?
- Karagöz:** Neden olacak, buyurun desinler diye.
- Hacivat:** Canım hemen kızma! Yemek deyince bakıyorum gözlerinin içi gülüyor.
- Karagöz:** Hay hay, gözlerimin içi gülüyor, burnumun dışı göbek atıyor, kulaklarımın kenarı yerlere yatıyor.
- Hacivat:** Hah hah hah!... Yine yanlış anladın, yani bugün pek neşelisin!
- Karagöz:** Öyle söylesene!
- Hacivat:** Pekala, diyelim ki bizi yemek masasına buyur ettiler.
- Karagöz:** Elti eltiyle kavga mı ettiler?
- Hacivat:** Hayır Karagöz'üm masaya buyur ettiler. Hemen masaya geçip oturur musun?

- Karagöz:** Masaya değil Hacivat'ım sandalyeye otururum.
- Hacivat:** Hayırrr Karagöz'üm sandalyeye oturmadan, ellerini yıkamaz mısın?
- Karagöz:** Köftehor bulaşıkları niye yıkıyayım, önce ellerimi yıkar yemeğimi yer, sonra bulaşıkları yıkatırım.
- Hacivat:** Peki aç göz müsündür? Tabağına yemeği çok mu koydurursun?
- Karagöz:** Çantana yemek sen koydur, ben tabağıma koydururum.
- Hacivat:** Karagöz'üm israfı önlemek için, herkes yiyebileceği kadar tabağına almalı, tabakta yemeklerin bırakılıp çöpe atılmamalı.
- Karagöz:** Hay hay, emret Hacı cav cav bak şuna neler de öğreniyorum.
- Hacivat:** Allah Allah sen beni dinlemiyor musun?
- Karagöz:** Yemek yerken dinlenmemelidir.
- Hacivat:** İlahi Karagöz'üm dinlememek değil, konuşmamak gerekir.
- Karagöz:** Hem yemek yiyip hem koşmak mı gerekir.
- Hacivat:** Sen şimdi onu bunu bırak, pratik bir cevap ver bakalım?
- Karagöz:** Burnumu bırakayım, mavi patik mi vereyim?
- Hacivat:** Değil efendim, sorumu cevapla yeter. Yemek yedikten sonra ne yaparsın?
- Karagöz:** Bunu bildim Hacı cav cav, bir düşüneyim ne yana yatarım.
- Hacivat:** Allah iyiliğini versin, yatarsın değil ne yaparsın?
- Karagöz:** Pataklarım ha, sen de zor şeyler sorma!
- Hacivat:** Pekala, çok kolay bir soru daha...
- Karagöz:** Kolay sorma pataklarım, en zorunu da sor, ben cevaplarım!
- Hacivat:** Hele sen dinle!... Yemek yedik, sohbete geçtik ev kalabalık hep birlikte oturduk nelere dikkat edersin?
- Karagöz:** Bunu bilmeyecek ne var? Sağıma, soluma, önüme, arkama.
- Hacivat:** Hayır, söze başlarken karşıdakinin sözünü kesmemeye, eğer büyük varsa ayak ayaküstüne atmamaya, yerli yersiz konuşmamaya ve *yüksek sesle gülmemeye Karagözüm*.
- Karagöz:** Bende düşündükten sonra onları da söyleyecektim.
- Hacivat:** En iyisi ben gideyim hadi hoşçakal.
- Karagöz:** Sensin şaşkın bakkal.

Tutku ATAY

ÖĞRENELİM

Bir öyküyü, sahne olarak ayrılmış bir yerde, oyuncuların söz ve hareketleriyle canlandırma sanatı. Tiyatro sözcüğü Yunanca'da "seyirlik yeri" anlamına gelen theatron'dan türetilmiş, dilimize İtalyanca'daki teatro sözcüğünden geçmiştir. Tiyatro oyunu, görme ve duyma gibi iki temel öge üzerine kurulur.

Günümüzde modern bir tiyatro binası başlıca üç bölümden oluşur.

- İzleyicilerin oturarak oyunu izlediği, oditoryum;
- Oyunun sergilendiği, sahne;
- Sahnenin iki kenarında ve arkasında, çeşitli dekor ve gereçlerin bulunduğu, sahne arkası ya da kulis.

Tiyatro çeşitleri şunlardır:

1) Trajedi: "Çok acıklı, yürekler acısı" anlamına gelmektedir. Oyun türü olan trajedinin konusu da çok acıklı konulardır. Trajedide olaylar, genellikle tarihten ve efsanelerden alınır.

2) Komedi: İnsanların, olayların gülünç yönlerini sunan, hem güldüren, hem eğlendiren ve hem de iğneleyen bir tür tiyatrodur.

3) Dram: Trajedi ile komedi arasında bir tür sahne eseridir. Konularını günlük olaylardan ya da tarihten alabilir. Olay; hem acıklı, hem güldürücü olabilir.

Geleneksel Türk Tiyatrosu, şu çeşitlere ayrılır:

1) Meddahlık: Bir kişinin tek başına hazırladığı oyun çeşididir.

2) Karagöz: Gölge oyunudur.

3) Orta Oyunu: Orta oyunu, açık bir meydana oynanır.

Karagöz Oyunu

Karagöz oyununun kökeni ve bu oyunda başrol oynayan Karagöz ile Hacivat'ın kimlikleri konusunda değişik görüşler vardır. Söylentilere göre Karagöz, Trakyalı bir demirci ustasıdır ve bir cami yapımında Bursa'da, caminin ustabaşısı Hacı İvaz (Hacivat) ile tanışır ve kısa bir süre sonra aralarında eğlenceli bir söyleşi başlar. Bu söyleşiye öteki kişiler de katılır. Hacivat ile Karagöz arasındaki gülünç söyleşi ve olayları perdeye aktarılmıştır. Bu oyun 17. yüzyıldan bu yana çok yaygınlaşmıştır.

Karagöz ve Hacivat taklide ve karşılıklı konuşmaya dayanan, iki boyutlu tasvirlerle bir perdede oynatılan gölge oyunudur. Karagöz oynatıcısına hayali, hayalbaz denir. Oyunda konuşmaların değişmesi baş hareketleriyle yapılır.

Oyunun hiç şüphesiz başrol oyuncusu Karagöz'dür. Okumamış bir halk adamıdır. Hacivat'ın kullandığı yabancı kelimeleri anlamaz ya da anlamaz görünüp, onlara yanlış anlamlar yükleyerek ortaya çeşitli anlamlar çıkarırken bir taraftan da Türkçe dil kuralları ile yabancı kelimeler kullanan Hacivat ile alay eder. Her işe burnunu sokar, her işe karışır, sokakta olmadığı zaman da evinin penceresinden uzanarak, ya da içerden seslenerek işe karışır. Çoğu zaman işsiz, geçim derindedir. Hacivat'ın bulduğu işlere girip çalışır. Başında ışırlak (fes) adı verilen oynak bir şapka vardır ve Hacivat'ta böyle tanınır.

ÖĞRENELİM

Diyalog

Bir tiyatro oyununda iki ya da daha çok kişinin karşılıklı konuşmasıdır. Okuduğunuz metin konuşmaya dayalı yazılmış bir metindir. Karşılıklı konuşmalar daha çok dram türü eserlerinde kullanılır. Dram türü eserler canlandırılmış şekilde sahnelenerek tiyatrolarda sunulur.

Monolog

Bir tiyatro oyununda oyuncunun sahnede sesli düşünmesi, konuşmasıdır. Oyuncu doğrudan doğruya seyircilere seslenmesidir. Monolog sırasında oyuncu çoğu zaman yalnızdır, yalnız olmadığı durumlarda ise diğer oyuncular sessiz kalır.

DERSE HAZIRLIK

- Atatürk'ün hayatı ile ilgili bildiklerinizi hatırlayınız ve arkadaşlarınıza anlatınız.

ON KASIM

Her yılın on kasımında,
Bir kahraman doğar yeniden,
Anafartalarda!
Hırçın dalgalar üzerinden,
Samsunda!
Az sonra,
Sakarya baştan boyanır kana.

İmanı sırtlamış,
Hıncı süngü yerine takmış,
Yiğitler geçer gözümde ve kağnılarla,
Mermi taşıyan kız, kadın, ana...
Her yılın on kasımdan,

Dumlupınara yığılmış, Bütün
Antep, Aydın, Giresun,
Adana...
Mehmet, Ahmet, Ali, Veli...
Birden kılıçlaşan bir emir: "Ordular!
İlk hedefiniz
Akdenizdir, ileri..."

Her yılın on kasımında,
İmbat rüzgarları ay yıldızla kucaklaşır,
Eylül ayında,
Ve Mustafa Kemal görünür,
İzmirin Kordonunda.
Uykusuz geceler göz kapağında yuvarlanmış,
Kirpiğinde vatan toprağının altın tozları.

Her yılın on kasımında,
Bir parmak uzanır,
Yönü ilim, fen, ahlak,
Sanat;
Ucunda nur!

Her yılın on kasımında,
Tarifsiz bir acıyla,
Ölürken, dirilirim,
Ölürken, dirilirim,
Çünkü koskoca bir milleti,
Senin ardında görürüm,
Atatürk'üm!...

Cenap OZANKAN

SÖZLÜK

- **Hırçın:** Sinirlenip huysuzluk eden.
- **Hinc:** Öç alma duygusu ile dolu öfke, kin.
- **Süngü:** Tüfeğin ucuna takılan küçük kılıç, delici silah.
- **Kağrı:** İki tekerlekle birlikte dönen öküz arabası.
- **Fen:** Fizik, kimya, matematik ve biyolojiye verilen ortak ad.
- **Ahlak:** Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış.
- **Nur:** Aydınlık, ışık, parıltı.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Her yılın on kasımında ne olur?
- Şair Atatürk'ün kahramanlığını her dizede nasıl açıklamıştır?
- Şair: "Ölürken dirilirim, Çünkü koskoca bir milleti, Senin ardında görürüm", dizelerinde neyi anlatmak istemiştir.

ÖĞRENELİM

Okuduğunuz şiirin türü epiktir.

*Bir eserde anlatım varsa, o eser **epik** sayılır. Bunlarda bir olay ya da bir kişi hakkında anlatma yapılır. Epik şiirde, şair kendi duygularını dile getirmez, o anlatıcıdır. Şair geçmiş bir hayatın, geçmiş bir olayın anlatıcısıdır. **Epik şiir** bir kahramanlık şiiridir, hemen olaydan sonra bir kişinin ya da kişilerin yiğitlikleri anlatılır. Epik şiirde bir olay anlatılır, bu yüzden kişi sayısı azdır.*

ÖDEV**YAZI YAZALIM**

Atatürk'ün kahramanlığı ve büyüklüğü hakkında ve Türk diline verdiği önemi araştırınız ve bu konularla ilgili yazı yazınız.

Yazma Süreci

Yazma; önceden belirlenmiş bir konuda duygu, düşünce ya da hayallerin belli bir düzen ve bütünlük içinde özgün olarak yazıya geçirilmesidir. Yazma; hazırlık, planlama, taslak metin oluşturma, düzeltme ve geliştirme, yazılan metni paylaşma gibi aşamaları olan bir süreçtir. Öğretici (bilgilendirici) metinlerdeki yazma aşamaları aşağıda açıklanmıştır.

1. Hazırlık

- Yazılacak metnin temasını, konusunu, amacını, hedef kitlesini ve türünü belirleme
- Metinde kullanılacak düşünce, bilgi ve olayları belirleme

2. Planlama

- Metnin ana düşüncesini / iletisini belirleme
- Ana düşünceyle / iletiyle bağlantılı yardımcı düşünceleri belirleme ve sıralama
- Yardımcı düşünceleri destekleyen düşünceyi geliştirme yollarını belirleme

Düşünceyi Geliştirme Yolları

Bir konuda ileri sürülen düşünceyi geliştirmek, desteklemek, inandırıcı kılmak ve düşüncenin etkisini artırmak amacıyla birtakım yollara başvurulur. **Tanımlama:** Varlık ya da kavramların belirgin özellikleriyle tanıtılmasıdır. Sözü edilen varlık ya da kavramla ilgili “nedir, kimdir” sorularının karşılığıdır. **Örnekleme:** Düşünceyi somut kılmak için örneklerden yararlanmaktır. Amaç, anlatılanların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. **Somutlama:** Soyut kavramların somut bir varlıkmiş gibi anlatılmasıdır. Somutlama; istiare, kişileştirme, benzetme gibi sanatlar yardımıyla sağlanır. Somutlamada amaç, soyut kavramın zihinde canlandırılmasıdır.

Yazılan Metni Paylaşma

Yazılan metin çeşitli yollarla (yüksek sesle okuma, panoda sergileme; elektronik ortamlarda, kitap, dergi ve gazetelerde yayımlama, yarışmalara katılma vb.) paylaşılır. Metne yönelik eleştirilere açık olunur, gerekirse metin çerçevesinde eleştiriler cevaplanır.

DERSE HAZIRLIK

- Ne tür hikâyeler okumaktan hoşlanırsınız?
- Dede Korkut hakkında neler biliyorsunuz?

Metni, öğretmeninizin kontrolünde hızlı okuma yöntemiyle okuyunuz. Hızlı okuma, kısa süre içerisinde metni anlamayı sağlayan bir okuma türüdür. Hızlı okuma göz takibiyle ve geri dönüşler olmadan yapılır. Okuma esnasında dikkat tamamen okunulan metne verilmelidir.

DEDE KORKUT ÖYKÜLERİ ÜZERİNE

Türklerin Anadolu'ya gelişi, 11. yüzyıla rastlar. Bu gelenler Oğuz Türkleriydi. Bunlara daha sonra Türkmen de denildi. Bunları biliyoruz.

Yazının kullanılmadığı dönemlerde, sözlü edebiyat geleneği vardı. Atasözleri, bilmeceler, mâniler, türküler, şiirler, destanlar, masallar, öyküler, ağıtlar sözlü edebiyatın başlıca türleriydi. Bunlar, toplumun ortak ürettiği güzelliklerdi. Anlatıla anlatıla, ağızdan ağıza geçe geçe kimi gelişip yaygınlaşır, kimi de yozlaşır, unutulup giderdi. Sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçiş ancak yazının öğrenilip kullanılmasından sonra olmuştur. Söz uçar gider ama yazı kalıcıdır.

Dedem Korkut Öyküleri, Oğuz Türkleri arasında anlatılan birtakım destansı öykülerin yazıya geçirilmiş örneklerinden biri ve en önemlisidir. Oğuzların dilden dile dolaşan destansı öykülerini, adı bilinmedik bir ozanın, 15. yüzyılın ikinci yarısında derleyip yazıya geçirdiği düşünülebilir. Bu öykülerin yazıya geçirilmiş biçiminden, yüzyıllardır kimsenin haberi yoktu. Bu yazılı metin, daha geçen yüzyılda, Avrupa'da bulundu. Biri Dresden Kitaplığında, biri de Vatikan Kitaplığında bulunan iki farklı el yazması, bu büyük belgenin kaybolmadığını kanıtladı. Adı da Oğuzların diliyle Dedem Korkut Kitabı'ydı.

Bu kitap 14 - 15. yüzyıllar arasında, Oğuzların, kendi aralarındaki çekişmeleri, sürtüşmeleri, doğaüstü yaratıklarla savaşmaları, komşuları olan Rum, Ermeni ve Gürcü beyleriyle giriştikleri çatışmaları anlatıyor. Dedem Korkut, bu öykülerin başkişisidir. Bütün öyküler, Dedem Korkut'un çevresinde oluşup gelişir. Öyküleri anlatan da odur. Oğuzlar sık sık gelip ona başvururlar, ona danışırlar. Herkesçe sevilen, sayılan Dedem Korkut da kopuzunu eline alır, yer yer şiir biçiminde, yer yer konuşma düzeninde bilgece sözler eder, akıl verir, yön gösterir. Bu öyküler, Oğuz Türklerinden bugüne kalan biricik yazılı belgedir. Türk dilinin ve Türk edebiyatının en önemli, en görkemli kaynaklarından biridir. (...)

Bu öykülerde canlandırılan kişilerdeki yüreklilik, mertlik, elseverlik, okuyanlarda, dinleyenlerde şaşırtıcı etkiler bırakacak boyutlardadır. Hele bu kişilerdeki o aşırı iyimserlik, kendine güven, güçlükleri aşma tutkusu, o bitmek bilmeyen umut, bu destansı öykülerin değişmeyen, bugün de canlı kalmasını sağlayan ana özelliklerindendir. (...)

Erdal ÖZ

ÖĞRENELİM

Dede Korkut hikâyelerinde Oğuzların gelenek, görenek ve yaşam tarzına dair birçok bilgi verilmektedir. Millî birlik ve beraberliğe verdikleri önem, çocuklarına isim koyma törenleri, düğün eğlenceleri bunlardan bazılarıdır. Oğuzlar, Orta Asya'da yaşayan Türklerin atası olarak kabul edilmektedir. Oğuzlarla aramızda gelenek, görenek ve yaşam tarzı konularında ne tür benzerlik ya da farklılıklar vardır? Geçmişten günümüze değin gelenek, görenek ve yaşam tarzımızda ne tür değişimler olmuştur?

OYUN OYNAMA

“Aklımdaki Kelime” oyunuyla ilgili aşağıda verilen bilgileri okuyarak oyunu öğretmeninizin kontrolünde oynayınız.

AKLIMDAKI KELİME OYUNU

Metinde geçen anlamını bilmediğiniz bir kelimeyi aklınızda tutunuz. Öğretmeninizin kontrolünde tahtaya gelerek içinde bu kelimenin de olduğu altı kelimeyi tahtaya yazınız. Arkadaşlarınız size “Canlı mı? Hareket ediyor mu? Ses çıkarıyor mu? Renkli mi? vb.” sorular yöneltecektir. Sorulara verdiğiniz cevaplardan hareketle arkadaşlarınızın aklınızda tuttuğunuz kelimeyi bulmalarını sağlayınız. Kelimeyi bulan arkadaşınızı tahtaya çağırarak kelimeyi bir cümle içerisinde kullanmasını isteyiniz. Bu sırada diğer arkadaşlarınızdan kelimenin anlamına Türkçe sözlükten bakmalarını, arkadaşınızın kelimeyi cümlede anlamına uygun kullanıp kullanmadığını kontrol etmelerini isteyiniz. Seçilen kelime cümle içerisinde uygun bir şekilde kullanılmışsa cümleyi yazan öğrenci kendi seçtiği kelimenin içinde olduğu yedi kelimeyi yazma hakkı kazanır. Uygun değilse başka bir öğrenci tahtaya gelerek yeni bir cümle yazar. Oyun bu şekilde devam eder.

ERGENEKON DESTANI

Bozkurt Destanı'nın daha zengin bir şekli Ergenekon Destanı'dır. Destana göre Ergenekon, Türklerin yüzyıllarca çift sürerek, av avlayarak, maden işleyerek yaşayıp çoğaldıkları; etrafı aşılmaz dağlarla çevrili, mukaddes bir toprağın adıdır.

Türk illerinde Göktürk oku ötmeyen, Göktürk kolu yetmeyen bir yer yoktu. Bütün kavimler birleşerek Göktürklerden öç almaya yürüdüler. Türkler, çadırlarını, sürülerini bir yere topladılar; çevresine hendek kazdılar, beklediler. Düşman geldi, vuruş başladı. On gün vuruştular. Göktürkler üstün geldi.

Bir gün bütün illerin hanları ve beyleri av yerinde konuştular. "Göktürklerle hile yapmazsak işimiz yaman olur." dediler. Tan ağarınca baskına uğramış çeri gibi ağır yüklerini, kötü mallarını bırakıp kaçtılar.

Türkler, "Bunların vuruşma güçleri bitti, kaçıyorlar." deyip arkalarından varıp yetiştiler. Düşmanlar Göktürkleri görünce birden geri döndüler. İkisi vuruştular. Düşmanlar galip geldi. Göktürkleri öldüre öldüre çadırlarına geldiler. Çadırlarını, mallarını öyle aldılar ki bir ev kurtulmadı. Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdiler. Küçükleri kul edip herkes birini alıp gitti. Göktürk Hanı İlhan'ın oğulları çoktu. Savaşta hepsi öldü Kayan adlı küçük bir oğlu vardı. O yıl evlendirilmişti. İlhan'ın Tukuz adlı bir de yeğeni vardı. Bu ikisi bir yerdeki kişilerin eline düşmüşlerdi. On gün olduktan sonra bir gece ikisi kadınlarıyla birlikte atlanıp kaçtılar. Yurda geldiler. Düşmandan kaçıp gelen dört maldan deve, at, öküz, koyun çok buldular.

Eğer, ile varalım desek; dört taraftaki illerin hepsi bize düşman. İyisi odur ki dağların içinde insan yolu düşmez bir yer izleyip oturalım deyip dağa doğru sürülerini

sürüp gittiler. Geldikleri yoldan başka yolu olmayan bir yere vardılar. O da öyle bir yoldu ki deve, bir at bin güçlkle yürüdü, eğer ayağını yanlış bassa parça parça olurdu.

Vardıkları yerde akar sular, çeşmeler, türlü otlar, meyveli ağaçlar, türlü türlü avlar vardı. O yeri görünce Tanrı'ya şükürler kıldılar. Hayvanlarının kışın etini yediler. Yazın sütünü içtiler, derisini giydiler.

O yere Ergenekon adını koydular.

Burada bu ikisinin çocukları çoğaldı. Kayan'ın evladı çok oldu. Tukuz'un ki ondan az oldu. Kayan çocuklarına Kayat dediler. Tukuz çocuklarına iki ad koydular. Bir nicesine Tukuzlar dediler; bir nicesine Türülken dediler. Çok yıllar bu iki kişinin çocukları Ergenekon'da kaldılar. Enine boyuna uzayıp yayıldılar.

Dört yüz yıl sonra Ergenekon'da kendileri ve sürüleri o kadar çoğaldılar ki sığamadılar. Bu sebepten bir yere toplanıp oturup konuştular. Dediler ki: "Atalarımızdan işittik. Ergenekon'un dışında geniş yerler, güzel yurtlar olurmuş. Bizim yurdumuz eskiden o yerlerde imiş... Dağların arasından yol izleyip bulalım. Göçüp çıkalım. Her kim bize dostum derse onunla görüşelim."

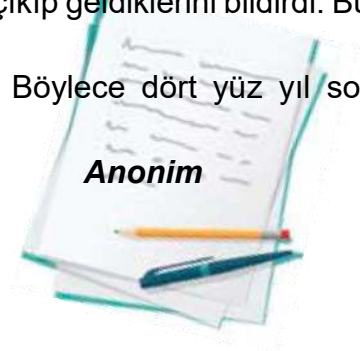
Hepsi bu sözü beğenip çıkmaya yol izlediler, bulamadılar. O zaman bir demirci dedi ki; "Burada bir demir madeni var. Yalın kata benziyor. Şunun demirini eritsek bir yol olurdu."

Varıp o yeri gördüler. Bu sözü de beğendiler. Dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür dizdiler. Dağın üstünü, arka yanını, beri yanını böylece doldurduktan sonra yetmiş deriden körük yapıp yetmiş yerde kurdular. Ateşleyip körüklediler.

Tanrı'nın gücü ile ateş kızdıktan sonra demir dağ eriyip akıverdi. Yüklü deve çıkacak kadar yol oldu. O günü, o ayı, o saati belirleyip çıktılar. O günden beri Göktürklerde âdet olmuştur. O günü bayram sayarlar ve bir parça demiri ateşe salıp kızartırlar. Önce han, bunu kıskaçla tutup örse koyar, çekiçle döver. Ondan sonra beyler de öyle yapar. Bugünü mukaddes bilirler.

Ergenekon'dan çıktıkları zaman Göktürklerin padişahı Kayan soyundan Börte Çene idi. Bu genç, bütün illere elçi gönderip Ergenekon'dan çıkıp geldiklerini bildirdi. Bunu bazıları iyi gördüler, bazıları kötü gördüler.

Göktürkler eski düşmanlarıyla savaştılar. Yendiler. Böylece dört yüz yıl sonra kanlarının öcünü aldılar.

DERSE HAZIRLIK

- Kitap okumayı sever misiniz?
- Bugüne kadar hangi kitapları okudunuz ve arkadaşlarınıza hangi kitapları tavsiye edebilirsiniz?

ALTI KİTAP

Ne kitaplar var! **Küçük Prens**'i okudunuz mu? Küçük bir gezegeni vardır Küçük Prens'in. İşte, uzayda bir gezegen. Ama nasıl küçük! El kadar bir yer. Küçük Prens de küçük elbet. Altın saçlı bir çocuk. Bir yanardağı, bir koyunu var, bir de çiçeği. Her sabah yanardağının lavlarını süpürüyor, koyununa ot veriyor, çiçeğini suluyor. Sonra bir gün, aklına esiyor, uzayda yolculuğa çıkıyor. Ayrı ayrı gezegenlerde bir sürü adama rastlıyor. Kürklü, kırmızı giysili bir kral; kendini beğenmiş bir adam; sürekli olarak sayılarla uğraşan, para hesapları yapan bir işadamı; bir sokak feneri bekçisi... Bu arada Küçük Prens'in yolu Dünya'ya düşmez mi?

Kırmızı Balon'a ne dersiniz? Umarım, okumuşsunuzdur o kitabı. Küçük Paskal'ın ve balonunun serüveni anlatılıyor. İyi bir balon kırmızı balon, sahibi nereye giderse, o da oraya gidiyor. Başöğretmen, otobüs biletcisi, sokak çocukları... Kimler yok ki kitapta! Aynı zamanda mert bir balon Paskal'ın balonu. Sokak çocukları Paskal'ı döverlerken onu yalnız bırakmıyor. Ama o çocuklardan birinin attığı serseri bir taşla patlayveriyor. Yani ölüyor. Daha sonra bir sürü balon geliyor.

Alis'i tanıyor musunuz? Alis, canım; hani Harikalar Ülkesi'ne gitmişti. Tarla faresi neler anlatmıştı ona? Kupa Kraliçesi ne biçim kraliçeydi?

Define Adası'nda bir adam var. Eli kesik. O da çengel gibi demirden bir şey takmış koluna. Korkunç bir adam. Kimseye acımıyor.

Şeyi de okuyun, **Güiver'in Yolculukları**'nı. Cüceler ne yapmış? Devler nasıl yaratıklarmış?

Ha, bir de **Robinson** var. Bindiği gemi batınca ıssız bir adaya düşüyor. Nasıl bir ada burası? Bir de keçi var. Ben o keçiyi çok sevdim. Nedenini sorarsanız, bilmiyorum.

Bunları söylüyorum ya, aslında elinize ne geçerse onu okuyun. Ya bir şey geçmezse... O zaman da, oturun, bana mektup yazın. Yoksa bozuşuruz, ha! Bozuşuruz da ne olur, demeyin, sizin adınıza ben bir kez daha okurum o kitabı.

Cemal SÜREYA

SÖZLÜK

- **Lav:** Yanardağların püskürme sırasında yeryüzüne çıkardıkları kızgın, erimiş maddeler, püskürtü.
- **İssiz ada:** Kimsenin bulunmadığı ada.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- “Altı Kitap” başlığı niçin seçilmiş olabilir?
- Küçük Prens’in günlük yaşantısı nasıl geçmektedir?
- Paskal ile Kırmızı Balon arasındaki dostluk için neler söyleyebilirsiniz?
- Yazar “Bozuşuruz.” dediği hâlde kitapları neden yeniden okumak istiyor?
- Yazar, çocukların zamanlarını nasıl değerlendirmelerini istiyor?

ETKİNLİK

- “Çok okuyan mı, çok gezen mi bilir?” konusunda öğretmen ve arkadaşlarınızla tartışma yürütünüz.

DERSE HAZIRLIK

- Duyduğunuz ve okuduğunuz bir Keloğlan masalını ve masaldan çıkardığınız öğüdü arkadaşlarınıza anlatınız.

KELOĞLAN VE SİHİRLİ TAS

Bir varmış, bir yokmuş. Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde bir Keloğlan varmış. İhtiyar ve yoksul annesi, bu biricik oğlunu “Kel oğlum, keleş oğlum” diye severmiş.

Günlerden bir gün Keloğlan annesinden izin alıp balık tutmaya gitmiş. Belki bir kaç balık yakalarım. Anacığım la pişirir, yeriz. Aç karnımızı doyururuz, diye düşünüyormuş. Irmağın kenarına gelip oltasını salmış. Öğleye doğru kocaman bir balık tutmuş. Pulları gümüş gibi parlak, gözleri cam gibi aydınlık, güzel mi güzel bir balıkmış bu... Keloğlan balığın pullarını kazımış, karnını yarıp temizlemek istemiş. Bir de ne görsün! Balığın karnı içinde kocaman bir tas durmuyor mu? Keloğlan bir sevinmiş, bir sevinmiş ki sormayın. “Hem balığı götürürüm anama, hem tası” demiş.

Tası su ile doldurup balığı yıkamak istemiş. Birden inanılmayacak bir şey olmuş. Tastan boşalttığı sular altın olarak akıyormuş yere. Keloğlan çok şaşırılmış. Bir kaç kere denemiş, hep altın akıyormuş tastan. “Bu, sihirli bir tas galiba. Hemen anama haber vereyim” demiş. Evlerine koşmuş.

Sihirli tase küpler dolusu suyu doldurup boşaltmış. Suyu boşalan küplere de altınları biriktirmiş. Artık ülke hükümdarı bile onun yanında fakir sayılmış... Keloğlan günler sonra büyük bir saray yaptırıp oraya taşınmış. Kendisine hizmetçiler tutmuş. Sevdiği ve istediği her şeyi alıyor, en güzel yemekleri yiyormuş. Sonunda altınlarının çokluğu onu şımartmaya başlamış. Gereksiz masraflara, lüzumsuz harcamalara girişmiş. “Oğlum bu işin sonu kötü olabilir” diye öğüt vermeye çalışan anasını bile dinlememiş.

“Sihirli tas elimde, ne istersem yapabilirim...” diyormuş. Keloğlan'ın böyle kendini beğenmesi, şımarması ve hırsla kapılması, insanların ona duyduğu sevgiyi azaltmış. Herkes “Eski hali bundan daha iyiydi. Gözünü hırs bürüdü Keloğlan'ın” demeye başlamış. Keloğlan bir gün daha çok altın elde etmek için, sihirli tasını eline alıp ırmağın kenarına gelmiş. “Suyu tükenecek değil ya, bir saray da buraya yaptırayım.” demiş. Gurur ve kibirle tasını suya daldırmış. Kıyıda biriken altınlar hırsını artırıyor. Daha hızlı daha hızlı daldırmaya başlamış tası. Artık altınlardan başka bir şey düşünmüyormuş. Birden tas elinden kayıp suya düşmüş. Keloğlan onu tutmak için eğilince kendisi de ırmağa yuvarlanmış. Yüzme bilmediği için hızla akan ırmakta nerdeyse boğulacaktı. Binbir güçlükle kenara çıkmış. Kendisi suda çırpınıp dururken, biriktirdiği altınları da hırsızlar

çalıp götürmüşler. Artık tası bulmanın da imkanı kalmadığından ağlaya ağlaya annesinin yanına dönmüş. Başına gelenleri anlatmış. Yaşlı kadın:

- Üzülme yavrum, demiş. Hay'dan gelen Hu'ya gider. Zaten, sen o tası alnının teri, elinin emeği ile kazanmamıştın. Üstelik zenginlik seni iyice şımartmıştı. Böylesi daha iyi oldu. Hiç olmazsa kendini başkalarından üstün görme hastalığından kurtulursun."

Keloğlan bu sözlerle teselli bulmuş. Anasına hak vermiş. O günden sonra da Sihirli Tası bir daha hiç anmamış.

Serdar YILDIRIM

SÖZLÜK

- **Hırs:** Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku.
- **Kibir:** Büyüklük, kendini beğenme, başkalarından üstün tutma.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Keloğlan neden sevinmiş?
- Annesinin verdiği öğüde karşın Keloğlan ne yapıyormuş?
- Keloğlan'ın eski ve yeni halini karşılaştırın?
- Annesi Keloğlan'a "alnının teri, elinin emeği ile kazanmamıştın" dediğinde neyi demek istemiştir? Açıklayınız.

ETKİNLİK

- "Kendini başkalarından üstün görme." cümlesi hakkında öğretmen ve arkadaşlarınızla tartışınız.

OYUN OYNAMA

Aşağıda verilen "O Kelimeyi Söyleme" oyunuyla ilgili bilgileri okuyunuz. Oyunu, öğretmeninizin kontrolünde oynayınız.

O KELİMEYİ SÖYLEME OYUNU

Her öğrenci anlamını bilmediği iki kelimeyi küçük kâğıtlara yazarak katlar. Katlanan kâğıtlar öğretmen masasının üzerine konur. Öğretmen tarafından bir öğrenci seçilir. Seçilen öğrenci masa üzerindeki kâğıtlardan bir tanesini alır. Kâğıttaki kelimeyi söylemeden arkadaşlarına buldurmaya çalışır. Bunun için kelimenin çağrıştırdığı kelimeler varsa eş anlamlısı ve cümledeki bağlamı gibi yollardan faydalanılabilir. Anlatılan kelimeyi bilen öğrenci, anlatıcının yerine geçer ve anlatmak için bir kelime seçer. Oyun bu şekilde devam eder.

DERSE HAZIRLIK

- İnsanların tanımadıkları kimselere güvenmesinin ne gibi sorunlara yol açabileceğini tartışınız.
- Hikâye okumanın kişiye kazandıracakları hakkında görüşlerinizi belirtiniz.
- Bazı hikâyeler olay ağırlıklı iken bazıları yaşamdan bir kesiti ruhsal çözümlemelerle yansıtır. Aşağıdaki metni bu bilgidan hareketle değerlendiriniz. Dağ başında yalnız ve küçük bir ağaç olduğunuzu düşününüz. Neler hissedersiniz?

FORSA

Bizimkiler! Bizimkiler! diye bağıarak uyandı. Doğruldu. Üstündeki kertenkeleler kaçıştılar. Limana baktı. Gerçekten, kalenin karşısında bir donanma gelmişti. Kadırgaların, yelkenlerin, küreklerin biçimine dikkat etti. Sarardı. Gözlerini açtı. Yüreği hızla çarpmaya başladı. Ellerini göğsüne koydu. Bunlar Türk gemileriydi. Kıyıya yanaşıyorlardı. Gözlerine inanamadı.

"Acaba rüyada mıyım?" kuşkusuna kapıldı. Uyanıkken rüya görülür müydü? İyice inanabilmek amacıyla elini ısırды. Yerden sivri bir taş parçası aldı. Alnına vurdu. Evet, işte hissediyordu. Uyanıktı. Gördüğü rüya değildi. O uyurken, donanma burnun arkasından birdenbire çıkıvermiş olacaktı. Sevinçten, şaşkınlıktan dizlerinin bağı çözüldü. Hemen çöktü. Karaya çıkan bölükler, ellerinde al bayraklar, kaleye doğru ilerliyorlardı. Kırk yıllık bir beklemenin son çabasıyla davrandı. Birden kemikleri çatırdadı. Badem ağaçlarının çiçekli gölgeleriyle örtülen yoldan yürüdü. Kıyıya doğru koştu, koştu. Karaya çıkan askerler, ak sakallı bir ihtiyarın kendilerine doğru koştuğuna görünce:

- Dur! diye bağırdılar. İhtiyar durmadı, bağırdı:
- Ben Türk'üm, oğullar, ben Türk'üm.
- ...

Askerler onun yaklaşmasını beklediler. İhtiyar, Türklerin yanına yaklaşıncı önüne ilk geleni tutup öpmeye başladı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Haline bakanlar üzölmüşlerdi. Biraz heyecanı dinince sordular:

- Kaç yıldır tutsaksın?
- Kırk!
- Nerelisin?
- Edremitli.
- Adın ne?
- Kara Memiş.
- Kaptan mıydın?
- Evet...

İhtiyarın çevresindeki askerler birbirine karıştı. Bir çığıktır koptu. "Bey'e haber verin!... Bey'e haber verin!" diye bağışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadırgaya çıkardılar. Askerin içinde onun kahramanlık serüvenlerini bilmeyen, ününü duymayan yoktu. Biraz güvertede durdu. Sevinçten şaşırılmış, aptallaşmıştı. Ayağına bir çakşır geçirdiler. Sirtına bir kaftan atılar. Başına bir kavuk koydular.

- Haydi, Bey'in yanına! dediler.

Onu kadırgaya getiren askerlerle birlikte büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı giysisinin üzerine demir, çelik zırhlar giymiş iri bir adamın karşısında durdu.

- Sen kaptan Kara Memiş misin?
- Evet! dedi.
- Hızır Aleyhisselam'ın geçtiğı yerlerden geçen sen misin?
- Benim.
- Doğru mu söylüyorsun?
- Niye yalan söyleyeceğim?
- Aç bakayım sağ kolunu.

İhtiyar, kaftanın altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Bey'e uzattı. Pazısında haç biçiminde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adadan karısını kaçıırırken almıştı. Bey, ellerine sarıldı. Öpmeye başladı.

- Ben senin oğlunum! dedi.
- Turgut musun?
- Evet...

İhtiyar tutsak sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu, ona:

- Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal, dedi.

Eski kahraman kabul etmedi:

- Hayır. Ben de sizinle cenge çıkacağım.
- Çok yaşlısın baba.
- Ama yüreğim güçlüdür.
- Rahat et! Bizi seyret!
- Kırk yıldır dövüşü özledim.

Oğlu, babasının ellerine varıp; vatanını, sevdiklerini göremeden seni tekrar kaybetmeyelim baba diye yalvararak, öptü. İhtiyar, kafasını kaldırdı, göğsünü kabarttı, daha bir gençleşmiş gibiydi. Bayrağı işaret ederek:

- Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan, al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? dedi.

Ömer SEYFETTİN

SÖZLÜK

- **Kertenkele:** Küçük sürüngen hayvan.
- **Donanmak:** Giyinip, kuşanmak.
- **Güverte:** Gemide ambar ve kamaraların üstü.
- **Çakşır:** Erkek şalvarı.
- **Kavuk:** Pamuktan yapılmış erkek başlığı, içi boş şey.
- **Kaftan:** Çoğu ipekten yapılan, uzun, süslü üst giysi.
- **Sırma:** İnce gümüş tel.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- İhtiyar Forsa her gece hangi rüyayı görüyor?
- Forsanın, şehit olması halinde oğlundan ve askerlerden istediği nedir?
- Çektiği bütün sıkıntılara rağmen Forsayı hayata bağlayanın ne olduğunu düşünüyorsunuz?
- Siz olsaydınız bu metne nasıl bir başlık yazardınız?

ÖĞRENELİM

Hikaye

Hayatta olan veya olacak kanısı veren olayları bir ölçü ile anlatan, hayalde tasarlanan ilgi çekici bir takım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran yazıdır. Hikayelerin kişileri azdır, bir tek olay anlatmak amacıyla yazılır. Derin çözümlemelere pek elverişli sayılmaz. Hikayeler, çoğunlukla birkaç sayfa uzunluktadır.

Hikaye bir olayın kurgulanarak anlatılmasıdır. Hem daha kısa olması; hem de kurgulanması nispeten daha kolay olması nedeniyle kimi zaman romandan daha kolay olarak kabul edilmektedir fakat iyi bir hikaye yazmak, sanıldığı kadar kolay değildir. Hikayenin dili de oldukça önemlidir. Okuyucuyu sıkmamak için uzun cümlelerden kaçınılmalı, olayları anlatırken birkaç kelimeyle okuyucunun olayı kafasında canlandırabilmesi sağlanmalı; uzun tasvirler yerine aynı etki, vurucu birkaç kelime ile sağlanmalıdır.

ÖĞRENELİM ARAŞTIRALIM

Hikâye (öykü); yaşanmış ya da yaşanabilir olay veya durumların kişi, yer ve zamana bağlı olarak okuyucuda heyecan ve zevk uyandıracak şekilde anlatıldığı kısa edebî türdür. Hikâyede okuduğunuz Forsa adlı metinde tek olay anlatılır, kişi sayısı azdır. Kahramanların bir yönü üzerinde durulur. Zaman ve mekânın anlatımında ayrıntıya girilmez. Hikâyede genellikle kısa cümleler kullanılır.

XIV. yüzyılda İtalyan edebiyatında Boccaccio'nun (Bokaçyo) yazdığı *Decameron* (Dekameron) adlı eser, hikâye türünün ilk örneği kabul edilir. Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi'nden önce hikâye türünün yerini halk hikâyeleri, destanlar, masallar, mesneviler ve *Dede Korkut Hikâyeleri* tutmaktaydı. Batılı anlamda hikâye, Türk edebiyatına Tanzimat'la girmiştir. Günümüzde hikâye, yeni anlatım biçimleri ve teknikleri denenerek edebî türler içinde gelişimini sürdürmektedir.

Hikâyenin bölümleri serim, düğüm, çözüm şeklindedir ancak bazı hikâyelerde bu bölümler bulunmayabilir. **Serim bölümü**; yer ve zamanın belirtildiği, kişilerin tanıtıldığı, olayın anlatılmaya başlandığı bölümdür. **Düğüm bölümü**, olayın okuyucuda merak duygusu oluşturacak şekilde işlendiği bölümdür. **Çözüm bölümü**, olayların düğümlerinin çözüldüğü bölümdür. Okuyucuda merak uyandıran sorular bu bölümde cevaplanır.

Hikâyenin yapı unsurları kişiler, olay örgüsü, mekân (yer), zamandır. Hikâyede anlatılan olayları veya durumları yaşayan kahramanlar hikâyenin kişi kadrosunu oluşturur. Bu kişiler kurmaca kişilerdir.

Olay örgüsü; hikâye kişilerinin başından geçen olaylar dizisidir, hikâyedeki ana olaya bağlı küçük olayların peş peşe sıralanmasıyla oluşur.

Mekân, hikâyede olayın geçtiği yer ya da yerlerdir. Yazar, olayın akışı içinde mekân hakkında bilgiler verir.

Zaman, hikâyede anlatılan olayların yaşanma zamanıdır. Hayal planındadır. "Gün, ay, yıl, bir sabah, ertesi gün, bir hafta sonra..." gibi ifadeler zamanı gösterir.

Anlatıcı, hikâyedeki olayı anlatan kişidir. Anlatıcı, yazarın kendisi değil kurmaca bir kişidir. Hikâyede olaylar birinci veya üçüncü kişi ağzından anlatılır.

DERSE HAZIRLIK

- Sizin çok paranız olsa neler yapmak isterdiniz? Anlatınız.

ÇOCUKLARIN ÖĞRETTİĞİ

Zengin bir adam varmış. Huzursuz, sinirli, cimri bir zengin. Onca mülkün içinde bir hapis hayatı yaşarmış. Hiç kimseye iyilik etmez, hiçbir yoksula bir kuruş vermezmiş. Fakat her geçen gün huzursuzluğu artarmış. Dünyası kararıp başı ağırarmış adamın...

Bir gün yapayalnız bir yolculuğa çıkmış. Epeyce yürüdükten sonra küçük bir kasabanın çevresine gelmiş. Bir duvarın dibine oturup dinlenmeye başlamış. Birden duvarın arkasında konuşan iki çocuğun sesini duymuş. Çocuklardan birisi:

- *Keşke çok param olsaydı, diyormuş. Öbürü:*

- *Ne yapacaksın çok parayı? Diye sormuş.*

- *Bilsen neler yapmazdım, demiş birinci çocuk. Paramın birazı ile şehrimizde büyük bir kütüphane yaptırırdım. Çocuklar orada aradıkları her kitabı bulurlardı. Biliyorsun, kasabamızda, yoksul pek çok insan var. Onların barınması, rahatça yaşaması için de seve seve paramın birazını harcardım. Okulumuz yıkılacak kadar eski... Yeniden pırıl pırıl bir okul yaptırırdım hemen. Bu işler için paramı hiç çekinmeden harcardım. Ayrıca şehrimizin en güzel yerlerine çocuk bahçeleri yaptırırdım. İçine de binlerce oyuncak doldurur, çocukların sevinç içinde oynamalarını sağlardım. Herkes gülerdi, herkes sevinçle el çırpardı.*

Dikkatle dinleyen öbür çocuk atılmış hemen;

- *Dur bakalım, demiş. Paran artık bitti.*

- *Vah! demiş birinci çocuk. Halbuki yapacağım işler bitmemişti daha...*

Duvarın arkasındaki huzursuz zenginin yüreği "cız" etmiş. Başını soğuk taşlara dayayarak mırıldanmış:

- *Boşa yaşamışım ben. Ellerin de bir kuruşları bile olmayan, bu çocuklar kadar bile olamadım. Evet evet, huzurlu olabilmek için hiç durmadan para biriktirmenin anlamsızlığı ortada. Bundan sonra hep iyilik yapacağım, iyiliklerle yaşayacağım, demiş.*

Ahmet EFE

SÖZLÜK

- **Cimri:** Elindeki parayı harcamayan, para biriktiren.
- **Huzursuz:** Kararsız, tedirgin, rahatsız.
- **Barınmak:** Yerleşmek, sığınmak.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Zengin adam, nasıl yaşar ve neler yaparmış?
- Çocuk, neden “çok param olsun” demiş?
- Çocuklar arasındaki konuşmayı duyan adam, nasıl etkilenmiş?
- Okuduğunuz metnin ana fikrini söyleyiniz.
- Cimri insanlar neden mutsuz olurlar? Tartışınız.

ÖDEV**YAZILI ANLATIM*****Bir hikaye yazalım***

Önce yazacağınız hikayeye bir başlık bulun. Başlık öyküde geçecek olay ile ilgili olmalıdır.

Olayı belirleyiniz. Olayın akışını gözleyiniz. Olayın akışına göre anlatmaya başlayınız. Olayın nedenini belirtiniz. Nedenin sonuçlarını da belirtmeye çalışınız.

Olayın geçtiği yeri ve zamanı belirtiniz. Olayda (hikayede) yer alan kişilerin adlarını ve kişilerin bazı özelliklerini belirtiniz.

Yazdığınız hikaye kısa olsun. Cümleler kısa, doğru düzgün ve birbirine bağlantılı olmasına dikkat ediniz. Noktalama işaretlerini uygun yerde kullanınız.

DERSE HAZIRLIK

- Öğretmenin, öğrencilerinden beklentileri nelerdir?

ÖĞRETMENİM

Kalbimizde önce yerin,
Gülüm, menekşem benim,
Saygım büyük ve derin,
Sevgili öğretmenim.

Anlarsın dilimizden,
Koşarsın gerimizden,
Tutarsın elimizden,
Sevgili öğretmenim.

Nurla dolu yüzlerin,
Çok tatlıdır sözlerin,
Önderisin bizlerin,
Sevgili öğretmenim.

Tembelliği kovup atan,
Bilgimize bilgi katan,
Güzel yurdu aydınlatan,
Sevgili öğretmenim.

Ulus ile vatana,
Bu temeli atana,
Sana da borçluyuz sana!
Sevgili öğretmenim.

Mustafa YILMAZKAYA

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Okuduğunuz şiire göre şair öğretmeni neye benzetiyor, nasıl açıklamaktadır?
- Öğretmenler gününde okulunuzda ne gibi etkinlikler düzenliyorsunuz?
- Öğretmeninizin, öğretmenler gününü kutlamak için kutlama kartı yazınız.

DERSE HAZIRLIK

- “Öğretmenlik kutsal bir meslektir” düşüncesini araştırınız ve açıklayınız.

ÖĞRETMEN RUHU

Geldiğimin galiba, beşinci sabahı idi. Sıralarda göz gezdirirken, birden bire kalbim tatlı bir heyecan ile doldu. Arka sıranın en ucunda, beyaz deneyecek kadar uçuk sarı saçlı, duru beyaz tenli, melek gibi güzel bir kız çocuğu, inci gibi beyaz dişleriyle, bana gülüyordu. Bu çocuk kimdi? Nereden çıkmıştı?

Elimle işaret ettim:

“Yanıma gel bakayım, küçük” dedim.

Bir kuş hafifliğiyle yerinden atladı. Benim okulda yaptığım gibi, sıçraya sıçraya yanıma geldi. Bu güzel küçük kız çok fakir bir şeye benziyordu. Ayakları çıplak, sarı saçları perişan idi. Arkasındaki soluk basma entarinin yırtıklarından beyaz teni görünüyordu. Mini mini ellerini tuttum:

“Yüzüme bak, bakayım küçüğüm” dedim.

Başını kaldırdı, kıvrıkcık kirpiklerinin içinde iki lacivert göz gülümsedi.

Zeyniler’de çektiğim ızdırap beni ağlatmamıştı. Fakat bu yarı çıplak kız çocuğunun güzel gözleri, küçük pembe ağzının içinde iki inci dizisi gibi gülün dişleri, o anda kendimi tutamasaydım, beni hüngür hüngür ağlatacaktı. Hafifçe ensesini okşadım, bütün kızlara sorduğum gibi:

“Senin adın ne? Zehra mı, küçük, yoksa Ayşe mi?” dedim.

O temiz bir İstanbul telaffuzu ve inanılmıyacak kadar tatlı bir sesle:

“Benim adım Munise” dedi.

“Sen bu okulda mı okuyorsun, kızım?”

“Evet...”

“Niçin kaç gündür gelmedin?”

“Ablam göndermedi, hoca’nım.... İşimiz vardı. Artık gelirim, inşallah!”

“Senin annen yok mu?”

“Ablam var, hoca’nım....”

Küçük kız, gözlerini önüne indirerek sustu. Bana öyle geldi ki, istemeden, bu çocuğun kalbine gizli bir yaraya dokundum. Daha ziyade ısrar etmiyerek başka şey sordum:

“Dün akşamüstü türkü söyleyen sen miydin, Munise?”

Bir gün evvel, cıvar bahçelerin birinde, ince bir çocuk sesinin türkü söylediğini işitişmişim. Bu ses öyle tatlı, burada işittiğim seslerden o kadar başka idi ki, başımı pencereye dayıyarak gözlerimi kapamış, birkaç dakika kendimi başka yerlerde sanmışım. O türküyü söyleyen mutlaka bu küçük kız olacaktı.

Munise utana utana, başını salladı: “Bendim hocam” dedi,

Çocuğu yerine gönderdikten sonra, derse başladım. Kendimde bir “fevkaladelik” hissediyordum.

Bu küçük kız bana ılık bir bahar güneşi gibi tesir etmişti: karlar içinde gömülmüş kuş yuvalarına düşen sarışın bir ışık parçası... O yuvanın soğuk, siyah neşesizliği içinde, başını kanatlarının arasında saklıyarak titriyen, hasta ve küskün Çalığıuşu yavaş yavaş canlanmaya başlıyordu.

Vücudumun hareketlerine tuhaf bir oynaklık, sesime, söyleyişime hareketli bir ahenk geliyordu.

Ara sıra başımı ondan çeviriyordum. O da bana bakıyordu. Hem de inci gibi dişlerinde tatlı bir gülümseme ile lacivert gözlerinde, dudaklarıma sürünürcesine hissettim. Derin bir muhabbetle annelik hissini ben, ömrümde ilk defa, bugün duydum ve yalnız yaşama mecbur olduğuma göre, bari böyle bir kızım olsaydı o vakit yalnızlığımı hiç duymayacaktım, dedim.

Reşat Nuri GÜNTEKİN
Çalığıuşu Romanı

SÖZLÜK

- **Duru:** Durulmuş, temiz bir su gibi berrak.
- **Perişan:** Darmadağın.
- **İzdirap:** Acı, gönül sızısı.
- **Telaffuz:** Kelimelerin söylenişi.
- **Çalığıuşu:** Bir cins kuş.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- “Öğretmen Ruhı” ne demektir? Bu yazıya niçin bu ad verilmiştir?
- Okullar ve öğretmenler olmasaydı ne olurdu?
- Öğrenci öğretmene borçlu olduğı saygı ve sevgiyi en iyi nasıl belirtebilir?

ÖDEV**YAZI YAZALIM**

Öğretmeninize karşı sevgi ve saygınızı gösterebilmeniz için şiir veya düz yazı yazmaya çalışınız.

ÖĞRENELİM**Roman**

Olmuş ya da olabilir nitelikteki olayları ve konuları ele alan edebi türlere **roman** denir. Yaşanmış veya yaşanma olasılığı bulunan olayları mekan ve zamana bağlayarak anlatan yazı türüdür.

Diğer türlerden ayrılan en önemli özelliğı, uzunluğudur. Romanlarda, toplumsal olaylar ve ilişkiler gerçeklere uygun bir tarzda ele alınır. Romanda anlatıcı, olay, kişı, yer ve zaman öğeleri vardır. Ancak bu öğeler romanda daha ayrıntılı, kapsamlı biçimde yer alır. Olaylar zincirleme gelişir, belli olaylar çeşitli zaman dilimlerinde geçer ve değişik mekanlarda ortaya çıkar. Roman kişileri çok ayrıntılı bir biçimde anlatır. Olaylar arasında dengeli bir sıralama ve bağ bulunmalıdır. Olaylar akla yakın olmalı, romanın konusundan doğmalıdır.

Romanın giriş bölümüne **serim**, gelişme bölümüne **düğüm** ve sonuç bölümüne **çözüm** denir. Romanda konu ya yazarın ağzından ya da roman kahramanlarının ağzından anlatılır.

Uzun bir yapıda oluşturulan romanlarda anlatılanlar, yazarlar tarafından kurgulanmaktadır. Yani yaşanabilecek olaylar yazar tarafından kurgulanır. Yazar, bir gerçeklik kurgulayarak insanların o kurgusal dünyadan haberdar olmasını, o dünyanın içine dahil olmasını, farklı hayatlar yaşamasını amaçlar. Bir yazarın düş gücü ve hayal dünyası ne kadar genişse eserde anlatılan olay ve durumlar da o kadar zengin olacaktır.

ÖDEV

Okuduğunuz her hangi bir roman kitabını arkadaşlarınıza ve öğretmeninize tanıtmaya çalışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Mektup yazmayı seviyor musunuz? Yazarken nelere dikkat edersiniz.

BİR MEKTUP

Oğlum,

Ders yılı artık bitiyor. Yakında öğretmenlerinden ve arkadaşlarından ayrılacaksın, fakat sana acı bir haber vereyim, bu ayrılık yalnız tatil için değil, daimi olacaktır.

Baban, işi ile ilgili sebepler dolayısıyla Turen'den ayrılmak zorunda bulunuyor. Tabii biz, hepimiz onunla beraber gideceğiz, senin de başka bir okula nakledilmen gerekecek. Bu halin seni üzeceğini biliyorum.

Eminim ki bu okulu sen çok seviyordun, orada dört yıldan beri şevk ve neşe ile çalıştın. Zihnin bu okulda açıldı. Orada ne kadar çok arkadaş edinmiştin. O binanın içinde söylenen her söz, senin iyiliğin için, hatta cezalardan bile fayda gördün.

Şimdi bütün bu anılarını içinde saklayarak arkadaşlarına veda et. Onlardan sevgiyle ayrıl! İçine çocukken girip her şeye akıllı erer bir yaşta ayrılacağın bu büyük aileye ruhundan bir parça bırak.

Okul bir annedir, oğlum. O, seni henüz konuşmaya başladığın zaman almıştı, şimdi kuvvetli, iyi yetişmiş bir halde veriyor.

Yarın sen adam olacaksın, dünyanın dört tarafını gezecek, büyük şehirler, güzel anıtlar, binalar göreceksin; fakat okulunu, pencereleri kapalı, bahçesi gölgeli bu beyaz ve gösterişsiz binayı asla unutmayacaksın, çünkü onun içinde senin zekanın ilk çiçeği filizlenmiştir, sevgili oğlum. **“Annen”**

Edmondo de Amicis

SÖZLÜK

- **Nakledilmek:** Bir yerden, başka bir yere geçirmek, iletmek.
- **Şevk:** İstek, heves, neşe.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Çocuğa okuldan hangi duygularla ayrılmasını tavsiye ediyor?
- Çocuk, okulunu niçin unutmayacaktır?
- Kendi okulunuzda neler öğreniyorsunuz?
- Öğrendikleriniz size neler kazandıracaktır?

DERSE HAZIRLIK

- Atatürk'ün "Yurtta Barış Dünyada Barış" sözünün anlamını araştırınız ve açıklayınız.

BARIŞ ESERİ

Rüzgar olsam
Başım değsin göklere
Elim yıldız
Yaprak döksün yerlere
Güneş sarsın
İnsin deniz dibine
Al yüzünü
Gersin yolun izine
Bahar serpsin
Çağdaş çağın
gözüne Varsın gitsin
Sonsuz yıllar ileri
İnsan barış eseri!
Martı olsam
Kanat gersem yellere
Kolum kuvvet
Umut versin günlere
Bulut taşsın
Aksın yağmur çöllere
Ak yüzünü
Sürsün deniz suyuna
Yalım serpsin
Yanar dağın tozuna
Çeksin gitsin
Sonsuz yollar ileri
Bin yaşasın
Dünya barış eseri!

Şükrü RAMO**DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM**

- Çocuklar, neden dünyanın kendilerine verilmesini istiyorlar?
- Şair barışı nasıl ifade etmektedir?
- Okuduğunuz şiirin ana duygusu nedir?

ÖDEV

- Çocuklar, güzel bir dünya yaratmak için neler yapabilirler? Sınıfta tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Özgürlük denince aklınıza ne gelir?
- Özgürlük insana neler kazandırır? Açıklayınız.

FATİH SULTAN MEHMED'İN ON FEDAİSİ ULUBATLI HASAN

Kuşatmanın otuz yedinci günün gecesi, deneme hücumu ellibin kişi ile tekrarlandı; yine 500 şehit verildi ve İstanbul'u savunan hat yarılıp geçilemedi... Nihayet 28-29 Mayıs gecesi, gece yarısından sonra, saat birde bütün askerler, ikiyüzlü kılıç eriyle, son büyük hücum yapıldı ve dört saat süren bu hücumda Türkler İstanbul'a girdiler. Bu son büyük hücumda, İstanbul kalesinin üstünde Türk bayrağını ilk diken asker Ulubatlı Hasan'dı. Hasan, yirmi bir, yirmi iki yaşlarında iri yapılı bir delikanlıydı. Bastığı yeri titretip çökerten bir yiğitti. İki metreye yakın bir boyu vardı. Bilek kalınlığında bir demir çubuğu iki ucundan iki pençesine alıp dizine dayadı mı bir tel gibi bükerti. Kılıcını her kol kaldıramazdı; yayını kimse geremezdi.

Bu büyük hücumun ilk dakikalarında kaleye saldıran askerin en ön sıralarında ileri atılmış, kalkanı ile siper alarak ve kılıcı ile etrafı biçerek dış kale duvarını aşmış, iç kale duvarına tırmanmış ve "Bayrak! Bayrak!" diye bağırıyordu. Bu ne müthiş bir sestir!... Sanki aslan kükremesiydi. Bir an içinde on binlerce cenk erinin arasına, on binlerce kılıcın çatırdamasına, savunucuların gökleri tutan feryadına hakim olmuştu. Elden ele geçen büyük bir Türk sancağı, Ulubatlı Hasan'ın eline kadar gelmişti. Dev yapılı delikanlı, Türk sancağını, çökmüş kale duvarının taş yığınları arasına dikerken, bir burcun üzerinden, kırk okkalık bir taş atıldı ve Ulubatlı'nın tam sırtına rasladı. Kahraman delikanlı sarsılarak diz çöktü; bir saniye o vaziyette durdu. Sol elindeki kalkanı fırlatıp attı ve bayrağın gönderini iki pençesi ile tutarak oraya iyice çaktı. Bu sefer, geniş göğsüne ve sırtına otuz ok birden saplandı. Delikanlı, İstanbul kalesinin üzerine diktiği ilk Türk bayrağının dibine, sırt üstü düştü; gözleri dalgalanan bayrağında, son nefesini verdi.

Reşat Ekrem KOÇU

SÖZLÜK

- **Kuşatma:** Bir yerin dış dünya ile bağlantısını kuvvet kullanarak kesme.
- **Bilek:** Elle kolun birleştiği bölüm.
- **Siper:** Korunulacak, arkasına veya içine girerek saklanılacak yer.
- **Kükremek:** Bağırarak, coşkuyla saldırmak.
- **Cenk:** Kahramanca mücadele, çarpışma, savaş.
- **Kalkan:** Ok, kılıç gibi silahlardan korunmak için kullanılan korunmalık.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Türkler İstanbul'a hangi tarihte girdiler?
- Ulubatlı ne yaptı?
- Ulubatlı Hasan nasıl bir insandı?
- Bayrağın dikişini anlatınız?
- Ulubatlı Hasan'ın yaptıklarını milletçe unutamıyoruz, neden?

ÖDEV**YAZI YAZALIM**

Tarihimizde ya da çevremizde tanınmış olan bir kişinin yaptığı bir kahramanlık olayını kısaca yazınız.

DERSE HAZIRLIK

- Olayların abartılarak ve olağanüstü öğeler kullanılarak anlatılmasının nedenlerini tartışınız.
- Okuduğunuz veya dinlediğiniz bir masalın sizi etkileyen yönlerini belirtiniz.

SERÇEYLE DÖRT YAVRUSU

Bir varmış bir yokmuş, bir anne serçe ve onun dört tane birbirinden şirin yavrusu varmış. Serçe sıcak yaz aylarında yuvasında yavrularını büyütüyormuş. Gündüzleri yavruları için yem topluyor, gün boyu bir kaç kez yuvaya dönüp küçükleri besliyormuş.

Her geçen gün yavrularının büyüdüğünü, güçlendiğini görüyor ve seviniyormuş. Sonbahara doğru yavrular artık iyice büyümüş, yuvada hoplayıp zıplamaya, kanatlarını denemeye başlamışlar. Bir gün yine kanatlarını denerlerken, birden çıkan rüzgar yaramaz yavruları alıp yuvadan uçurmuş. Anne serçe, akşam döndüğünde yavrularını göremeyince çok üzülmüş. Onların artık uçabilecek kadar büyüdüğünü biliyormuş, ama hayata dair nasihatlar vermeden, onlarla vedalaşmadan gittiklerine çok üzülmüş.

Kış ayları yaklaştığında, anne serçe tarlada yem toplarken birden yanına doğru uçan dört küçük serçe görmüş. Yavrularını hemen tanımış. Birbirlerini kucakladıktan sonra anneleri onlara nasıl yaşadıklarını sormuş. Önce en büyük yavrusu anlatmaya başlamış:

"Önce bahçelerde yaşadım, solucan topladım. Sonra kirazlar olurken kiraz ye-

dim. Kirazdan sonra armutla beslendim. Karnım hiç aç kalmadı."

"Ay, yavrum" demiş serçe anne, "Bu hayat çok tehlikelidir. Başkasına ait şeylerle yaşamaya alışanın başına kötü işler gelebilir."

Sonra bir sonraki yavrusu anlatmış:

"Ben konağın yakınında yaşadım. Zengin insanların artıklarını, ahırlarda hayvanlara verilen yemlerin kalıntılarını topladım. Karnım hep doydu, hem de çok iyi yemeklerle."

"Ay yavrum" demiş anne, "Zenginliğin yanında yaşamak iyidir, ama zenginlikle birlikte alçaklık da hep orada olur. Bu hayat çok tehlikelidir."

Sonra üçüncü yavrusu anlatmış: "Ben yol boylarında yaşadım. Orada hep bir şeyler bulunuyor. Onları topladım."

"Ay yavrum" demiş anne. "Yol boyları tehlikeli olur. Sen yem toplarken yaramaz çocuklar sana taş atabilir."

Sıra en küçüğe gelmiş:

"Anne, ben ormanda kaldım. Ağaçların dalları arasında yer buldum kendime. Kimseye zarar vermeden, kimseye muhtaç olmadan, özgür yaşadım. Kendi bildiğim gibi, kimseye bağlı olmadan yaşamak çok güzel. Hayatımdan çok memnunum."

"Yavrum" demiş anne. "En küçük olmana rağmen en akıllı senmişsin. Özgür olan, hayatta kimseye muhtaç olmayan, en mutlu hayatı bulacaktır. Senin hayatın diğerlerine de örnek olmalı."

Alman Masalı

ÖĞRENELİM

Masal

*Olağanüstü olay ve kişilere yer veren, çoğu kez bir eğitim amaçlı, hayali öykülere **masal** denir. Masallarda yer ve zaman kavramı yoktur. Bunlar toplumun beğenisini, düşünüş biçimini, geleneklerini kuşaktan kuşağa aktarırlar. Toplumun beğenisini, düşünüş tarzını, geleneklerini, dünya görüşünü kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktaran ürünlerdir. Çoğunluğu olağanüstü olaylarla doludur. Kafdağı gibi olağanüstü coğrafi unsurlar; dev, yedi başlı canavar, ev büyüklüğünde kuş gibi olağanüstü yaratıklar vardır. Masalların anlatımında genellikle –miş’li geçmiş zaman kipi kullanılır. Söyleyeni bilinmeyen bu ürünler, kulaktan kulağa günümüze kadar gelmiştir. Masallarda iyilik, doğruluk, yardımlaşma öğütlenir. Masalların özellikle başında, bazen de ortasında ve sonunda tekerleme denilen kafiyeli sözler kullanılır. Türk masallarının sonunda, genellikle iyiler ödüllendirilir. Kötüler ise cezalandırılır.*

DERSE HAZIRLIK

- Okuma uğruna neler yapabilirsiniz? Anlatınız.

OKUMA UĞRUNA

(Yoksul bir çocuğa olan yazar, Kölelikten Kurtuluş adlı kitabında didinmeleri ve çalışmaları sonunda nasıl hür bir insan haline geldiğini hikaye eder. Okuyacağınız bölümde, onun okuma uğrunda çabaları anlatılmaktadır.)

Maden kuyusunda çalışıyordum. Yanımda bulunan iki işçinin konuşmasına kulak misafiri olmuştum. Bununla Virginia'da (Virjinya) zenciler için yeni açılan bir okuldan söz ediyorlardı. Bu okulda, okumak isteyen, yoksul fakat kabiliyetli gençlere birçok kolaylık gösteriliyormuş. Hampton (Hamptın) Öğretmen ve Tarım Okulu'nun o günlerden itibaren hayalimde bir cennet gibi tasarlıyordum. Gece gündüz zihnim hep onunla meşgul oluyordu. Uzaklığını ve yolda karşılaşılabileceğim güçlükleri düşünmeden kendi kendime oraya gitmeye karar verdim.

Nihayet günün birinde annem, yarım ağızla Hampton'a gitmeme razı olduğunu söyleyince sevincimden ne yapacağımı şaşırılmışım. Ağbeyim bana elinden geldiği kadar yardım ettiği halde, yine pek az para, içinde birkaç parça çamaşır bulunan bir bohça ile yola koyuldum. O zaman bu yolda henüz tren işlemedi. Yolun bir kısmını umumi arabalarla geçmek gerekiyordu. Önümde beş yüz mil kadar bir yol vardı.

Uzun sıkıntılı ve yorucu günlerden sonra Hampton'a 82 mil uzaklıktaki Richmond (Rişmont) şehrine varmışım. Çok yorgun, çok aç ve pek kirlenmiş bir haldeydim. İlk defa olarak bu kadar büyük bir şehirde bulunuyordum; vakit gece idi; kimseyi tanı mıyordum, cebimde beş para kalmamıştı. Bir müddet şaşkın şaşkın sokaklarda dolaşım. Vitrinlerdeki yiyecekleri hasretle seyrettim. Sonra kendime yatacak bir yer aramaya koyuldum. Param olmadığı için her taraftan kovuluyordum.

Vakit yarı geceyi bulmuştu; artık yürüyecek gücüm kalmamıştı. Açım, yorgundum; fakat ümitsizliğe düşmemişim. Caddelerden birinde yaya kaldırımının araba yolunda oldukça yüksekte olduğumu ve ikisi arasında geniş bir aralık bulunduğunu gördüm. Kimsenin geçmediği bir dakikayı bekleyerek bu kaldırımın altına sokuldum. Bütün gece üzerimden geçen ayak seslerine rağmen rahat bir uykuya daldım. Sabahleyin uyandığım zaman yorgunluğum kalmamıştı. Çok acıkmışım. Etrafıma şöyle bir göz gezdirdim. Biraz ötede büyük bir vapurun yük çıkarmakta olduğunu gördüm. Hemen oraya gidip kaptanı buldum, kendisine yük taşımak istediğimi söyledim. Birkaç saat çalışım. Karnımı doyuracak kadar para kazandım. Hayatımda o günkü kadar lezzetli bir kahvaltı ettiğimi hatırlamıyorum.

Hampton'a gidecek kadar para artırabilmek için aynı vapurda bir çok gün çalıştım, aynı kaldırımın altında yattım. Nihayet kaptana, bana yapmış olduğu iyilikten dolayı teşekkür ederek yola koyuldum. Hampton'a vardığım zaman cebimde elli sent kalmıştı. Kendimi büyük, üç katlı okul kapısı karşısında bulunca çekmiş olduğum yorgunlukları birdenbire unutuvermişim. Hemen müdürün yanına çıktım, beni okula yazmasını rica ettim. Yorgunluk, açlık ve uzun zamandır yıkanmamak beni o kadar çirkin bir hale getirmişti ki, onun üzerinde iyi bir etkim olmayacağı doğaldı. Beni bir serseriden başka bir şey olmadığımı sanmış olmalı ki isteğime ne "olur", ne de "olmaz" demeden öteki öğrencilerin kaydına devam etti. Bu hal üzüntümü bir kat daha artırdı, kendimde diğer yazılanlar kadar kabiliyet ve azim olduğuna şüphe etmiyordum. Fakat bunu nasıl gösterebilirdim? Müdürün ilgisizli- ğinden ümitsizliğe düşmeden, uzunca bir müddet onun etrafında dolaştım. Kendisine en küçük vesileyle yararlı olduğumu kanıtlamağa çalıştım. Nihayet birkaç saat geçtikten sonra müdür:

- Yanıbaşımızdaki sınıfın temizlenmesi lazımdır; süpürgeyi al, orasını iyice temizle, dedi.

Bu, benim için çok büyük bir fırsattı. Hiçbir emri bu kadar sevinçle kabul ettiğimi bilmiyordum. Bana gösterilen sınıfı üç defa iyice süpürdüm. Sonra toz bezini alarak bütün sıraların, kürsülerin masalarını ve öteki eşyanın dört defa tozunu aldım. Odanın içindeki bütün eşyayı yerinden çektim, altlarını temizledim, tekrar yerleştirdim. Hiçbir tarafta ufak bir toz bulmak kabil değildi; öyle sanıyordum ki, bu temizliğimin müdür üzerinde bırakacağı etki, gelecek günlerim için büyük bir önem taşıyordu. İşim bitince müdüre gidip haber verdim. Odaya girdi, en gizli köşe bucakları araştırdı, mendili ile sıraların, masaların, hatta duvardaki tahta pervazların üstlerini ovdu, hiçbir tarafta bir tek toz bulamayınca sükunetle şu sözleri söyledi:

- Siz bu müesseseye girebileceksiniz.

O dakika kendimi dünyanın en mutlu insanı saydım.

Booker T. WASHINGTON

SÖZLÜK

- **Ümitsizlik:** Umutsuzluk.
- **Kabiliyet:** Yetenek.
- **Azim:** Bir işteki engelleri yenme kararlılığı.
- **Sükunet:** Sessizlik.
- **Müessese:** Kuruluş, kurum.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yoksul çocuk okuma uğruna neleri göze almaktadır?
- Okuduğunuz yazının ana konusu nedir?
- Metine göre yeni bir başlık bulmanızı istersek, nasıl bir başlık seçerdiniz?

DERSE HAZIRLIK

- Türkçe dilin önemini açıklayınız.
- Türkçe Eğitim Bayramı hakkında ön araştırma yapınız ve sınıfta bu bayrama özel sınıf panosu hazırlayınız.

TÜRKÇEM

Bir ben varım,
Benimle birlikte Türkçem,
Türkçemle birlikte bir ben varım.
Ne başında ne sonunda gelir uygar dillerin,
Azeriden tut, Balkanlara çık,
O Türkçe benim, ben o Türkçenin.

Bir ulusum var,
Ulusumla birlikte Türkçem,
Türkçemle birlikte bir ulusum var.
Ne başında ne sonunda gelir uygar ulusların,
Orta Asya'dan tut, Orta Anadolu'ya çık,
O ulus benim, ben o ulusun.

Bir ben varım,
Benimle birlikte Türkçem,
Türkçemle birlikte bir ulusum var.
Ne başında ne sonunda gelir uygar dil ve ulusların,
Türkçem başlar Azeriden Balkanlara,
Ulusum Orta Asya'dan Anadolu'ya çıkar.

Nusret DİŞO ÜLKÜ

SÖZLÜK

- **Uygar:** Kültürlü, eğitilmiş, görgü kurallarına uyan, medeni.
- **Ulus:** Millet.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şair, Türkçeyi nasıl açıklamaktadır.

ÖDEV**YAZI YAZALIM**

- *Ana dilimiz Türkçe'dir.*
- *Makedonya Cumhuriyeti'nde 21 Aralık, Türkçe Eğitim Günü ve Milli Bayram olarak kutlanmaktadır.*
- *Bu konu hakkında araştırma yapıp yazı yazınız daha sonra arkadaşlarınıza hazırlamış olduğunuz araştırmanın sunumunu gerçekleştiriniz. Sunum esnasında öğretmeninizden yardım isteyebilirsiniz!*

ÖĞRENELİM**Sunu**

Sunu, bir konuda bilgi vermeyi amaçlayan bir konuşmayı işitsel ve görsel öğelerle destekleyen araçtır. Sunuda bütün bir konuşma metni değil konuşma metninin önemli noktaları yer almalıdır. Sunu, konuşmayı destekleyen bir araç olup sunuyu konuşmacının yönlendirmesi gerekir.

Sunu hazırlanırken şu aşamalar göz önünde bulundurulur:

1. *Sunu Kapak Sayfası Hazırlama: Sununun başlangıç sayfası olan kapakta konuya ve hazırlayanın adına yer verilir.*
2. *Sunu Akışı Sayfası Hazırlama: Sunuda anlatılacaklar sırasıyla başlıklar hâlinde yazılır.*
3. *Sunuda Yazı Kullanımı: Konuyla ilgili temel kavramlar, terimler verilir. Konunun vurgulanmak istenen yönleri belirtilir. İçeriğe uygun olan punto, yazı karakteri, satır sayısı vb. biçimsel öğeler belirlenir.*
4. *Sunuda Görsel ve İşitsel Öğelerin Kullanımı: Konuyu destekleyen, örnekleyen, somutlaştıran vb. görsel, işitsel öğeler belirlenir ve yeri geldikçe kullanılır. İçeriğe uygun olmayan görsel ve işitsel öğelerin kullanımından kaçınılır.*
5. *Yazı-Görsel-Zemin İlişkisi: Sunuda konuyla ilgili görsellere yer verilir, yazı ile görsel arasında uyum sağlanır. Zeminin yazının ve görselin daha net algılanmasını sağlayacak nitelikte olmasına özen gösterilir.*

ÖDEV

21 Aralık ile ilgili etkinlik düzenleme

ŞEHRİNİZDE/KÖYÜNÜZDE KÜLTÜR-SANAT ETKİNLİKLERİ

Bu çalışmayı iki veya üç kişilik gruplar hâlinde yapınız. Etkinliğinizi tanıtarak bunları görsellerle zenginleştirin. Aşağıdaki verilen örneğe diikat ediniz. Şehrinizdeki kültür-sanat etkinliklerini araştırınız ve verilen broşürü inceleyerek neler yapmanız gerektiğine karar verdikten sonra, etkinliği tanıtan bir broşür hazırlayın. Broşürde kültür-sanat etkinliklerinin yerini, zamanını ve içeriğini verebilirsiniz.

21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı Dolayısıyla
ULUSLARARASI HALK OYUNLARI SANAT ETKİNLİKLERİ
20-21 Aralık
Üsküp/Kuzey Makedonya

21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı Dolayısıyla
2. GOSTİVAR ULUSLARARASI TÜRKÇE FESTİVALİ
21 ARALIK
Gostivar/Kuzey Makedonya

21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı Dolayısıyla
RADOVIŞ TÜRKÇE ŞENLİKLERİ
20 ARALIK
Radoviş/Kuzey Makedonya

Serbest Okuma

KİBRİTÇİ KIZ

Bir yılbaşı gecesi idi. Dondurucu, kavurucu bir soğuk vardı. Yoldan geçenler paltolarının yakasını kaldırmışlar, atkılarına bürünmüşler, hızlı hızlı yürüyorlardı. Kimi evine geç kalmış, acele ediyor, kimi bir eğlence yerine gidiyordu. Çocuklar koşuyorlar, birbirlerine kartopu atıyorlardı. Gecenin zevkini en çok onlar çıkarıyorlardı. Kahkahalarla gülüyorlar, sevinçle haykırıyorlardı. Yalnız bir çocuk vardı ki gelip geçenler onun farkında değillerdi. Ufak bir kız çocuğu. Başı açık, elbisesi yama içinde, yoksul bir kızcağız. Bir kapının önüne büzülmüş, çıplak ayaklarını altına almıştı. Soğuktan morarmış tir tir titriyordu. Üzerinde oturduğu taş basamakta buz gibiydi. Yavrucağız da sanki donmuş, bir buz parçası kesilmişti. Geniş bir mukavva kutunun içine sıralanmış kibrit kutularına bakarken gözleri yaşarıyordu. Evet, bu bir kibritçi kızdı. O gün bir tek kutu kibrit bile satamamıştı. Satsa, bir kaç kuruş para kazansa, kalkıp evine gider, annesiyle birlikte hiç olmazsa bir kase sıcak çorba içerdi. Gidemiyordu, çünkü o gün hiç kibrit satamadığını annesine söylemekten çekiniyordu. Soğuktan, üzüntüsünden titreyen kısık, incecik sesiyle “Kibrit var, kibrit” diye bağıırıyordu. Sokaktan geçenlerin hiçbiri başını çevirip bakmıyordu... Ah hiç olmazsa ayaklarında terlikleri olsaydı! Biraz önce, sokak sokak dolaşırken, hızla geçen bir arabanın önünden kaçmış, kaçarken terlikleri ayağından fırlamıştı. Karşı kaldırıma geçtikten sonra, dönüp bakmış hınzır bir çocuğun terlikleri kapıp kaçtığını görmüştü. Arkasından seslenmişti ama, çocuk alaylı alaylı seslenerek koşa koşa

uzaklaşmıştı. Kibritçi kız bunun üzerine bir kapının girintisine sığınmış, oracığa kıvrılıp oturmuştu. Parmakları donmuş, sızlamaya başlamıştı. Kızcağz bu acıya dayanamadı, kutulardan birini açıp bir kibrit çıkardı. Parmakları uyuşmuştu, kibrit çöpünü elinde güçlükle tutuyordu. Eli titreye titreye çöpü duvara sürttü. Kibrit birden alev aldı; tatlı, yumuşacık, turuncu bir alev. Zavallı kız, kibriti bir elinden öbür eline geçirerek, parmaklarını ısıttı. İçi de ısınmıştı. Sanki gürül gürül yanan bir ocağın karşısındaydı. Gözleri aleve dikilmiş, düşlere dalmıştı: Güzel bir odada, büyük bir ocağın karşısında oturuyordu. Arkasında kalın bir yünlü hırka, ayaklarında kürklü terlikler vardı. Isınmış, terlemeye bile başlamıştı... Derken kibrit sönüverdi. Kibritin sönmesiyle, o tatlı düşlerde sona ermişti. Kızcağzın parmakları yeniden donmaya, sızlamaya başlamıştı. Bir kibrit daha yaktı. Bu sırada soğuk bir rüzgar esti. Kız kibrit sönmesin diye, duvardan yana döndü. Öbür elini aleve siper etti. Aleve bakarken, karşısındaki duvar sanki eridi, birden açıldı, içerisi göründü. İçeride geniş bir oda vardı. Kar gibi bembeyaz örtü yayılmış bir masanın üzerine tabak tabak yiyecekler dizilmişti. Sofrada gümüş şamdanlar yanıyor, odayı gündüz gibi aydınlatıyordu. Kızcağz'ın gözleri sofranın ortasında, büyük bir tabağa konulmuş, nar gibi kıpkırmızı kaz kızartmasına dikilmişti. Ağzı sulandı. Elini oraya doğru uzattı. Kibrit yana yana sonuna gelmişti, parmağını yakıyordu. Kızcağz çöpü yere atıverdi. Atmosferiyle birlikte, yılbaşı sofrası siliniverdi, gözlerinin önüne taş duvar yeniden dikildi. Üçüncü kibrit daha fazla düşler yarattı: Bir yaz gecesi...Kibritçi Kız kırdı bir ağacın altına oturmuş, yıldızlara bakıyor. Gece olduğu halde hava sıcak. Altındaki toprak, gündüz güneşten ısınmış, fırın gibi yanıyor...

Küçük kız gözlerini yıldızlardan ayıramıyordu. Uzaktan uzağa gece kuşları ötüyor, kurbağalar bağırıyordu. Derken bir yıldız kaydı, gökyüzüne geniş bir yay çizerek uzaklaştı, söndü. Kızcağz: "İşte, biri daha öldü" diye mırıldandı. Bir gün, ninesi söylemişti: Her yıldız düştükçe yeryüzünden biri ölmüş... Ninesini bir daha görebilmek için bir kibrit daha çaktı. Soğuktan kaskatı kesilmiş, beyni durmuştu. O şimdi sokak ortasında olduğunu unutmuş, düşler dünyasına dalmıştı. Kibritin alevinde yine ninesini görüyor, onun sesini işitir gibi oluyordu. İşte ninesi geliyordu. Lapa lapa yağan karların arasından bir melek gibi iniyordu... Geldi, geldi... Kollarını açtı, torununu kucakladı, aldı göklere doğru götürdü... Ertesi sabah, yoldan geçenler, bir evin basamağında donmuş kalmış kızcağzın ölüsünü buldular. Yanı başında bir sürü boş kibrit kutusu vardı.

- Zavallı kız ısınmak için bütün kibritlerini yakmış dediler... Bu kibritlerin alevinde onun ne düşler gördüğünü bilemezlerdi ki.

Hans-Christiyan ANDERSEN
Andersen Masalları

DERSE HAZIRLIK

- “Dost” ve “dostluk” konusunda söylenmiş atasözü ve özdeyişler bulup defterinize yazınız. Bulduğunuz atasözü ve özdeyişleri arkadaşlarınıza okuyunuz.
- Hangi davranışlarınızla dostlar bulup mutlu olursunuz? Anlatınız.

DOSTLUK

Dostluk! Güzel bir sözcük. Neler söylenmemiş, neler yazılmamış bu konuda. Ne desem eski, ne yazsam boş. Kişi, kendini bildiğinden bu yana dostluğu öteki duygularından üstün tutmuş. Dost bildiğine sarılmış dört elle. Dostunu, dünyanın en çok güvenilir, en çok inanılır kişisi bellemiş. Çoğu kez düş kırıklığına uğramışsa da gene de dostluk sürüp gelmiş bugüne dek. Yarınlara da kalıp gidecek.

Montaigne (Monteyn), dostluk konusunda şöyle der: “Benim bahsettiğim dostlukta ruhlar bir birine o kadar derin bir ahenkle karışmış ve kaynaşmıştır ki onları birleştiren dikişi silip süpürmüş ve artık bulamaz olmuşlardır”.

İki kişinin dostluk kurmasının nedenleri sayısızdır. İçinden çıkılmaz bunun. Yakın

dostlarımı gözümün önüne getiriyorum. Niçin dost oldum onlarla? Neydi beni onlarla yakınlık kurmama iteleleyen nedenler? Var, ufak tefek şeyle, var tabi; ama en önemlisi, yaşama eş bir anlam vermemiz. Bizim eski bir şairimiz bunu anlatmıyor mu: “Dünyayı seninle sevmişim ey dost.” tek bir mısradaki dostluğun taşıdığı engin anlam ne güzel belirtilmiş! Dünya ancak sevgiyle, dostlukla güzelleşiyor.

Dostluklar azalıyor çağımızda. Bir an dinleyin kendinizi, çevrenizdekilere bir bakın. Bir deneyin dost bildiklerinizi. Göreceksiniz, dost az, yok hatta... Dostluk, dostluk diye kendinizi aldatmışsınız yıllardır boş yere.

Bir yerlerden geldim bu konuya. Bir şeyler, iç dış etkiler itelemiş olmalı beni dostluk üzerine düşünmeye. Önemli olan şu, tek bir dostunuz varsa bilin değerini. Küçük çıkarlar, geçici amaçlar için bozuk para gibi harcamayın. “Dünyada dost yoktur dostlarım.” demiş gerçi Aristo usta. Ama siz “Dünyada dost vardır.” ilkesini yaratmaya çalışın, gücünüzün yettiğince.

Oktay AKBAL

SÖZLÜK

- **Belleme:** Kundaklamak, bulamak, bulaştırmak.
- **Ahenk:** Uyum.
- **Engin:** Ucu bucağı görünmeyecek kadar geniş, çok geniş.
- **İlke:** Temel düşünce, temel inanç.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazar, hangi konudaki düşüncelerini anlatmak için bu metni yazmıştır?
- Dostluk üzerine eskiden beri çok şeyler söylendiğini, çok şeyler yazıldığını yazarın hangi tümcesinden anlıyorsunuz?
- Montaigne (Monteyn)’in dostluk anlayışını belirtiniz.
- Yazara göre iki kişinin dost olmasının en önemli nedeni nedir?
- Yazar dostluk konusunda insanlardan neler istiyor?

ÖĞRENELİM

Deneme

*Okuduğunuz metine yazarın “dostluk” konusuyla ilgili kişisel görüş ve düşüncelerini öğrendiniz. Yazar bunları kesin yargılara varmadan, içinden geldiği gibi anlatmış. Yazarın herhangi bir sorunla ilgili kişisel görüş ve düşüncelerini kesin sonuçlara varmadan kendisiyle konuşuyormuş gibi bir tutumla yazdığı yazılara **deneme** denir.*

DERSE HAZIRLIK

- Kitap okumakla hayal dünyamızın gelişmesi arasında nasıl bir ilgi vardır?

KİTAP KUŞUM UÇUVERDİ

Şehirlerden birinde harika bir sabah doğdu hayata. Güneş ışıldı. Kuşlar cıvıladı. Ben de günaydın dedim sabaha ve anneme: “Günaydın sabah, günaydın kuşlar, günaydın anne!”

Çok sevindi annem, kuşlara ve sabaha kendisiyle birlikte “günaydın” dememe. O sırada onun kocaman yüreğindeki kuş cıvıltılarını da duydum ve bunu gözlerindeki ışıktan gördüm. Bakışlarından aldığım güçle geri kalan uykumu gökyüzüne salıverdim.

Sonra hazırlanmaya başladım; çünkü ben okulumu bekliyordum. Eminim okulum da beni bekliyordu. “Hoşça kal anne!” dedim yanaklarından öperek “Hoşça kal!”

Okul yolu düz gidermiş. Ama benimki biraz sağa sola kıvrılıyor. Olsun! Sonunda nasıl olsa ben de varıyorum okuluma. Ellerim cebimde, dudaklarımda bir okul şarkısı. Bir de adımlarımı hoplayarak sekerek atıyorum. Her zıplayışımда sırtımdaki çantam da benimle birlikte zıplıyor. Çantamın içinden gelen birbirine çarpan kalem sesleri, dilimdeki okul arkadaşına da eşlik ediyor.

“Bir gün okula giderken
Her şeye dikkat ederken”

Az sonra köşeyi döneceğim. Şu mavi boyalı, panjurlu evi de geçince... Ayaklarım köşeyi dönerken gönlüm de köşeyi dönecek mi acaba? Bilmiyorum. İçimde bir heyecan var. Tıpkı şeker gibi... Çok neşeli, çok güzel ve çabuk biten. Merak ediyorum.

Tahmin Edelim

“Sizce çocuk neyi merak ediyor olabilir?”

Acaba yine kitap kuşum uçacak mı? Beklemek lazım. Öyle uçmuyor her zaman kitap kuşum. Ama gözlerim yine de iki katlı ahşap evde.

“Uç uç kitap kuşum!
Annem seni güzelce kaplayacak.
Uç uç kitap kuşum!
Seni görünce yüreğim hoplayacak.
Uç uç kitap kuşum!”

Evet, köşeyi döndüm. İşte yine pencerede, güler yüzlü yazar teyze. Penceresinin kanatlarını tıpkı kuş gibi iki yana açivermiş. Kendisi de pencerenin ortasına ay gibi geçivermiş.

Onu görür görmez dilimde tutturduğum şarkımı unutuverdim. Hatta kalemlerimin tıkırtısını bile duymaz oldum. İçimdeki coşkular, sesime; ümidim, ellerime yansıdı.

İki elimi birden sallayarak:

- Günaydın yazar teyze, dedim. Günaydın! Sanırım o da beni bekliyormuş.

Gözlerinin içi gülüverdi beni görünce.

- Asıl sana günaydın ufaklık, günaydın, dedi.

- Niye, dedim. Gülümsedi. Sonra da elleriyle arkasında sakladığı, yeni çıkan masal kitabını pencereden atıverdi. Kanatlandı kitap ve içindeki masallar. Kanatlandı. Kuş oldu, elime doğru uçuverdi.

Başım yukarda, seyre daldım kitap kuşumun uçuşunu. Pencereden ellerime doğru süzülüştü hayran hayran izlerken: “İyi ki de yazıyorsun bizim için yazar teyze, iyi ki de...” dedim içimden.

Ne zaman yeni bir kitabı çıksa, pencereden dört gözle yollarımı gözlerdi. Yazılarıyla, masallarıyla iyiyi söyler, güzeli överdi. Anlattığı masallarla çocukların gönül dünyasına girerdi.

Kitap kuşumun avuçlarına konmasına çok az kalmıştı. İşte ne olduysa o sıra oldu!

Tahmin Edelim **“Sizce bundan sonra ne olmuş olabilir?”**

Kitap kuşum ellerime konmadan tekrar göğe havalanıverdi; çünkü mavi bir kuş, kitap kuşumu kapmıştı. Ellerim bomboş, göklere açık kalıverdi. Tam da kitap kuşuma kavuşacakken...

Ardından, olanca gücümle bağırdım kuşa:

- Hey, getir onu buraya! Kitap okumak, masal dinlemek, hayal kurmak senin ne-yine? Sen göklerde uçarken kanatlarını açmış gezerken kitap okumadan da hayal kurabilirsin, dedim. Ya biz çocuklar olur muyuz kitapsız, olur muyuz masalsız?

Ama beni dinlemedi. Usulca göklere süzülüverdi. Ellerim bomboş, gözlerimde yaş, kalakaldım oracıkta. Sonra boş ellerimi dualarla doldurdum;

- Lütfen Allah'ım, onu bana geri getirsin, lütfen!

Yazar teyze de bu duaya “Amin” dedi. Sonra da bana:

- Üzülme sen, dedi. Kıyamam ben senin gözyaşlarına, üzülme! Eminim o kuş, kitabı geri getirecek!

İkimizin de göklerde gözü kaldı. Bulutlar, kuşlar ardı ardına birbirini kovaladı. Hızlı uçan yavaş uçan, büyük kuşlar, küçük kuşlar... Göklerde kuş bayramı vardı sanki. Ama bizim mavi kuş ortalıkta pek görünmüyordu. Bayram ziyareti için kime gittiye... Ama biz hala göklere bakıyorduk. Yazar teyzeyle bakışınca da:

Tahmin Edelim
“Sizce bundan sonra ne olmuş olabilir?”

“Ümit işte! Bir ümit” diyorduk gözlerimizle. Az sonra kitap kuşumu kapan kuş, gökyüzünde tekrar beliriverdi. Ardından da ağzını açıp kitap kuşumu salıverdi.

Süzüldü büyük bir nazla iki kanadını açarak uçan kitap kuşum. Sonra da, yavaşça avuçlarıma konuverdi. Yazar teyzenin gözlerinin tam içine gülümseyerek baktım:

- Nereden bildin, kitabımı geri getireceğini, dedim.

O da saçlarımı okşayarak: Çünkü o kitapta hiçbir şeyin izinsiz alınmaması gerektiğini anlatan bir masal vardı, dedi.

Nurefşan ÇAĞLAROĞLU

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Kitap okumak niçin önemlidir?
- Çocuk evden, nereye gitmek için ayrılıyor?
- Çocuk, ne zaman şarkı söylüyor?
- Yeni bir kitabı çıktığında çocuğu sabırsızlıkla bekleyen kimdir?
- Yazar teyzenin çocuğa verdiği kitabın başına ne geliyor?
- Kuş, kitabı niçin getiriyor?

ÖĞRENELİM

Hikayeler yaşanmış ya da yaşanması mümkün olan olayları anlatan kısa yazılardır. Hikayenin dört temel ögesi vardır:

Olay: hikayede anlatılan ve kişilerin başından geçen olgulardır.

Kişiler: olayı yaşayan insan ve canlılardır.

Yer: olayın geçtiği yerdir.

Zaman: olgunun geçtiği zamandır (yıl, mevsim, hafta, gün, gece vb.)

DERSE HAZIRLIK

- Ansiklopedilerden Oğuz Han hakkında bilgi toplayıp öğrendiklerinizi arkadaşlarınıza anlatınız.
- Dede Korkut hikayelerinden birini okuyunuz. Öykü kahramanını tanıtınız.
- Dede Korkut kimdir? Hayatı hakkında öğrendiklerinizi arkadaşlarınıza anlatınız.

OĞUZ HAN

Evvel zaman içinde, Oğuz Han derler bir Ulu Hakan varmış. Dağa, taşla hükmü yürür, kurda kuşa sözü geçermiş....

O, dünyaya geldiği zaman dünya bir yaşına daha girmiş! Güzel demek de söz mü, analar doğurmamış onun gibisini... Nar tanesi nur tanesi, Tan Dağı'nın bir tanesi imiş. Kaşları varmış, kalem karası... Ağız desen, yumul yumul. İlle alının ortasında gömgök bir ışık, göğsünün üstünde de üç tüy varmış; biri arslan tüyü, biri kaplan tüyü, biri de kurt tüyü. Hele huyu, hele suyu... Kimseninkine benzemezmiş. Güldükçe güller açılır, ağladıkça inciler saçılmış; acep insan bakmaya kıyar mıymış ki... Anasının sütünü bir emmiş, bir daha emmemiş. Ekmek istemiş kuru kuru; aş iste- miş duru duru. Daha da ne söylese ağzından bal akar; dili de kaymak çalarmış balın üs- tüne...

Kaşla göz arasında büyümüş, kırk gün demeden de yürümüş. Gezdiği yerlerde laleler, sümbüller bitirmiş. Ne yaşına bakarmış, ne başına... Gün olur, at yarıştırmış; gün olur ok alıştırmış; uçan kuşu havadan indirirmiş. Hele bir canavarın ardına düşmeye görsün! Neyse, gah dereler gibi ılgıt ılgıt akarak, gah ırmaklar gibi kabarıp taşarak günün birinde kırk yiğide baş olmuş. Gayri eve, obaya sığar mı! Kırk yiğidini peşine taktı mı dağdan dağa, obadan obaya su gibi akar; düşen başları kaldırıp, sönen ocakları yakarmış. O taraflarda bir orman varmış. İçinde kınalı keklikler dolaşır, sürmeli sürmeli ge-yikler meleşirmiş. Bu ormanda yedi başlı bir dev varmış, suyun ta göbeğinde oturur; ora-da yaşayanları bir yudum suya hasret bırakırmış. Bu yüzden nice ocaklar yanıp kül olmuş, nice bucaklar kuruyup çöl olmuş.

Zaman zaman koç yiğitler elbir edip üstüne yürümüşler ya, boyu devrilesicenin derisi demirden sert, bağıri çelikten katı imiş. Ok atmışlar, işlememiş; kılıç çalmışlar, kesmemiş; süngü dersin, geçmemiş; dağı, taşı başına yağdırmışlar, gene bir kılına dokunamamışlar. Anaların bağıri taşı bağladığı bir gün Oğuz, ormanın yolunu tutmuş. Niyetini gözünden okuyanlar:

“Hey oğul, dünya bir araya gelse, yiğitlikte senin üstüne biri daha yok ama, bu dev başa çıkılacak gibi değil” deyip yolundan çevirecek olmuşlar.

“Ben buna ahdettim bir kere; ölürsem yer beğenir; kalırsam el beğenir...” deyip

derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçerek yeteceği yere yetmiş. O gün bir geyik tutup söğüt dalıyla bağlamış bir ağaca... Sabah sabah gidip görmüş ki ne görsün, geyiğin yerinde yeller esiyor! Başka bir gün de boz tüylü bir yaratık ele geçirip sırmalı kemeri ile bağlamış ağaca... Yine varıp bakmış ki bunun da yerinde yeller esiyor! Gayri, devin ayağını alıstırdı ya o gece başını koltuğuna alıp ağacın altında kendisini beklemeye başlamış. Ne bir korku duymuş ne bir kuruntu; yüreğinde yaprak bile kımıldamıyormuş. Derken ormanı bir uğultu sarmış; dallar eğim eğim eğilip yaprak yaprak serilmiş yerlere... Aman zaman demeye kalmamış; dev, karayel gibi gelip çarpmış kalkana; kalkan delinmiş, zırhlar parçalanmış; ama Oğuz'un bir tüyüne bile ziyan gelmemiş.

Haber yayılınca yaylanın, yurdun yüzü gülmüş. Öyle bir bayram etmişler, öyle bir bayram etmişler ki felek de beğenmiş doğrusu! O günden geri, yiğitler başı Oğuz'u, hanlardan üstün han bilip başlarına taç etmişler...

Dede Korkut Masalları

SÖZLÜK

- **Hakan:** Türk, Moğol ve Tatar hanları için hükümdarlar hükümdarı anlamında kullanılan ünvan.
- **Acep:** Tuhaf.
- **Gah:** Bazen, kimi vakit.
- **Ilgıt:** Yavaş, belli belirsiz.
- **Oba:** Göçebelerin konak yeri.
- **Karayel:** Kuzeybatıdan esen, genellikle soğuk yel.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Oğuz Han, hangi fiziksel özelliklere sahiptir?
- Oğuz Han, doğduktan sonra ne kadar zamanda büyüdü? Büyüdükten sonra neler yaptı?
- “Düşen başları kaldırıp sönen ocakları yakarmış” tümcesinden ne anlıyorsunuz? Bu tümce ile Türklerin hangi özelliği anlatılmıştır?

ÖĞRENELİM

Destan

Okuduğunuz metin, “Dede Korkut Masalları” adlı kitaptan alınmıştır. Bu kitapta yedi öykü vardır. Öykülerden Müslüman Oğuzların Azerbaycan ve Kuzeydoğu Anadolu dolaylarındaki yaşantılarıyla ilgili izler vardır. Anlatılan olaylar ve kahramanlar olağanüstü özelliklere sahiptir. Bu nedenle öykülerin her biri **destan** özelliği taşır. Okuduğunuz metinde Oğuz Hanın bir canavarı yok edişi anlatılmaktadır. Bu nedenle metne **destan** özelliği taşıyan öykü diyebiliriz.

DERSE HAZIRLIK

- Dünyamıza nasıl sahip çıkabiliriz?
- Bu konu hakkında araştırma yapınız ve arkadaşlarınıza anlatınız.

DÜNYAM

Uçan mavi bir kuşun temiz gagası dünyam
 Sabahleyin toprakla savaşa çıkarken
 Çiftçinin tatlı tatlı yediği sıcak
 Çavdar ekmeği dünyam.

Görüşmeler ayrılışlar yaratan siyah beyaz
 Trenler dünyam
 Şu canlı vesaitler dünyam
 Günümüzden dışarı kanların günleri
 Dünyam.

İlk önce bütün dünya benim dünyam
 Sonra salt uçan mavimsi bir kuş
 Boş penceremiz
 Odamız
 Yatağımız dünyam
 Ama yine de bu akşamdır salt
 Dünyam.

İlhami EMİN

SÖZLÜK

- **Çavdar:** Buğdaygillerden, unlu tane veren bir bitki.
- **Vesait:** Araç.
- **Salt:** Yalnız, sadece.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şair kendi dünyasını neye benzetiyor?
- Siz de kendi dünyanızı neye benzetirsiniz?
- Kimler var sizin dünyanızda?
- Nasıl bir dünya düşlersiniz?
- Hayattınızda neler olmasını hayal edersiniz?

ÖĞRENELİM**Tekrarlama (Yineleme)**

Şiirde anlamı kuvvetlendirmek için bir ya da birkaç sözcüğün tekrarlanması demektir. Anlaşıldığı gibi heyecan ürünüdür. Sözün etkisi güçlendirmek için sözcük ya da söz grubunu **yineleme** sanatıdır.

Yukarıdaki şiir örneğinde olduğu gibi dünya kelimesi dört defa tekrarlanmıştır.

DERSE HAZIRLIK

- Metinle ilgili derin inceleme yapabilmek, metni çözümleyebilmek için aşağıdaki metni okuyunuz ve soruları cevaplayınız.

İHTİYAR ÇİLİNGİR

Koyunpazarı'nda bir ufacık bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlaştırmış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşe ısıtıp zincir bağlıyordu. Ne hoş manzara, gözüm ilişti. Dükkânın önünde kaldım. Bir çilingir dükkânı. Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvan zincirleri. Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış dükkânın ötesine berisine asmış:

- Kolay gelsin, usta.
- Kolayı başına gelsin!

Bir tarafa dayanıp durdum. Adamcağız benimle hiç meşgul olmuyor göründü. Birer tarafı açık, ufak halkalar hazırlamış, bir halka takıp açık tarafını ateşe tutuyor, o hazır oluncaya kadar bir başkasını ateşten çekip ucunu, büyük bir dikkatle kapıyor, bir parça büküyor, onu tekrar ateşe verinceye kadar, evvelki hazır oluyor, böylece muntazam çalışıyordu. Emin olunuz ki gayet dürüst ve muntazam bir zincir ortaya çıkıyor, bir cilası noksan kalıyordu.

Şüphesiz, eski binalarda gördüğümüz o süslü edevat, böyle dükkânlarda, bu nezaketle, bu özenle, bu kanaatle işlenir yapıldı. Sanata böyle dindarca bir bağlılık vardı. Her şeyi inkâr eden bu devre gelmemiş olsaydı, şüphesiz bu güzel şeyler sönüp gitmeyecekti. Yazıklar olsun o zaman ki bütün kutsal değerleri inkâr ettirmiş, kanaatleri öldürmüş, huzur ve rahatı söndürmüş, demiri kaldırmış, yerine tenekeyi doldurmuştur.

Ben oradayken gençten bir geldi. Elinde bir değnek vardı. Demirciye uzattı. Bu değneğin ucuna beş on halka geçirilecek. Bu genç adam, onunla, her sabah akşam boğa giderken eşiği dürtecek. Demirci anladı, ses çıkarmadı, duvardan üç beş halka aldı, sanatına vakıf bir adam sessizliğiyle değneğe taktı. Lakin, genç adam, demircinin aksine değneğin yan tarafına bir halka daha taktırmak istiyordu. Çilingirle aralarında bir konuşma başladı. Çilingir "Olmaz, bunun usulü böyledir." dedi.

Delikanlı usulü bozmakta ısrar ediyordu.

- Canım sen tak. Nene lazım...
- Takılmaz evladım... Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.
- Canım, parasıyla değil mi? Sen takıver, ötesine karışma!

İhtiyar, belki ısrar etmeyip takacaktı ancak "parasıyla" sözüne fena hâlde içerledi, daha fazla bir şey demeyerek değneği genç adamın elinden aldı, eski taktıklarını da sökerek iade ettikten sonra,

- Biz para âşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır, dedi.

Düşündüm kaldım. Para için çalışmadığını iddia eden bu fakir ihtiyar, şüphesiz, sanatının aşığıydı. “Filan usta gitti, bu sanatı da götürdü.” diyecekler diye, bu dükkânı bekliyordu. Onun gözünde filan şey filan şekilde yapılır, başka türlü sanata saygısızlık olurdu. Bunu yıllarca, belki asırlarca ustalar böyle yapmışlar; öyle ya, onun arkasında bu yolda gelmiş geçmiş ustalar, pirlere vardı. Dükkânlarını Allah’a ibadet eder gibi açıp kapamışlardı. Sanat, onlara sunulmuş bir kerametti.

Evet, bu adam para âşıklısı değildi. O, ustalarının postunda oturur bir sanat halifesiydi. O nasıl derse desin uğraştığı sanatın kendisine emanet olduğunu söyleyen üstadları vardı. Sanatta söz sahibi olmayan bir adamın, parayla, onu değiştirmeye ne hakkı vardı.

Memduh Şevket ESENDA

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Çevrenizde işini hakkıyla yapmak isteyen tanıdıklarınız vardır. Bu insanlar işlerini yaparken nasıl davranmaktalar, gözlemlerinizi anlatınız.
- İhtiyar çilingirin yerinde siz olsaydınız genç adamın isteğini yerine getirir miydiniz? Sebebiyle birlikte anlatınız.
- Hikâyenin kahramanlarından olan genç adam parayla iş yaptırdığına göre istediğini yaptırmaya hakkı var mıdır?

ÖĞRENELİM

İhtiyar Çilingir – Kitap Açıklaması

İnsan ve toplum anlayışımızın çağdaşlaşması, dilimizin özleşmesi yolunda büyük atılımlar yapan 1. Dünya Savaşı kuşağının Türk yazınında başlattığı gelişme içinde Memduh Şevket Esendal’ın önemli bir yeri vardır. Geniş ve çok yönlü gözlem gücüyle, yalın bir anlatımın ustaca birleştiği ilk seçkin ürünler Esendal’ın imzasını taşır. Bu yetkinliğin yansırı hümanist bir duyarlılığı sürekli ön planda tutarak, olay dokusunda temel toplumsal dinamikleri eksen alması, onu, özgün ve kalıcı bir sanat evreni yaratabilmiş büyük yazarlar düzeyine çıkarmaktadır. Çünkü O, hikâyelerini sadelik içinde, hiç gösterişe kapılmadan, olağanüstü bir alçakgönüllülükle yazmıştır. En derin sulara, gizlere, tatlılara işte bu üstün beceriyle inebilmiştir.

ÖDEV

Hikâyeyi özet olarak ve kişiler hakkında düşüncelerinizi de ekleyerek sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız. Severek okuduğunuz bir kitabı, arkadaşlarınıza tanıttınız. Kitabı tanıtırken:

- Kitabın adını, yazarını;
- Konusunun geçtiği yeri ve zamanı;
- Olay ve kişileri;
- Kitapla ilgili düşüncelerinizi kısaca açıklayınız.

DERSE HAZIRLIK

- Bayram kutlamalarını nasıl kutluyorsunuz?
- En çok hangi bayramlara sevindiğinizi söyleyiniz?
- Devlet ve dini bayramlarımızı öğrenin ve aralarındaki farkı açıklayınız.

NASIL OLUR BAYRAMLAR

*Düşler yol alır, uzak illere
Kentin pencereleri açar göğsünü
Güneş ellerini verir camlara
Verir dallara
Verir yollara.*

*Değişir rengi yerin ve göğün
Barıştan yana başlar yeni gün
Gün bir ara titrer camlarda
Titrer dallarda
Titrer yollarda.*

*Gün başlar güne türküler söyler
Güneş şen güne elini verir
Her ana oğluna öykü yoğurur
Okul kapısı çiçek dolar
Çiçek derlenir dağdan tarladan
Çiçek atılır sokağa yola
Türkü söylenir çiçeğe dala.*

*Gün döner yerinde şemsiye gibi
Gün sallar bizi salıncak gibi
Çiçek arıya açar göğsünü
Toprak mevsime
Doğa yeşile.*

*Renkler karışır bir çiçek olur
Çiçekler karışır bir çelenk olur
Çelenkler karışır bir türkü olur
Türküler karışır bir yürek olur.*

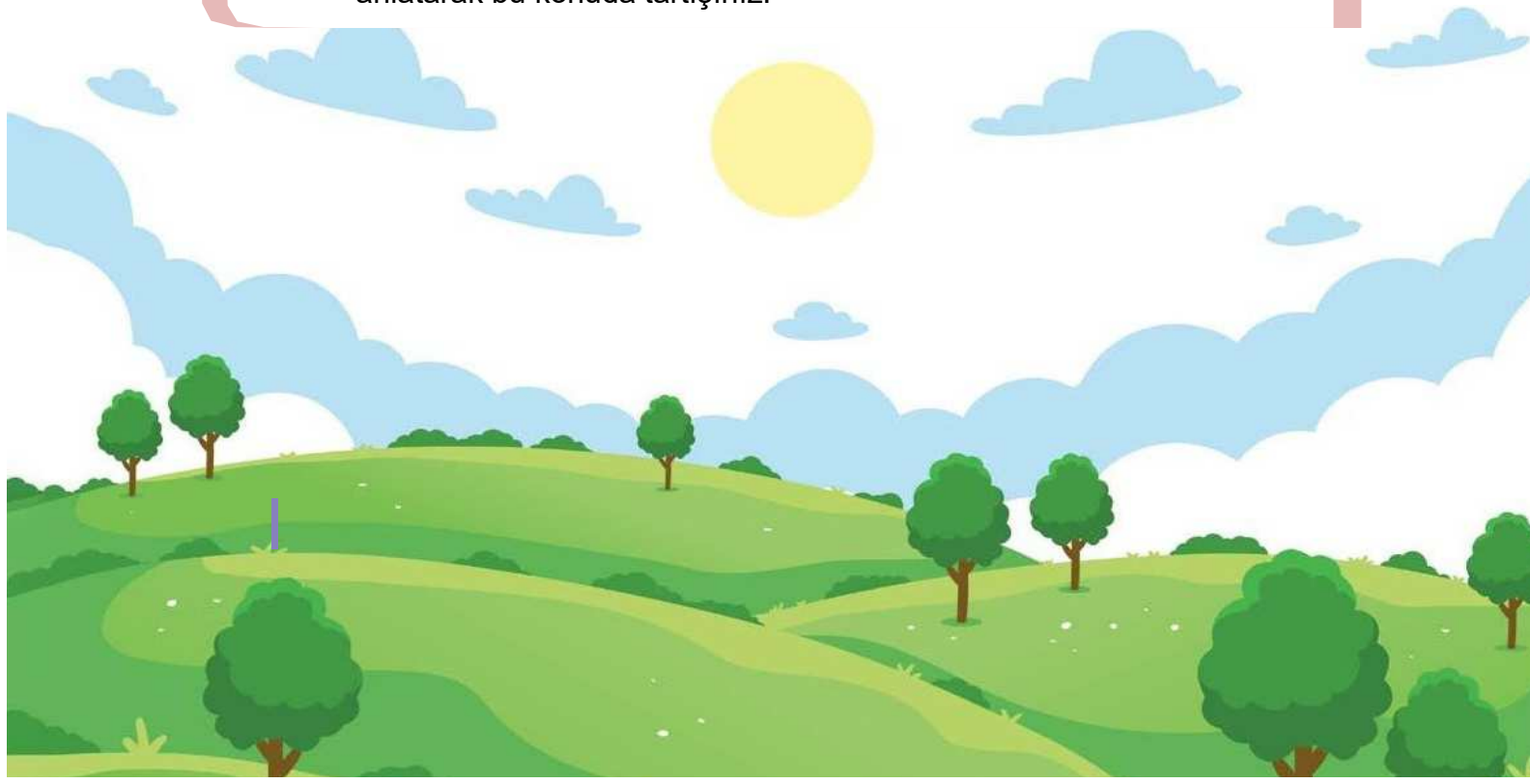
*Her şey elini verir bir güne
Bakarsın renkler akar her yerden
Bakarsın bülbül dilini bulmuş
Bakarsın bülbülde bayram türküsü.*

*Kent bahar açar tepeden tırnağa
Tellenir pullanır bütün sokaklar
Kent çeyizini döker dört yana
Renklerle gelir bütün bayramlar.*

Necati ZEKERİYA

TARTIŞALIM

- Atılan iftiranın bedelini nasıl ödendiği hakkında tartışınız.
- Şair bayramı bize nasıl açıklamaktadır?
- Aile büyüklerinizden çocukluklarında yaşadıkları bayramların nasıl olduğunu öğrenin. Öğrendiklerinizi sınıfta tartışınız.
- Bayramların nasıl kutlanması gerektiği ile ilgili düşüncelerinizi sınıfta anlatarak bu konuda tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Komşuluk nedir ve nasıl olmalıdır? Açıklayınız.
- Komşularınızla ve arkadaşlarınızla yardımlaşıyor musunuz?

MOR SALKIMLI EV

Uyandığımda saat dokuzu gösteriyordu. Dışarıda hafif bir rüzgar esiyor, yapraklar hışırdıyor, dallar birbirine vuruyordu. Bir at arabasının sesi kulağıma geldi. Yatakta doğrulup dışarıya baktım. Ne göreyim, mahallenin mor salkımlı evinin üst katına, yeni bir aile taşınıyordu. Konu komşu toplanmış, hep birlikte onların gelişini seyrediyordu. Bunlar kimdi acaba? Nereden geliyorlardı? Kimler tarafından gönderilmişlerdi? Diye herkes merak ediyordu. Bir süre sonra, gelenlerin, Ege Makedonya'sından sınır dışı edilen bir aile olduğu anlaşıldı. Bu haber yıldırım hızıyla öteki mahallelerde de yayıldı.

Ertesi gün mahallenin yaşlı başlı kişileri bir araya gelip bu zavallı aileye ne gibi yardımların yapılabileceğini konuşmaya başladılar. İlkın, evlerden eşya toplandı; daha sonra maddi durumları iyi olan ailelerden para yardımı istendi. Onlara yardım etmek için herkes birbiriyle yarışüyordu adeta. Pek doğal ki en büyük yardım, mor salkımlı evin sahibinden gelmişti. Evin üst katının iki odası, gelen aileye tehsis edilmişti. Bu, diğer komşuların yardım etme hevesini artırmıştı.

Mor salkımlı ev, mahallemizin en güzel, biricik iki katlı eviydi. Her iki katta toplam sekiz oda bulunuyordu. Odaların tavanlarını ve duvarlarını, rengarenk oyma resimler süslüyordu. Hemen her odada, kristal avizeler ve gece lambaları vardı. Oyma dolapların içindeki yemek ve kristal reçel takımları, insanın gözlerini kamaştırırdı.

Ev, iki girişliydi. Zemin katta mermer merdivenlerden giriliyordu. Burada evin sahibi olan komşu ninemiz yaşıyordu. Evin pencereleri, alabildiğine geniş bahçeye bakıyordu. Bahçe, iki bölümden oluşuyordu. Birinci bölümünde sardunya, begonya, çarkıfelek, sultanküpesi, hanımeli, katmerli güller ve adlarını bilmediğim çiçekler vardı; ikinci bölümünde de, meyve ağaçları bulunuyordu. Geniş kerpiç duvarlar, iki insan boyu yüksekliğindeydi. Duvarların iç tarafı ve üst kısmı, boydan boya mor salkımlı çiçeklerle kaplıydı. Çiçekler, ilkyazdan sonbahara kadar durmadan açtıkları için duvarlar adeta mor renge bürünüyordu. Bu yüzden de buraya, mor salkımlı ev diyorduk.

Zengin bir bey ailesinin kızı olan komşu nine, bu evde yıllardan beri Fındık adlı köpeğiyle yaşıyordu. Çoluk çocuğu yoktu. Evin avlusuna benden başka hiçbir çocuk giremezdi. Onun her türlü işini yaptığım için, beni çok seviyordu. Her zaman "Benim oğlum, paşa oğlum" diyordu. Bu övücü sözler, pek hoşuma gidiyordu. Ben de bir dediğini iki etmiyordum. Ona pazardan her gün ekmek, süt, yoğurt gibi öte beri almak benim görevimdi. Bir de, mahalle çeşmesinden, günde iki üç kez taze su götürürdüm.

Komşu nine misafirlğe gittiğinde, bahçesine kimse girmesin diye, hep beni çağırırdı. Ben de, köpeği Fındık ile bahçeyi boydan boya dolaşırdım. Zerdali, şeftali, armut ağaçlarından en güzel meyveleri koparıp yerdim.

Sonra dut ağacına tırmanır, kışlaya giden yolu saatlerce seyredirdim. Çoğu kez caddeden sıra sıra askerler geçirdi. Kerpiç evlerin temellerini bile sarsan tanklar, büyük bir gürültüyle geçerken kalbim küt küt atardı.

Bir gün, komşu nine beni evine çağırırdı. Bunca yıl sonra, evine ilk kez girmiştım. Evin iç düzeni, beni hayli şaşırtmıştı. İlk kez gördüğüm için, bilhassa antika eşyaları ilginç gelmişti. Bana gül reçeli ikram etti. Hayatımda ilk kez gül reçeli yiyordum. Tadını hala damağımda duyuyorum. Yeni gelen aile için uzun uzun konuştu. Ailenin çocuklarına yardım etmemi, Türkçe'yi öğretmemi, ayrıca onları diğer çocuklardan korumamı istedi. Sonra onlara, Paskalya için aldığı şık ayakkabıları gösterdi. Çok sevindim. Bana da aynılardan alsaydı, daha da sevinecektim.

O günden sonra, çocuklarla birlikte evin geniş bahçesinde serbestçe oynamaya başladık. Ne yapsak, ne etsek, komşu nine artık bizlere bağırıyordu. Biz de, buna karşılık, özenle baktığı çiçekleri hemen her gün suluyor, etrafında biten otları ayıklıyorduk. Bizleri saatlerce seyreden komşu nine, daha sonra bisküvü ikram ediyordu. Komşu nine sayesinde, mahallemize gelen yeni aile fertleri, kendilerini artık yabancı hissetmiyorlardı. Yıllarca birlikte yaşamışcasına birbirimize kaynaşmıştık.

Enver AHMET

SÖZLÜK

- **Heves:** İstek, eğilim, arzu, şevk.
- **Oyma:** Bir nesnenin yüzeyini özel araçlarla oyarak veya delerek türlü biçimler verme.
- **Kerpiç:** Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökölüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla.
- **Antika:** Eskiden kalma eşya.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Mahalleye taşınan yeni aileye kimler yardım etmektedir?
- Yazar, bizlere mor salkımlı evi nasıl açıklamıştır?
- Mahalleye gelen yeni aileye kimin sayesinde yabancılık hissetmemiştir?

TARTIŞALIM

- Komşularımızla kardeş gibi yaşamalıyız, düşüncesi hakkında sınıfça arkadaşlarınızla tartışınız.
- Kendi mahallenizdeki durumu arkadaşlarınızla tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Toplu taşıma araçlarında nasıl davranıyorsunuz?
- Kimlere nasıl davrandığınızı açıklayınız.
- Aldığınız bir görevi yerine getirirken dikkatli ve özenle davranıyor musunuz? Anlatınız.

GEÇİM DÜNYASI

Yağmurlu bir gündü. Vapurun alt salonu dopdoluydu.

Kucağında büyük bir paketle karşımdaki sırada oturan sarı muşambalı bir genç bayan, birdenbire kalktı. Yer bulamayarak ayakta kalmış kibar kıyafetli, nazik ve asil çehreli bir zata:

- Beyefendi, buyrun, size yerimi vereyim, dedi.

Herkeste bir hayret! Kanapelerde bu kadar kişi oturduğu halde, hiç kimse yerini bu ihtiyara ikram etmeyi düşünmemişti. Bir genç kızın gösterdiği bu nezaket – medeni- yet namına, hepimizi utandıracak bir şeydi. İhtiyar beyle genç bayan arasında bir neza- ket mücadelesidir başladı. İhtiyar, verilen yeri kabul etmiyor; bayan, fevkalade bir ne- zaketle ısrar ediyordu.

Onlar, “Oturacaksınız!” diye birbirleriyle uğraşırken, korkunç bir şingirti koptu. Bayanın elindeki paket yere düşmüştü!...

Genç kız “Aman, yandım!” diye feryat etti ve devrilip bayıldı.

Salondaki telaşı hayal edemezsiniz. Oturan ahaliden bir kısmı bayılanı görmeye koşarken, ayakta duran bir kısmı da onların yerini kapmaya koşuyor, bir itişip kakışma- dır gidiyordu.

Yolculardan birinin evine götürdüğü bir kolonya şişesini bir başka yolcunun çakı- sındaki burgu ile açtılar ve bin zahmetle bayanı ayılttılar.

Ahali, bu felakete sebep olan ihtiyar beye aksi aksi bakıyordu. O çaresiz fena hal- de korkmuş, heyecanlanmıştı; yüzünün bütün azası ve sakalının seyrek telleri ayrı ayrı titriyordu.

Nihayet, mesele anlaşıldı: Bayan, bir antikacı dükkanında memurmuş. Bir yere bir vazo götürüyormuş. Şimdi, bu kaza yüzünden aç kalacaktı!...

Bu korku boşunaydı. Kendi yüzünden bir genç kızın sokakta kalmasına bu asil ve kibar yüzlü ihtiyar vicdanı nasıl tahamül ederdi?

Adamcağız, incelik ve heyecandan ıslanan gözlerini ve burnunu silerek cüzdanın- dan epeyce bir para çıkardı, nazik bir tavırla bayana verdi.

Reşat Nuri GÜNTEKİN

SÖZLÜK

- **Zat:** Kimse, kişi.
- **Nezakət:** Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma.
- **Mücadele:** Birbirlerine isteklerini kabul ettirmek için yapılan zorlu çatışma.
- **Fevkalade:** Olağanüstü.
- **Vicdanlı:** İnsaflı.
- **Aza:** Vücut parçası, organ.
- **Tahammül:** Güç durumlara karşı koyabilme gücü, katlanma.
- **Feryat:** Haykırış, çığlık.
- **Çakı:** Açılıp kapanan bir veya birkaç ağızlı küçük cep bıçağı.
- **Burgu:** Tıpa çekmeğe yarayan, ucu sivri ve helis biçiminde demiralet.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Genç bayanın yaşlı adama yer vermesini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Bayılan genç bayana yardıma koşanların yerlerine kimler oturuyor?
- Böyle bir hareketi doğru buluyor musunuz?
- Genç bayanın endişelenme sebebi nedir?
- Genç bayanın bayılmasına sebep olan yaşlı adama yolcular nasıl tepkide bulunuyorlar?
- Okuduğunuz yazının ana konusu nedir?

ÖDEV

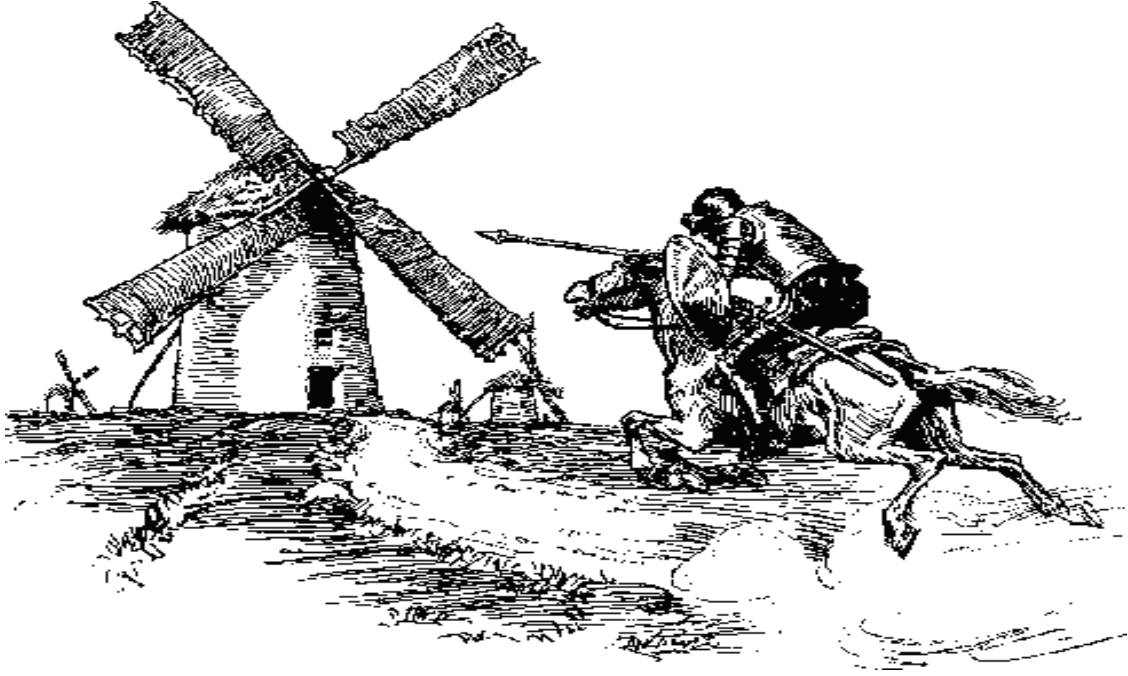
Metnin özetlenmesiyle ilgili aşağıda verilen bilgileri okuyunuz. Ardından “**Geçim Dünyası**” metninin özetini yazınız. Bitirdikten sonra özetinizi kontrol ederek varsa yazım ya da noktalama hatalarınızı düzeltiniz.

Metnin Özetlenmesi

Bir metni konusunu ve ana fikrini değiştirmeden, önemli bilgileri içerecek şekilde kendi cümlelerimizle kısaca yazmaya özetleme denir. Bir metni özetlerken uyulması gereken kurallardan bazıları şunlardır:

- *Dikkatlice okuyarak metni anladığınızdan emin olunuz.*
- *Metinde tekrarlanan bilgi ve düşünceleri tespit ediniz.*
- *Olayların oluş sırasına dikkat ediniz.*
- *Olay, duygu ve düşünceleri kendi cümlelerinizle ifade ediniz.*

DON KİŞOT'UN DEĞİRMENLERLE SAVAŞI

(Don Kişot, kahramanlık göstermek için at üstünde dolaşmaktadır. Kahramanlık isteği onu yarı deli duruma getirmiştir.)

Bir gün Don Kişot, ovanın bir ucunda otuz kırk yel değirmeni gördü. Arkadaşı Sanço'ya dedi ki:

- Dostum, talih bizim ayağımıza geliyor. Şu karşıdaki korkunç devleri görüyor musun? Sayıları otuzu aşıyor ama, ziyanı yok, ben bu kurumlu düşmanlara saldırıp canlarını alacağım... Onlar ölünce, kalacak malları bizi zenginleştirecek.

Sanço:

- Hangi devler? diye sordu.
- Canım, şu gördüğün uzun kollu devler, kolları belki sekiz yüz metre var.
- Fakat, dikkat ediniz, bunlar dev değil, yel değirmenlerdir. Size kol gibi görünen şeyler de sadece onların kanatlarıdır.

Don Kişot cevap verdi:

- Görülüyor ki senin böyle şeylere aklın ermiyor, bunlar devdir. Ben yanılmıyorum. Sen korkuyorsan bir köşeye çekil. Ben bu tehlikeli cenge tek başıma girişmekten çekinmem.

Don Kişot, bu sözleri söyledikten sonra atı Rosinat'ı mahmuzladı, zavallı

Sanço'nun:

- Bunlar dev değildir, diye yırtılmasına kulak asmadı.

Kahramanımız değirmenlerin yanına vardığı halde, yanıldığını anlamıyor.

- Hele biraz durun, tabansız haydutlar, kaçmayın... Bir şövalye tek başına size hücuuun ediyor.

Tam o sırada bir parça rüzgar, değirmenlerin büyük kanatlarını döndürmeye başladı.

Don Kişot:

- Boşuna yoruluyorsunuz, dedi. Sizin devlerden daha çok güçlü ve kolunuz olsa yine sizi mahvedeceğim.

Don Kişot bu sözleri söyledikten sonra kalkanını bedenine siper etti. Mızrağını kaldırdı ve atını dörtnal sürerek önüne gelen ilk değirmene saldırdı. Fakat elbisesi değirmenin kanatına takıldı, kanat onu havaya kaldırdıktan sonra atı ile birlikte yirmi adım uzağa fırlattı.

Sanço, eşeğiyle efendisinin yardımına koştu. Don Kişot'un düşüşü öyle şiddetli olmuştu ki, Sanço, onu yerden kaldırmak için çok sıkıntı çekti.

Sanço ise bağıırıyordu:

- Dikkat edin, diye efendimize haber vermedim mi? Onların yeldeğirmeni olduğunu, insanın bunu anlamak için kafasında başka değirmenler dönmesi gerek olduğunu söylemedim mi?

Kahraman, Sanço'ya şöyle cevap verdi:

- Yeter! Yeter. Cenk sanatı her sanattan fazla talihin oyunlarına bağlı bir şeydir... Bu hainin ne yaptığını anlıyorum. Bana zafer şerefini kazandırmak için devleri değirmene çevirdi. Sabır. Benim kılıcım şüphesiz bir gün onun oyunlarını altüst edecektir.

Sanço omuzu çıkmış olan ata koşarak cevap verdi:

- Siz de bu bahtiyarlığı yaşayın.

Kahramanımız ata bindikten sonra yanındaki limanın yolunu tuttu. Sonu belirsiz ve belalı çıkması ihtimali olan işlere girişmeyi sevenler için bu yerlerin çok zengin olduğuna hiç şüphesi yoktu...

Miguel SERVANTES

"Don Kişot" romanından

SÖZLÜK

- **Yel değirmeni:** Kanatları yelle dönerek çalışan değirmen.
- **Mahmuz:** Binicilerin topuklarına taktıkları sivri demir.
- **Mızrak:** Ucu sivri, uzun demir. Silah.
- **Bahtiyar:** Mutlu.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Don Kişot nereye ve neden saldırıyor?
- Yel değirmenlerini neye benzetiyor?
- Don Kişot ve Sanço'nun kişiliklerini karşılaştırın ve açıklayınız!

TARTIŞALIM

- Siz değirmenci olunuz. Değirmeni durdurduktan sonra ne yapardınız?
- Don Kişot'a ne derdiniz?
- Don Kişot kitabını bulunuz. Don Kişot'un başka gülünç davranışlarını okuyunuz. Bir ikisini seçerek sınıftaki arkadaşlarınıza okuyunuz ve aranızda tartışınız.

ÖĞRENELİM**Roman Türleri (Konularına Göre Romanlar)**

Romanlar içerdiği konuya ve edebi akımlara göre farklı isimlerde sınıflandırılmaktadır. Uzun bir geçmişi bulunan ve tüm dünyada çok yaygın olan roman türlerini ya da bir diğer tabirle konularına göre romanları şu şekilde sınıflandırabiliriz.

Tarihi Romanlar: Konusunu tarihten alan, geçmişte yaşanan olayları anlatan; anlattığı dönemin zihniyetini yani yaşam biçimini, psikolojisini yansıtan eserlerdir. Türk edebiyatında yazılan ilk tarihi roman Namık Kemal'in Cezmi adlı eseridir.

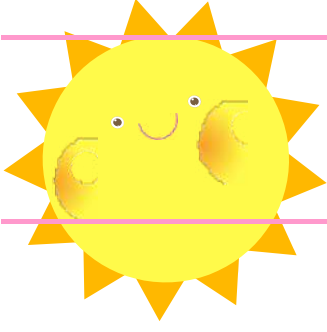
Macera Romanları: Günlük hayatta pek rastlanmayan çarpıcı, sürükleyici ve gizemli olayların heyecan verici bir şekilde anlatıldığı eserlerdir. Dünya edebiyatında macera türünde yazılmış en bilindik eser Daniel Defoe'nun yazdığı Robinson Crusoe adlı eserdir.

Sosyal Roman: Bu tür eserlerde toplumların sorunları, sıkıntıları işlenmektedir. Bu tür sorunlar arasında; göç, işsizlik, ekonomi, töre, sınıflar arası çatışmalar yer almaktadır.

Psikolojik Roman: Olay kahramanlarının ruhsal durumunu, iç dünyasını ve psikolojik yapısını anlatan türe psikolojik ya da tahlil romanı adı verilmektedir. Bu tür eserlerde aktarılan olaydan çok olay karşısında bireyin ruhsal çözümlemesi ön plana çıkmaktadır. Mehmet Rauf'un Eylül adlı eseri Türk edebiyatındaki ilk psikolojik eser olarak kabul edilir. Dünya edebiyatındaki en iyi psikolojik romanların başında ise Dostoyevski'nin "Suç ve Ceza" adlı eseri gelmektedir.

Bilim Kurgu Romanı: Gelecekte olabilecek olayları bilimsel bir yaklaşımla, hayal gücünü de kullanarak anlatan roman türüdür.

Fantastik Roman: Gerçeküstü olay ve kişileri anlatır.

DÜNYA ÇOCUKLARI

Yaşamak, gerekiyorsa eğer,
Bir çocuk oyunu kadar renkli olsun.
Dünyayı, kardeşlik dallarında
Uçan kuşlar doldursun.
Sen dargınlık ağacı, barış ve yemiş ver.

Birleşiniz bütün dünya çocukları,
Kalp kırılmadıkça sürüp gider oyun.
Yorulunca bir dost sesiyle uyuyun,
Sabah, kalbinize örtsün şafakları.

Tanrı'm, yorgunluktan koru ayakları,
Bu küçük ayaklar böyle hep beraber,
Oraya, o kardeş bayramına gider,
Kucaklaşır bütün dünya çocukları.

Ceyhun Atuf KANSU

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Arkadaşlarınızla birlikte oynadığınız oyunları düşününüz. Oyun oynarken neler hissediyorsunuz? Sizce dünyadaki diğer çocuklar da sizinle aynı oyunları oynuyor, sizinle aynı duyguları paylaşıyor olabilirler mi? Nedenleriyle birlikte söyleyiniz.
- Şair, yaşamın nasıl olmasını istiyor?
- “Dünyayı, kardeşlik dallarında / Uçan kuşlar doldursun.” dizeleriyle ne anlatılmak istenmektedir?
- Şair, çocuklardan ne istiyor?
- Siz, şairin yerinde olsaydınız dünyada yaşayan diğer çocuklar için neler dilerdiniz?

ÖDEV

Çocuk Hakları Bildirgesi ile ilgili aşağıdaki bilgileri okuyunuz. Çocuk haklarının korunmasının önemi hakkında kısa bir konuşma yapınız. Konuşmanızda izlediğiniz veya okuduğunuz medya haberlerini göz önünde bulundurunuz. Ayrıca gözlemlerinize de yer veriniz.

Çocukların bakımının bir toplum sorunu olduğu ve bilimsel yaklaşımlarla herkesin bu sorumluluğu yüklenmesi gerektiği düşüncesi 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda “Çocuk Hakları Bildirgesi” ile kabul edilmiştir.

On ilkeden oluşan bu bildirgenin ilk üç ilkesi aşağıdaki gibidir:

1. İlke: Tüm dünya çocukları bu bildirgedeki haklardan din, dil, ırk, renk, cinsiyet, milliyet, mülkiyet, siyasi, sosyal sınıf ayırımı yapılmaksızın yararlanmalıdır.
2. İlke: Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı ile fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak sağlıklı normal koşullar altında özgür ve onurunun zedelenmeyecek şekilde yetişmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarları gözetilmelidir.
3. İlke: Her çocuğun doğduğu anda bir adı ve bir devletin vatandaşı olma hakkı vardır.

Sizce Çocuk Hakları Bildirgesi neden yayınlanmış olabilir? Dünyadaki çocuklar hayatlarını bildirgenin ilk dört ilkesine uygun yaşayabiliyorlar mı? Siz bildirgeye ne gibi ilkeler eklemek isterdiniz? Arkadaşlarınızla konuşunuz.

ÖDEV

- “Dünya Çocukları” şiirini vurgu, tonlama ve telaffuza dikkat ederek sesli okuyunuz.

Sesli okumanın amacı, okuyanın metinde geçen kelimelerin nasıl telaffuz edildiğini ve hangi bağlamda kullanıldığını anlamasını sağlamaktır. Sesli ve güzel okuma sayesinde dinleyiciler metnin konusuna ilgi duyar ve bu, onlarda okuma zevki uyandırır. Sesli okumanın en önemli şartı, kelimeleri doğru telaffuz etmek, dinleyenlerde okuma zevki uyandırmaktır. Ses tonu, metindeki duygu ve düşüncelere bağlı olarak ayarlanmalıdır. Jest ve mimiklerin okuma esnasında kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Okunan metin dikkatle dinlenmeli, okuma süreci kesintiye uğratılmamalı, düzeltmeler ve açıklamalar okumanın sonuna bırakılmalıdır.

TARTIŞALIM

- “Özelliklerimiz ne olursa olsun, hepimiz değerliyiz ve özeli” konusu ile ilgili kısa bir araştırma yapınız.
- Daha sonra sınıfta arkadaşlarınızla konu üzerine konuşunuz.
- Sizce bu şiiri okumanızın amacı ne olabilir? Şiiri okumanın, size neler kazandıracağını düşünüyorsunuz?
- Dünyadaki farklı ülkeleri, farklı kültürleri tanımalıyız. Farklılıklara saygı duymak hem kendimizle hem de diğer insanlarla barış içinde yaşamamızı sağlar.
- Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar birbirine benzer mi? İnsanların farklılıklarına rağmen anlaşabilmeleri onlara ne kazandırır. Anlatınız.

DERSE HAZIRLIK

- 23 Nisandaki duygu ve düşünceleriniz nelerdir? Anlatınız.

23 NİSAN TÜRKÜSÜ

Atatürk sizlere etti armağan;
Tek çocuk bayramı 23 Nisan,
Dünyada ilk, nasıl sevinmez insan!

Bu sevinci, hep paylaşın çocuklar,
Mutlulukla dolun, taşın çocuklar.

Bu bayramda aydınlandı ülkemiz,
Yurtta ve cihanda barış ilkemiz,
Çağdaş uygarlıkta yarış ülkümüz.

Uygarlık yoluna düşün çocuklar,
Engelleri bir bir, aşın çocuklar.

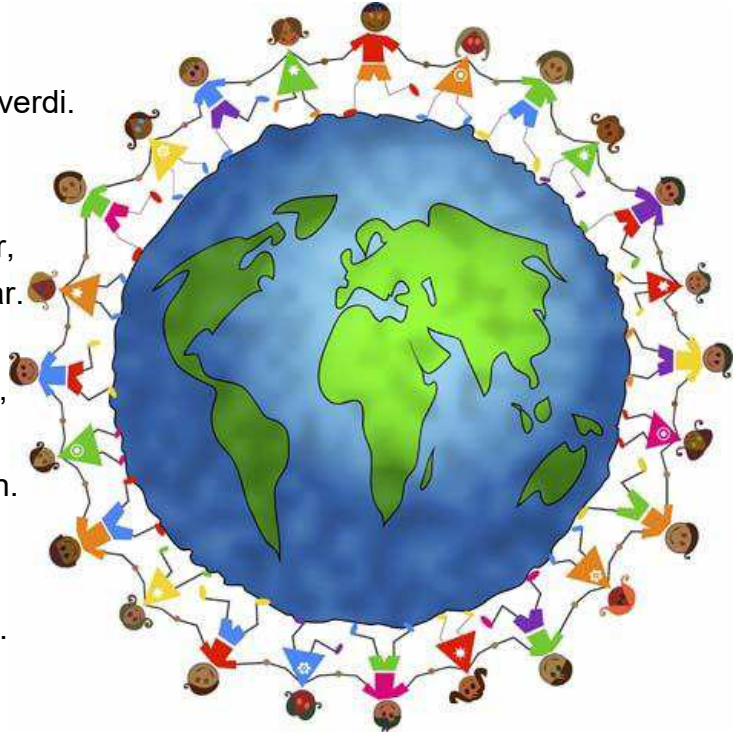
Bu uğurda nice gazi kan verdi.
Bu gün için, Mehmetçikler can verdi.
Atamız, tarihe şeref-şan verdi.

Atatürk yolunda koşun çocuklar,
Vatan sevgisiyle koşun çocuklar.

Tutsaklığın üstesinden gelinsin,
“Egemenlik milletindir!” bilinsin,
Gönüllerden kin, intikam silinsin.

Dünya ile kucaklaşın çocuklar,
Ufuklarda bayraklaşın çocuklar.

Ayhan İNAL

SÖZLÜK

- **İlke:** Temel düşünce.
- **Ülkü:** Amaç edinilen ulaşılmak istenen şey, ideal.
- **Kin:** Öc almayı amaçlayan gizli düşmanlık.
- **Vaat:** Bir işi yerine getirmek için verilen söz.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Atatürk yolunda koşmak ne demektir?
- Çocukların, dünya ile kucaklaşması nelere bağlıdır?
- Şiirin ana fikri nedir?

ÖĞRENELİM

23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi kuruldu. Atatürk, bu tarihi, çocuklara bir bayram olsun diye armağan etti, böylece 23 Nisan Uluslararası Çocuk Şenliği doğdu.

TARTIŞALIM

- 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı’na dünya çocukları neden Türkiye Cumhuriyetinde bir araya geliyor?
- Araştırınız ve sınıfta tartışınız.

ÖDEV**YAZILI ANLATIM****Bir hikaye yazalım.**

Yazacağınız hikayenin başlığı “23 Nisan Çocuk Bayramında Yaşadıklarımız” olsun. Hikayenizde 23 Nisan günü sınıfınızda neler yaptığınızı, anlatınız. Bu günde ne kadar sevinçli olduğunuzu belirtiniz.

Anlatacaklarınızı gününüzün akışına göre anlatınız. Olayın geçtiği yeri ve zamanı belirtiniz. Olayda (hikayede) yer alan kişilerin adlarını ve kişilerin bazı özelliklerini belirtmeye unutmayınız.

Kısa ve düzgün cümleler kurarak yazınız. Noktalama işaretlerini uygun yerde kullanınız. Yazınızı yazdıktan sonra bir kez okuyunuz, yanlışlıklar varsa düzeltiniz.

DERSE HAZIRLIK

- Öğretmeninizin verdiği ödevleri zamanında yapmazsanız ne olur?
- Yapamadığınız ödevleri çözmek için kimden yardım istersiniz?

ÖDEV

- Ağabey, öğretmenimiz bir atasözünü açıklama ödevi verdi bize. Bana yardım eder misin?

- Yeşim hangi atasözünü açıklayacaksın bakayım?

- “Ayağını yorganına göre uzat!”

- Öyle ya, ayağını yorganından fazla uzatırsan sonra üşürsün. Hele kış gecelerinde?

- Alayı bırak canım! Atalarımız bu sözü elbette başka bir düşünceyle söylemişlerdir.

- Şaka yaptım Yeşim, şaka!... doğru söylüyorsun. Atasözlerinin içindeki sözcükler çoğu kendi öz anlamlarının dışında başka bir düşünceyi ve görüşü belirtmek ya da öğütlemek için söylenmiştir. Size verilen ödevde artık ne “yorgan”, ne de “ayak” söz konusudur. Atalarımız bu sözle “Giderini gelirine ve varlığına göre denkleştir.” demek istemişlerdir.

- Öğretmenimiz daha beşer tane atasözü bulup getirmemizi söyledi. Bende şunları buldum. “Gelen gideni aratır.”, “Az tamah çok ziyan getirir.”, “Üzüm üzüme baka baka kararır.”, “Ağaç, yaş iken бүкүлүр.” ve “Boş teneke çok ses verir.”

- Bulduğun atasözlerinin üzerinde biraz duralım Yeşim. Demin sana “Atasözlerinin çoğu kendi öz anlamlarının dışında, başka bir düşünceyi ve görüşü belirtmek için söylenir.” demiştin, ama kimi atasözleri kendi anlamlarını korurlar. Örneğin: “Gelen gideni aratır.” ve “Az tamah çok ziyan getirir.” ata sözleri kendi öz anlamları içindedirler. Bunu anladın değil mi?...

- Evet ağabey, çok iyi anladım.

- Dur daha bitmedi. Demin öğretmenine götüreceğini söylediğin beş atasözünden ikisini yanlış yazmışsın. “Ağaç yaş iken бүкүлүр.” değil “eğilir” olacak. “Boş teneke çok ses verir.” yazmışsın, doğrusu “öter” olacak. Çünkü atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. İçlerindeki hiçbir sözcüğü değiştiremeyeceğimiz gibi, sözcüklerin yerlerini bile değiştiremeyiz. Yani atasözlerini oldukları gibi kullanmak zorunluğu vardır. Çünkü atasözleri, atalarımızın uzun süren denemelerle elde ettikleri, kuşaktan kuşağa sürüp gelen kalıplaşmış düşünceler, görüşler ve kurallardır.

- Şimdi ödevimi daha kolay yazabilirim ağabey!...

Salih LİKA

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Öğretmen, öğrencilere ödev olarak ne vermiş?
- Yeşim, ağabeyinden ne istemiş?
- Ağabeyi, Yeşime neler öğretmiş?

ÖĞRENELİM

Atasözleri

*Okuduğunuz kısa sözler bize öğütler vermekte, gerçekler öğretmektedir. Bunlar çok eski zamanlardan beri dilimize söylenip gelir ve bize atalarımızın tecrübelerini, hayatta vardıkları sonuçları bildirir. Bu türlü sözlere “**atasözü**” denir.*

Atasözleri kısa ve özlü sözlerdir. Birkaç sözcükle çok şey ifade edilir.

Atasözlerinin söyleyeni belli değildir. Halkın ortak malıdır. Atasözleri öğüt niteliği taşır, bizlere yol gösterir.

ÖDEV

Aşağıdaki atasözleri anlamaya ve açıklamaya çalışınız. Siz de başka atasözleri bulunuz.

- *Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.*
- *Bugünün işini yarına bırakma.*
- *İşleyen demir ısıldar.*
- *Erken kalkan aldanmamış.*

ÖĞRENELİM**Deyimler**

İki ya da daha çok sözcüğün gerçek anlamdan uzaklaşarak kalıplaşmasıyla oluşan söz gruplarına **deyim** denir.

Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özlü sözcüklerdir. Deyimler atasözleri gibi öğüt niteliği taşımaz ama günlük hayatımızda sıkça kullanırız.

ÖDEV

Aşağıdaki deyimleri anlamaya ve açıklamaya çalışınız. Siz de başka deyimler bulunuz.

- Küplere binmek.
- Eski köye yeni adet.
- Sözünün eri olmak.
- Öfkeden ateş püskürdü.

ÖĞRENELİM**Özdeyişler**

Düşünceyi, duyguyu kısa ve özlü olarak anlatan sözlere **özdeyiş** denir. Özdeyiş genellikle bilim ve devlet adamlarının, sanatçıların yazıp söyledikleri derin anlamlı sözlerdir.

Atasözlerinden farkı, özdeyişleri söyleyenlerin kim olduğu bellidir. Özdeyişi oluşturan sözcükler gerçek anlamlarına yakındır.

ÖDEV

Aşağıdaki özdeyişleri anlamaya ve açıklamaya çalışınız. Siz de başka özdeyişler bulunuz.

- Ana ve babaların çocuklarına bırakacağı en büyük miras; eğitimidir.
Hz. Muhammed (sav.)
- Yurtta sulh, cihanda sulh.
M.K. Atatürk
- İnsan eğitimle doğmaz, ama eğitimle yetişir.
Cervantes

DERSE HAZIRLIK

- Öğretmeninizi anlatan bir yazı yazınız ve sınıfta okuyunuz.

BAHÇIVAN

Ben bir bahçıvanım,
 Sayısız bahçelerin birinde;
 Elimde tohumların,
 En nadidesi: ÇOCUKLARIM...
 Saçıyorum bahçeye onları,
 Bilgilerimle suluyor,
 Sevgilerimle büyütüyorum.
 Bakıyorum bir gün,
 Yeşeriyor tohumlar,
 Boy atıyor, tomurcuklanıyorlar,
 Özverimle...
 Çiçekleniyorlar renk renk,
 Emeklerim.
 Mesut oluyorum,
 Meyveler olgunlaştıkça...
 İşte! Ben, o bahçıvan,
 ÖĞRETMENİM.

Gülbehan BERK

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Bu şiirde öğretmen kime benzetilmiştir? Niçin?
- Öğrenci neye benzetilmiştir? Açıklayınız.
- Bu benzetmeye siz de katılıyor musunuz? Açıklayınız.

ÖĞRENELİM***Benzetme***

Okuduğunuz şiirde benzetme yapılmıştır. Bir duyguyu, bir düşünceyi, benzetme ilgisi bulunan başka şeylerle anlatmak demektir. Sözü daha etkili duruma getirmek için aralarında ilgi bulunan iki unsurdan güçsüz olanı güçlü olana benzetmektir.

DERSE HAZIRLIK

- Arkadaşlarınızda hangi özelliklerin olmasını istersiniz? Neden?
- Size göre kimlere dost denir? Dostlara bazı sırların söylenmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?
- Sır saklayamayan, verilen sırrı başkalarına söyleyen arkadaşlarınızı nasıl uyarırsınız? Anlatınız?

SIR SAKLAMAK

Hayatta sır saklamanın insanlar için ne kadar önemli bir meziyet olduğunu bilmem hiç düşündünüz mü? Aranızda sır saklamasını beceremeyenler bulunabilir, ama onlar bile sır saklar olmanın lüzumunu çok iyi takdir ederler. Ne yapsınlar ki sırrı saklamak ellerinden gelmez. Kendilerine emanet edilmiş sır, suyun içine hapsedilmiş hava kabarcığı gibi bütün gücüyle dışarı fırlamak, serbest havaya kavuşmak ister. Böyleleri kendilerine bir sır emanet edilince adeta rahatsız olur. “Ne yapsam da bundan kurtulsam.” der gibi adam arar, ilk rastladıklarına sırrı söyleyerek ferahlarlar.

Sır saklamak ne kadar güç olursa olsun sır söylemenin de kendine mahsus bir zevki olduğunu inkar etmek de kolay işlerden değildir. Mesela, sizde bir sır var. Bunu öğrenmeyi çok isteyeceğini iyi bildiğiniz bir dostunuza haberi yetiştirmek için sokağa fırlıyorsunuz. Onu ilk bulduğunuz yerde bir kenara çekip ağzınızı kulağına yaklaştırarak sırrı fısıldıyorsunuz. Dostunuzun gözleri, yeni öğrendiği haberdan faltaşı gibi açılmıştır. Bunu nasıl öğrendiğinizi size tekrar tekrar soruyor. Doğru olup olmadığını ısrarla öğrenmeye çalışıyor. Siz, binbir yemin ediyorsunuz ve kimsenin bilmediği bir gerçeği bilir olmanın gururu ile mest oluyorsunuz.

Kısacası, zaafların en tehlikesi ile karşı karşıyasınız. Çünkü o sır size, hiç kimseye anlatmamanız şartıyla emanet edilmiştir. Bunu başkalarının duymasından büyük zararlar pekala doğabilir. Böyle bir gevezelik, türlü hallerde kötü sonuçlar doğurabilir. Siz de belki başka hiç kimseye söylememeyi vadeder gibi sırrı elde etmişsinizdir.

Shakespeare (Şekspir)’in dediği gibi ağızdan bir defa çıkmış olan sözü geri alıp tekrar sır haline getirmek mümkün değildir. O, derhal ağızdan ağıza yayılır gider. Sebep olacağı faciaları önlemek artık kimsenin elinde değildir.

Bir de size inanarak o sırrı söylemiş olan dostunuzun karşısındaki durumunuzu düşünün. Onun dostluğunu bir daha elde etmenin artık imkanı var mıdır?

Şevket RADO

SÖZLÜK

- **Sır:** Varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şey.
- **Mezîyet:** Bir kişiyi benzerlerinden üstün gösteren nitelik.
- **Lüzum:** Gerek, gereklik.
- **Ferahlık:** Ferah olma durumu, genişlik.
- **Mest:** Kendinden geçmek.
- **Zaaf:** Düşkünlük, eksiklik, yetersizlik.
- **Vaat:** Bir işi yerine getirmek için verilen söz.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazar, okuduğunuz metinde hangi konudaki görüşlerini anlatmıştır?
- Bazı kimselere göre sır neye benzer? Neden?
- Bazıları, kendilerine bir sır söylediğinde ne yapmayı düşünürler?
- Bir sırrı öğrenen kimse önce neler yapar? Öğrendiği sırrı açıklayınca neyin zevkini duyar?
- Sır, insana hangi şartla verilir?
- Sırrın başkalarına söylenmesi ne gibi zararlı sonuçlar doğurabilir? Açıklayınız.
- Metnin ana düşüncesini söyleyiniz.

ÖĞRENELİM**Söyleşi**

*Yazar, düşüncelerini bizimle konuşuyor, dertleşiyor gibi anlatmış. Düşüncelerini kanıtlama gereği duymamış; cana yakın, içten bir dil kullanmış. Bu şekilde güncel bir konuyla ilgili düşüncelerin, karşılıklı konuşuyormuş gibi içten bir dille yazıldığı yazılara **söyleşi** (sohbet) denir.*

HALK EDEBİYATI

Halk edebiyatı, halk arasında sözlü olarak yayılan, anonim veya bilinen kişiler tarafından üretilen edebi eserlerin bütünüdür. Bu edebiyat türü, genellikle yazılı değil, sözlü olarak nesilden nesile aktarılır ve toplumun kültürel mirasını yansıtır.

Türk Halk Edebiyatı, Türk halkının kültürel ve edebi mirasının bir parçasıdır. Genellikle anonim eserlerden oluşur ve halkın günlük yaşamından, geleneklerinden, inançlarından ve tarihinden ilham alır. Toplumun kolektif hafızasını ve kimliğini yansıtarak gelecek nesillere aktarır. Ayrıca, edebi ve sanatsal açıdan zengin bir miras sunar ve günümüzde de popülerliğini korur. Türk halk edebiyatı, yazılı bir geleneğe sahip olmayan, sözlü ve sözlü geleneğe dayanan bir edebiyat türüdür. Bu tür, Türk halkının farklı coğrafyalarda yaşayan çeşitli alt gruplarının kültürel özelliklerini yansıtır.

Türk halk edebiyatı, genellikle ağıtlar, destanlar, maniler, atışmalar, masallar, tekerlemeler, bilmece ve fıkralar gibi sözlü eserleri içerir. Bu eserler genellikle nesilden nesile aktararak, zaman içinde çeşitli değişikliklere uğrar. Türk halk edebiyatının en önemli özelliklerinden biri, halkın duygu ve düşüncelerini yansıtmasıdır. Bu edebiyat türü, toplumun yaşadığı sevinçleri, acıları, umutları ve korkuları gibi geniş bir duygusal yelpazeyi kapsar. Ayrıca, Türk halkının yaşadığı tarihi olayları ve toplumsal değişimleri yansıtarak, bir kültürel bellek işlevi görür. Türk kültürünün ve kimliğinin önemli bir parçası olarak kabul edilir ve Türk halkının ortak mirasını korumak ve aktarmak için önemli bir araç olarak görülür. Bu edebiyat türü, hem geleneksel olarak sözlü olarak aktarılan eserler aracılığıyla hem de günümüzde yazılı olarak yayımlanan eserler aracılığıyla yaşatılmaktadır.

Halk edebiyatı, kültürel bir hazine olarak toplumun kimliğini ve ortak değerlerini korur ve geleceğe taşır. Günümüzde yazılı hale getirilerek de korunmakta ve incelenmektedir. Bu eserler, halk bilimi (folklor) araştırmacıları tarafından derlenip analiz edilir.

PROJE ÖDEVİ

Türk halk edebiyatı ile ilgili bir proje çalışması yapmak, hem kültürel mirasımızı anlamak hem de edebi ve sanatsal yetenekleri geliştirmek açısından oldukça faydalı olabilir. İşte Türk halk edebiyatı üzerine proje çalışması yapılması istenebilir.

Proje Başlığı:

Amaç: Türk halk edebiyatının türlerini, özelliklerini ve toplumsal önemini incelemek. Önemli temsilcilerini ve eserlerini araştırarak bu edebiyat türünün zenginliğini ortaya koymak. Örneğin: Masallar, destanlar, halk hikayeleri, efsaneler, atasözleri, deyimler, tekerlemeler ve halk şiirleri incelenebilir.

DERSE HAZIRLIK

- Bildiğiniz bir ninni var mı?
- Bildiğiniz bir ninninin ne zaman ve kimler için söylendiğini hatırlayınız?

NİNİ**Dandini Dandini Dastana**

Dandini dandini danalı bebek
 Elleri kolları kınalı bebek
 Benim de yavrum cicili bebek
 Uyusun da büyüsün ninni...

E..... E.... E... E....

Dandini dandini dastana
 Danalar girmiş bostana
 Kov bostancı danayı
 Yemesin lahanayı...

E..... E.... E... E....

Lahanayı yemez kokunu yer
 Benim de kuzum lokum yer
 Uyusun da büyüsün ninni
 Tıpış tıpış yürüsün ninni...

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Ninniler kimin tarafından ve kimler için söylenir?
- Ninnilerin söylenmelerine sebep nedir?

TARTIŞALIM

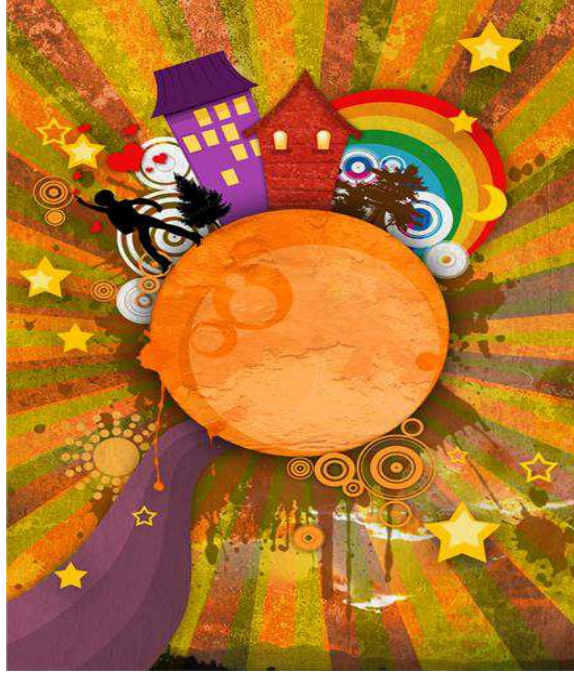
- Ninniler çocuk ruhunun gelişmesine etkisi var mıdır? Bu konuyu araştırıp sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

ÖĞRENELİM

Ninni

Annenin çocuğunu uyutmak için kendine özgü bir ezgiyle söylediği şairlerdir. Belli bir kafiye ölçüsü olmadığı gibi, çoğu zaman dizeler arasında tam bir ölçü birliği de görülmez. Hatta ninnilerin dörtlükler halinde olmayanları da vardır.

Çocuğun uyumasının sağlanması ya da ağlamasının durması için, sade bir dille ve hece ölçüsüne göre ezgili olarak söylenen ezgili şairlerdir. Söyleyeni belli olmayan bu ürünler dörtlüklerden ve nakarat bölümlerinden oluşur. Özel bir beste ile söylenir. Bu sözler annenin o andaki ruh durumunu yansıtır. Ninniler genellikle mani türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türküdür.

DERSE HAZIRLIK

- Duyduğunuz veya çevrenizde söylenen manilerden örnekler toplayınız.

MANİ

*Saçımda siyahım var
Bülbül gibi ahım var
Göz gördü gönül sevdi
Benim ne günahım var.*

*Bahçede iğde midir
Dalları yerde midir
Her gördüğünü seversin
Sendeki mide midir.*

*Bahçelerde saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yarime gül demem
Gülün ömrü az olur.*

*Ah benim hindi gönlüm
Tepeden indi gönlüm
Değme güle konmazken
Dikene konu gönlüm.*

ÖĞRENELİM

Mani

Sözlü, anonim edebiyat ürünlerindendir. Dört mısradan meydana gelir. Sevgi, tabiat, övgü, evlat sevgisi, ayrılık, hasret ve aşk konularını işler. Mani düşün, ölüm, ayrılık, buluşma ve gurbet vb. olaylar karşısında sevinç, üzüntü gibi duyguları en güzel yansıtırma aracıdır. İlk iki mısra hemen hemen her zaman bağımsızdır ve maninin anlamı ile ilgili değildir, konuya giriş için söylenir. Son iki mısra ise asıl söylenmek istenen verilir. Maniler tek kişiyle söylendiği gibi, iki kişi arasında karşılıklı söyleşi biçiminde de oluşur. Bu deyişmeler, genellikle iki kız, delikanlı ile kız, ana oğul, baba ile oğul arasında olur. Oyun oynarken ya da tarlada çalışırken karşılıklı söylenen sorulu yanıtli maniler de vardır. Maniler Türk toplum hayatının bir özetidir.

TÜRKÜ

VARDAR OVASI

Mayadağdan kalkan kazlar
Al topuklu beyaz kızlar
Yarimin yüreği sızlar
Eğlenemem aldanamam
Ben bu yerlerde duramam.

Vardar ovası, Vardar ovası
Kazanamadım sıla parası.

Mayadağın yıldızıyım
Ben annemin bir kızıyım
Efendimin sağ gözüyüm
Eğlenemem aldanamam
Ben bu yerlerde duramam.

Vardar ovası, Vardar ovası
Kazanamadım sıla parası.

Anonim

Hicaz Rumeli tırküsü
Usulü : Türk ailesi

Vardar ovası

S A Z

Ma ya dağ dan kal kar kaz lar
Ma ya dağ in yi di zi yım

Al to pır ne lu be yaz kız lar
Ben an ne min bir ısı zi yım

Al to pır ne lu be yaz kız lar
Ben an ne min bir ısı zi yım

Va ri min yü ne gi siz lar
E fen di min sağ gö zü yım

Ey le ne mem al da na mam

Ben bu yer ler de du ra mam

Var dar o va sı Var dar o va sı

Ka za na ma dım baş lık pa ra sı D.C.

ÖĞRENELİM

Türkü

Türküler, başlangıcından bu yana Türklerin sosyal, siyasal, kültürel ve dini hayatının her safhasında varlığı kabul edilen bir birikimdir. Bu birikim, yaşanan tarihi süreç içinde önemli izler bırakmış, Türk insanı ve Türk toplumu üzerinde etkili olmuş, her türlü kültürel değişim ve baskıya rağmen günümüzde de bu etkisini güçlü bir biçimde sürdürmektedir. İnsanımız çoğu zaman türkülerde kendini aramış ve onda kendini bulmuştur. İçini türkülere dökmüş, sevincini, heyecanını, hüznünü, acısını türkülerle dile getirmiş, sırlarını türkülerle paylaşmış, derdini türkülere açmış, aşkını, sevdasını, hatırasını, gönlünü, kalbini, kısacası yüreğini türkülerle ortaya koymuştur. Doğuşu itibarıyla sözlü geleneğin ürünü olan türküler, zamanla yazılı olarak da Türk edebiyatı içindeki yerini almış, halk şiirinin önemli örneklerini oluşturmuştur.

DERSE HAZIRLIK

- Arkadaşlarınız için neler yaparsınız?
- Arkadaş ve dost kelimelerini araştırarak sınıfta açıklayınız.

GÜVERCİN VE ARKADAŞLARI

Daher şehri yakınlarında av kuşlarının çok bulunduğu bir yer varmış, avcılar buraya sık sık gelirlermiş.

Bir gün bir avcı, sırtında bir ağ, elinde bir sopa ile gelir, ağını atar, üstüne taneleri serper ve bir yere gizlenerek beklemeğe başlar.

Çok geçmeden, bir sürü güvercin, başlarında “Boynu Çemberli” diye tanınan beyleriyle birlikte, uçarken gelirler. Ağları fark etmeyerek taneleri yemeğe başlarlar ve tuzanın içine düşerler. Avcı bunu görünce sevinç içinde koşar. Güvercinlerin herbiri kurtulmak için çırpınmağa başlarlar; fakat nafile!

Boynu Çemberli, arkadaşlarına der ki:

Felakete karşı koyabilmek için el birliği ile hareket edelim. Hiçbiriniz kendi canını, arkadaşlarının canından üstün tutmasın. Hepimiz birlikte tek bir kuş gibi uçalım ve bu şekilde hep birlikte kurtulalım.

Bunun üzerine güvercinler, kendilerini toplayıp hep birlikte kanat çırpırlar; ağı da kendileri ile beraber kaldırarak gökyüzüne yükselirler.

Avcı bu hali görünce şaşar, canı sıkılır, fakat ümidini de kesmez; “Biraz sonra nasıl olsa düşerler” der ve uçtukları yöne doğru koşmaya başlar.

Boynu Çemberli yeryüzüne bakar ve arkadaşlarına seslenir:

- Avcımız peşimizde. Biz böyle kırlar üzerinde uçarsak bizi gözetler ve nereye konacağımızı kolaylıkla tahmin eder. Şehir üzerine yönelelim; o da şehre girecek, evler onun bizi görmesine engel olacaktır. O zaman peşimizi bırakmak zorunda kalır. Sonra, filan yerde bulunan Fareye gideriz. O benim dostumdur. Bizi sarmış olan ağın iplerini keser ve bizi kurtarır.

Güvercinler, beylerinin dediği gibi yaptılar; avcı da bunları ele geçirmekten ümidini keserek izlemekten vazgeçti.

Güvercinler uça uça Fare’nin bulunduğu yere vardılar ve indiler. Fare’nin her tehlikeye karşı hazırladığı yüz deliği vardı. Boynu Çemberli onu “Zeyrek!” diye adıyla çağırırdı.

Fare, deliğinin içinden:

- Sen kimsin? diye sordu.
- Ben senin dostunum, Boynu Çemberli’yim!

Fare hemen koştu ve dostunun ayağına dolaşmış olan ipleri dişiyle kesmeğe

başladı. Fakat Boynu Çemberli buna razı olmadı:

- Önce arkadaşlarımı kurtar, sonra bana gel, dedi.

Bunun üzerine Fare:

- İşte beni sana kul köle eden de bu huyun ya! dedi ve bütün ağı dişleri ile parça parça etmeğe başladı. Bütün güvercinler kurtuldu.

Beydeba
(*Kelile ve Dimne*)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Avcı, kuşları avlamak için nasıl bir düzen kurmuştu? Bu tuzağa neler düştü?
- Güvercinlerin beyi, arkadaşlarına ne tavsiye etti? Bu tavsiyenin değerini açıklayınız.
- Fare niçin birçok delikler yapmış?
- Dostunun tuzağa düştüğünü gören Fare ne yaptı?
- Boynu Çemberli, Fareye ne dedi? Bu sözünün, arkadaşlarına daha önceki tavsiyesiyle ilgisi var mı?
- Bu yazıdan ne gibi öğütler aldınız?

TARTIŞALIM

- Arkadaş edinmek sizce zor mu?
- Arkadaşlarla darılmak doğru mu?
- Arkadaşınızın nasıl biri olmasını isterdiniz?
- Arkadaşlarınızla neleri paylaşmak isterdiniz?
- Bencil olma hakkında sınıfça tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- En çok sevdiğiniz ve en sevmediğiniz renkler hangileridir? Neden?
- Doğadaki renklerin insanların başarılı, mutlu ve verimli olmasında ne gibi etkileri olabilir?

MAVİSİNİ YİTİRMİŞ YAŞAMAK

Mavi tükendi... Renklerin en neşelisini ve en çocukçasını yitirdik. Göz ve gönül aydınlığımız; içimize ümit, özgürlük ve sonsuzluk duygusu getiren renk uçup gitti. Karardık.

Maviyi severmiydiniz? Mavinin “su rengi” demek olduğunu bilir miydiniz? Adını sudan aldığını, sonra gökyüzüne ağarak ordan suya ve insanlara gülümseyip durduğunu... O gülümseyiş ki yer üstünde yaşamın tellerine dokunmuş ve müziği başlatmıştır. Bu sayede yaşamak; mavi, müzikli bir yolculuk olmuştur. Güzel ve şirin olan ne varsa hayatımızda, üzerine biraz mavi serpilmiş, hücrelerine, atomlarına maviler işlemiştir.

“Gün olur başıma kadar mavi
Gün olur başıma kadar güneş
Gün olur deli gibi....

Mavi işte cıvıl cıvıl, kıpır kıpır mavi, su gibi, rüzgar gibi. Göz bebeklerimizde, saçlarımızın telinde ve avuçlarımızda serinlik.

Serinliğini yeşilden almış olmalı: yeşil ile menekşe rengi arasında doğar çünkü o.

Perdeleri açıp dünyasına girelim mavinin. Bulutsuz gökyüzü rengi. Çocukların uçurtma şenliği, kuşların süzülüş çılgınlığı, dağların göğe yükselişi ve ayaklarımızı yerden kesip bizi göklere çağıran hafiflik. Birazcık, avuç içi kadar gökyüzü mavisi için, zindanların çatısından, gökdelenlerin penceresinden sızacak bir tutam mavilik için neler vermeyiz? Uçsuz bucaksız bir mucizedir gökyüzü mavisi. Bulutlar şöyle yırtılıverince gördüğümüz, görüp de yerinden doğmuş gibi sevindiğimiz anın tarifsizliği....

Deniz mavisi, kararsız ve hırçın. Aşk gibi, verem gibi işler içinize. Kah yeşile kah su rengine dönüşerek çılgına çevirir insanı. Ah, gece mavisi. Gizemli... Siyah saçlarına dolanmış gecenin. Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldız şafaklarına vuran şarkılar. Ya peygamber çiçeği mavisi! Mavinin bahar kokusu kırlarda, ekin tarlalarında. Renkli bir bahar aydınlığı... Mavinin en koyusu, şehirlî ve evcil olanı boncuk mavisidir. Çinilere işlenince sabırla büyülenen aşk ve sanat rengi. Ve turkuaz, mavinin yeşille oluşturduğu cümbüş. Taşa değer katan, taşa serinlik kazandıran asil mavi... Maviler saymakla bitmez, masal gibi bir dünyanın içine çeker insanı.

Mavi... Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesidir. Rengini yitirmiş bir yaşamak neye yarar?

İşte şehirler bir bir yitiriyor mavisini. Rengi gittikçe kararıyor dünyamızın. Mavinin perdeleri kapanıyor. Hani gökyüzü, hani paldır küldür bulutlar. Hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı? Kuş oldu, uçup gitti hepisi. Göğe baksam, suya baksam, nereye gitsem mavilik görünmüyor. Şehirde sis, şehirde duman, şehirde griler ve siyahlar, tadını ve doğallığını yitirdi her şey. İçine mavi sızmayan yiyecekler acı, rengine mavi vurma- yan sular içilmiyor.

Saçlarına mavilik inmemiş çocuklar çelimsiz. Şehirlerin gözlerine mavi ışıklar, yüzlerine gülümseme değmiyor.

Kitaplar yalan söylüyor çocuklara. Şiirler, öyküler yalan....

Göğün mavi mavi gülümsediği yok. Bir gün çocuklar “Hani mavi gök, hani dalın yeşili, masmavi deniz nerede?” diyecekler. Bir gün “Mavinin Tarihi” diye bir ders okutulacak belki. Mavinin tarihi, mavinin ölümü diye. Mavinin tarihinde, uçurtmanın tarihini okuyacak çocuklar. İnsanlar denizi ve suyu görecek, gökyüzüne bakacaklar, ama bir tutam renk, bir avuç mavilik görmeden; ümit nedir, hayal ve özgürlük nedir bilmeden göçüp gidecekler. Ümidin, hayalin ve özgürlüğün maviye çaldığını kimseler bilmeyecek?

Şimdi siz, rengi eksilmiş dünyanın insanları! El kadar mavi görünüyorsa pencerenizden, hele başınızı kaldırınca masmavi, çılgınca bir gökyüzü görebiliyorsanız bir yerlerde, şükredin. Göz bebeklerinizde biriktirin o maviyi, hücrelerinize çekin ve bizler için, bir de şehirlerin grisinde yitip giden çocuklar ve kuşlar için doya doya seyredin gökyüzünü.

Ali ÇOLAK

SÖZLÜK

- **Gökdelen:** Yirmi, otuz veya daha çok katlı yapı.
- **Mucize:** İnsanları hayran bırakan, tabiatüstü sayılan olay.
- **Gizem:** Sır.
- **Cazibe:** Çekici, alımlı, sevimli.
- **Çelimsiz:** Güçsüz, zayıf, nahif.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Ümit, hayal ve özgürlüğün mavi ile ilişkisi nedir?
- Şehirler mavisini neden yitiriyor? Şehirlerin mavisini yitirmesi ne tür değişmelere neden oluyor?
- Rengi eksilmiş dünya ne demektir?
- Yazarın bizden istediği nedir?
- “Bir avuç mavilik, bir tutam renk, el kadar mavi” sözleriyle yazar ne anlatmak istiyor?
- Metinde öne çıkan duygular nelerdir? Bu duyguları ifade eden cümleler hangileridir?

DERSE HAZIRLIK

- Hayattınızda neler olmasını hayal edersiniz?

BEN İSTERDİM Kİ

Ben isterdim ki
Bulutlar ağlasın,
Ama çocuklar ağlamasın,
Hiçbiri öksüzlük, yetimlik nedir duymasın.

Ben isterim ki
Kapansın bütün kapılar karanlığa,
Ama gözler kapanmasın,
Sözler kapanmasın.

Ben isterim ki
Yangınlar sönsün,
Ama umutlar sönmesin;
Erişsin her meyve kendi dalında,
Yüreklere acı bir söz değmesin.

Ben isterim ki
Eğilsin dallar bereketten;
Ama insanoğlu başını eğmesin,
Utançtan ya da güçsüzlükten.

Ben isterim ki
Her şey,
Her şey eğilsin insanın önünde;
Ama insan, insana tutsak olmasın.

Ben isterim ki
Sevinç bol olsun,
Mutluluk bol olsun,
Ülkeden ülkeye giden yol olsun.

Resül RIZA

DERSE HAZIRLIK

- İnsanlar niçin çalışmak zorundadırlar?
- Daha çok hangi tür işleri yapmaktan hoşlanıyorsunuz? Neden?
- Bu metin şekil bakımından **nesir**, tür olarakta **romandan** alınmış bir parçadır.

ÇALIŞMA ZEVKİ

(Aşağıda okuyacağınız metin Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Sahnenin Dışındakiler" adlı romanından alınmıştır.)

Cemal Milli Mücadele yıllarında İstanbul'a yükseköğrenim yapmak için gelmiş bir gençtir. Bu ada çocukluk arkadaşı Sabiha ve kendisinden yaşça büyük bir insan olan İhsan ile tanışır. Daha sonra İstanbul'dan ayrılır. Belli bir süre sonra İstanbul'a geldiğinde çok değişik durumlarla karşılaşır. İnsanlar, çevre, olaylar kısaca sahnenin dışındakiler, herşey karmakarışık olmuştur.

İstanbul'a dönüşümüzde, yanibaşımızda bir ev yapıldığını görünce, çok sevinmiştim. Bu kez de tatil aylarını duvarcı ustalarına ve marangozlara yardımla geçirmeye başladım. Ne evdekilerin azarlaması, ne ustaların kovması, yararlı oldu. O kadar ki, ev bittiği zaman, İhsan'ın babası Ulvi Bey, bana yep yeni bir marangoz takımı armağan etmişti. Babamla çok iyi anlaşılan bu güzel ihtiyarın, gülerek: "Cevdet Bey, Cemal Bey oğlumuzun gerçekten üzerimize hakkı geçti. Evin yapılmasında az çaba göstermediler!" deyişini hala hatırlatırım. İşte benden, on iki yaş kadar büyük olan İhsan Bey'i, bu ev yapılırken tanıdım.

O da benim gibi elle çalışmaktan hoşlanıyordu. Bir gün, ustaların öğle tatilinden yararlanarak, elime geçirdiğim rende ile, uflaya puflaya harcadığım çabayı görünce de dur demişti. Madem ki bu işler hoşuna gidiyor, bari doğru dürüst yap! Hem çevrene, hem de kendine yararın dokunsun!" Böylece bana hiç üşenmeden marangozluğun ilk sırlarını İhsan Bey öğretmişti.

"Önce gereçleri tanımak gerek." diyordu. "Kokusuyla, rengiyle tanıyacaksın!" Sonra araçları öğreneceksin! Ne işe yaradığını, nasıl tutulduğunu öğreneceksin..." Bana teker teker; rendeyi, çift rendeyi, dişli rendeleri, kalem ve fitil rendeleri, aralarındaki ayrılığı, kullanım biçimlerini öğretti.

İri ve atlet yapılı, dalgın bakışlı bir delikanlıydı. Şimdi iyi hatırlıyorum ki, o yaşta ki

gençlerde, yerinde görülen giyinme merakı onda yoktu. Evde kimin nesini bulursa sırtına geçirir, hatta sokağa onunla çıktığı olurdu. Yüzü gözü sivilce içindeydi ve en aşağı üç günlük sakalı vardı. Ağır ağır, hiç acele etmeden varılacak yere kesin olarak varmayı kafasına koymuş gibi, konuşurdu. Öne doğru çıkık alnı son derece düz ve sakindi. “Herşeyi yapan insan elidir, kardeşim, anladın mı? Bizi biz yapan elimizdir. Elin, düşünceni eğitsin!” Bütün varlığıyla kendini eline ve elindeki işe ver. Göz, el ve kafa hep beraber çalışmalıdır.” Sonra düşüncesini düzelterek ekliyordu:

“El çalışmadı, öbürleri adeta far etmeden onunla birlikte yürümeli. Yani, elinin buyruğuna girmelisin!”

Ahmet Hamdi TANPINAR

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazar marangozluğun sırlarını kimden, nasıl öğrenmiştir?
- Yazar İstanbul’a döndüğü tatil aylarında ne yapıyor?
- Yazar İhsan Beyle nasıl tanışmıştır?
- Yazarın “marangozluğun sırları” diye nitelendirdiği şeyler nelerdir? Açıklayınız.
- İhsan Bey nasıl bir insandır? Tarif ediniz.

DERSE HAZIRLIK

- Thomas Alva Edison kimdir? Arkadaşlarınıza anlatınız.
- Elektrikli ampul icat edilmeden önce insanlar geceleri nasıl aydınlanıyorlardı? Büyüklerinize sorunuz.

ELEKTRİKLİ AMPULÜN İLK YANIŞI

Kırk-elli adam, koca bir laboratuvara dolmuş Thomas Alva Edison adındaki çılgın ama bir o kadar da çalışkan bir mucidin liderliğinde harıl harıl çalışıyordu. Doğrusu o güne kadar, böyle bir bilimsel araştırma seferberliği görülmuş şey değildi.

Cam ampüllerin içindeki hava, elektrik akımının kızdırdığı tellerin anında yanıp kül olmaması için boşaltılıyordu ama önemli bir sorun vardı: O teller hangi maddeden yapılacaktı?

Bazıları çok az dayanıyor, bazıları pahalıya mal oluyor, bazıları yeterince ısıltı saçamıyor, bazıları daha en başından kararıyordu. Bırakın ışık saçmayı ortalığın ışığını sanki içine çekiyordu. Doğru maddeyi bulmak için neler neler denenmişti.

Kömürleştirme işleminden geçirilmiş mukavva, mantar, Hindistan cevizi kabuğu, atkuyruğu, ağaç dalı... Hatta laboratuvarı gezmeye gelen kızıl sakallı bir herifin sakalından, adamcağız “Durun ne halt ediyorsunuz!” demeye kalmadan koparılan üç beş tel...

Edison başta olmak üzere herkes bu deneme yanılmalardan çok yorulmuştu. Bine yakın farklı madde denenmiş ama istenilen sonuç alınamamıştı.

Edison’un asistanı, herkesin çok yıprandığını ve bu işe daha fazla devam etmenin bir anlamı olmadığına inanıyordu. “Artık bu işten vazgeçsek!” dedi. “Bine yakın deneme yaptık ama sonuç başarısız oldu.”

Edison ise tüm yorgunluğuna rağmen, tarihe geçecek bir yanıt verdi. “Ne demek hiçbir netice alamadık? Öyle şey olur mu? Bin ayrı madde denedik ve bin tane yanlış maddenin hangileri olduğunu öğrendik!”

1879 yılının kasım ayıydı. Yorgun mucit Edison, aralıksız süren çalışmalarına kısa bir süre ara vermiş, masasının başında bitkin bitkin oturuyor ve ne halt edeceğini düşünüyordu. Can sıkıntısından ceketinin düğmeleriyle oynamaya başladı. Düğmelerden biri düşmek üzereydi, Edison çekip kopardı o düğmeyi. Düğme kopunca, dikili olduğu yerden bir iplik parçası sarmaya başladı. İpliği gören Edison’un kafasında bir anda ampul yanıverdi! “Bunu denemedik.” dedi ve ekibindeki elemanlara hemen pamuk ipliği bulmalarını söyledi. Elemanlar, Edison’un dediğini yaptılar ama kimsenin zerre miktar ümidi yoktu. Aceleyle getirilen bir yumak pamuk ipliği Edison’un talimatı ile önce küçük parçalara bölündü. Sonra da özel bir yöntemle kömürleştirildi. Kömürleştirilen iplikler elbette kırılmaya karşı son derece hassas bir hâl almıştı. Ama biraz dikkatle, bir tanesi ampulün içine kırıp dökmeden yerleştirilebildi. Sıra ampule elektrik akımının verilmesine gelmişti. Nefeslerin tutulduğu bir anda akım verildi. Kömürleşmiş pamuk ipliği önce kızardı sonra da etrafa tatlı sarı bir ışık vermeye başladı. Peki ama kaç dakika sürecekti? Herkes “Şimdi kararıp sönecek.” korkusuyla ampulün çevresini sarıp beklemeye başladı. Dakikalar bir bir geçiyor fakat ampul yanmaya devam ediyordu. Aradan saatler geçti, ampul hâlâ yanıyordu. Aranan madde bulunmuştu işte.

Kısa bir süre sonra, bir elektrik santrali yapıldı. Dokuz yüz binaya elektrik şebekesi kuruldu. On dört bin ampul, açma kapama anahtarları ile üretilip evlere takıldı.

04 Eylül 1882’de Edison’un şalteri kaldırmasıyla dünyanın elektrikle aydınlatılan ilk mahallesi, binlerce insanın gözü önünde ışıltı parıldamaya başladı.

(...)

Tarık USLU

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Thomas Alva Edison’un önderliğindeki ekip, ampulü icat etmek için neden çok çaba harcamıştır?
- Laboratuvarda yoğun bir şekilde çalışan ekibin başarılı olamamasının sebebi nedir?
- Ekip, hangi olayın sonunda istediği başarıya ulaşabilmiştir?
- Edison’un asistanına verdiği cevap neyin önemini vurgulamaktadır?

HAYAT VE ÇOCUK

Bir zamanlar daima hayatından şikayet eden fakir bir oduncu vardı. Ormanın içinde bir tepede yaşayan bu oduncu, kendisine yetecek büyüklükte bir kulübe yapmıştı. Orada, karısı ve çocuğuyla beraber oturuyordu. Bütün gün sabahtan akşama kadar durmadan hayatından şikayet eder, bıkmadan usanmadan hayatın güçlüklerinden bahseder dururdu.

Bir gün yine her zamanki gibi söyleniyordu:

"Ah, bu hayat!...

Ah, bu hayat!"

Bu sözleri duyan sekiz yaşındaki oğlu ona merakla sordu:

"Baba, hayat ne demek?"

Adam omuzlarını kaldırdı: "Büyüyünce anlarsın."

Ama çocuk mutlaka bir cevap almak istiyordu: "Hayat ne demek?" diye tekrar sordu.

Bunun üzerine babası: "Ben sana izah edemem" dedi, "Ama eğer çok merak ediyorsan gelip geçene sor; belki sana iyi bir cevap veren çıkar."

Bunun üzerine çocuk, kulübeden çıkarak yürümeye başladı. İlk gördüğü orman bekçisi oldu; adam, ısıklık çalarak yürüyordu. Çocuk, yolunu keserek:

"Affedersiniz efendim" dedi, "Hayat ne demek?"

Adam bir an duraksadı. Kaşlarını çatı, sonra bıyıklarını burdu, nihayet: "Hayat" dedi, "Sen ve ben ... Herkes teker teker ... Yahut hep bir arada ... Hayat budur."

Çocuk, bunu duyunca hemen babasına koşup, orman bekçisinin söylediklerini tekrar etti. Ama oduncu güldü: "Bekçi budalanın biriymiş." dedi. Çocuk bir şey demedi. Fakat, ilk aldığı cevabı aklına yazdı. Ertesi gün yine yola çıktı, uzun müddet yürüdükten sonra bisikletli iki gence rastladı. Sualini onlara da sorunca birincisi:

"Hayat, temiz havadan faydalanmak, temiz havayı ciğerlerine doldurmak, güneş ışığında oynamaktır."

İkincisi ise: "Hayat etrafına bakmak, uzaklara gidip daima yeni şeyler aramaktır. Böylece insanın görgüsü artar."

Bunları söyler söylemez bisikletlerine binerek uzaklaştılar. Çocuk yine eve dönerek duyduklarını babasına anlattı. Oduncu: "Bu iki çocuğun herhalde işi gücü yokmuş." dedi. Çocuk her şeye rağmen bisikletlilerin de cevabını aklında tuttu ve ertesi gün yine yola koyuldu. Bu defa ormanın dışına çıktı. Orada bir doğrama atölyesi vardı. Makine odunları biçiyor, adamlar da bunları istif ediyorlardı. Çocuk oraya varınca işçileri seyretmeye başladı. İçlerinden biri:

"Ne istiyorsun?" diye sorunca, çocuk hemen:

"Sen" dedi, "hayatın ne demek olduğunu biliyor musun?" "Hayat, çalışmaktır." dedi adam. Sonra da: "Hay Allah" diye ilave etti; "Senin yaşın ne başın ne? Bu yaşta böyle şeylerle uğraşılır mı?"

Çocuk, cevap vermeden babasına koştu. Ama babası bu defa da: "O işçi basit bir adammış, ben sana ondan daha iyi bir cevap verebilirdim,"

Çocuk her gün çıkıyor, her gün hayat hakkında yeni şeyler öğreniyor, ama babası da verilen bütün cevaplarla alay etmekten geri kalmıyordu. Yine bir gün çocuk gezinip dururken bir köylüye rastladı: "Hayat nedir?" diye sordu. Adam yerden bir avuç toprak alarak cevap verdi: "Hayat budur. Açtığın çukurlara tohum atar, zamanı gelince buğdayını alırsın. Bazıları bundan meyva, bazıları da sebze alır."

Çocuk bütün duyduğu cevapları aklına yazıyor, bir taraftan da sürekli sormaya devam ediyordu. Artık gördüğü her şeye dikkatle bakmaya alışmıştı. Bir kuş mu uçtu, çocuk: "İşte hayal" diyor. Bir ota bakarken: "Hayat bu" diye düşünüyordu. Güneş ışığında oynayan toz zerrecikleri bile hayattı.

Bir gün annesi onu şehre götürdü. Trene bindiler. Çocuk orada da rahat durmadı; bir memura: "Hayat nedir efendim?" diye sordu. Adam cevap verdi: "Hayat bilinmeyene doğru gitmek sonra yine kendine dönmektir."

Tren, çocuğu bilinmeyene doğru götürmüştü. Yolda birçok güzel şeyler gördü, bunların hepsi de hayattı. Demek ki hayat sayısız güzel manzaralarla da süslüydü. Şehre geldikleri zaman öğrencilerin okuldan çıktığını gördü. Öğrencilerin arkasından öğretmenler çıktı. Çocuk hemen bir kadın öğretmene yaklaşarak soruldu.

gölümsedi: "Hayat öğrenmektir küçüğüm. Daima öğrenmek, öğrenmek isteyen bir kimse için hiçbir şey önemsiz değildir. İnsan her yerde öğrenebilir ve sevebilir ... Hayat budur işte."

Çocuk bunları da aklında tuttu. Artık hayatın ne olduğunu biliyordu. Kendisi, etrafındakiler ... Yerdeki taştan gökteki bulutlara kadar her şey ... Hayat ne kadar büyüktü!

Çocuk bütün bu öğrendiklerini babasına anlatmak istedi ama o yine de kendisiyle alay etmekten vazgeçmedi. Bunun üzerine küçük, babasının bedbaht olmadığını fakat hayatı görmesini bilmediğini düşündü. O, güzelliği görmek istemiyordu. Duyduğu bütün tarifler, birbirini kuvvetlendirmişti. Hayat birçok şeylerin birleşmesinden meydana geliyordu ve yaşamak öyle güzeldi ki... Çocuk, bunları anlayınca kendisini daha fazla mesut hissetti. Artık oturdukları kulübe her zamankinden daha geniş, daha yüksekti. İçtiği su daha tatlı geliyordu ona. Her taşın, her böceğin bir manası olduğunu biliyordu artık.

Ah, zavallı baba, hayattan şikayet etmekle ne kadar, hem ne kadar haksızdı. Halbuki o da mesut olabilirdi. Çünkü saadet, bütün güzelliklerin insanın kendi etrafında olduğunu bilmesinden ibaretti.

Türk Masalı

DERSE HAZIRLIK

- Dünyamızda önemli bir yer kaplayan buzullar sizce insan yaşamı için neden önemlidir?
- İklim değişikliği ifadesinden neler anlıyorsunuz? Açıklayınız.
- Küresel ısınmanın etkileri ve küresel ısınmayı engellemenin yolları hakkında arkadaşlarınızla konuşunuz.

DÜNYANIN BEYAZ DEVLERİ BUZULLAR

Buzullar ağırlıklarının ve yerçekiminin etkisiyle eğimli bir yüzey üzerinde hareket edebilir. Ayrıca buzulların taban kısımları ağırlıklarının etkisiyle eriyebilir. Bu da burada çok ince bir su tabakasının oluşmasına neden olur. Bu su tabakası kaygan bir zemin oluşturarak buzulun hareketini kolaylaştırır. Buzulun bu hareketi bir nehrin akışına benzer ama hissedilmeyecek kadar yavaştır. Buzullar hareket ederken üzerinden geçtikleri kayaları çizer, parçalar ve kaya parçalarının bazılarını sürükler. Diğer bir deyişle geçtikleri yerleri aşındırırlar. Bu nedenle yeryüzünü şekillendirmede buzulların önemli bir rolü vardır. Buzullar vadiler boyunca kayarak denizlerin ve okyanusların kıyılarına kadar ilerleyebilir. Kıyıya ulaşan buzulun bir bölümü de suyun üzerinde yüzer. Buzulun suyun üzerinde yüzen bölümünden bazen gelgit ya da tsunami sonucunda oluşan dalgaların etkisiyle büyük parçalar kopabilir. Kıyıdan uzaklaşarak suda yüzen bu buz parçalarına “buzdağı” denir. Tüm buzullar sıcaklık değişikliklerinden etkilenir. Yaz aylarında hava sıcaklığının yükselmesiyle birlikte erimeye başlarlar.

Özellikle uzun dönemli sıcaklık artışı buzulların belirgin şekilde küçülmesine neden olur. Geçtiğimiz yüzyılda küresel ısınma nedeniyle birçok buzul küçülmüş, bazıları da tamamen yok olmuştur. Buzullar, geçmişteki iklim koşullarına ilişkin pek çok bilgi sağlar. Bu nedenle iklim değişikliği konusunda çalışan bazı bilim insanları buzullar üzerinde araştırma yapar. Araştırmalar sırasında özel aletler yardımıyla buzullardan uzun, silindirik biçimli örnekler alınır. Bu buz örnekleri üzerinde çeşitli incelemeler yapılır. Örneğin içlerinde bulunan hava baloncukları incelenir. Geçmişte atmosferde bulunan bazı gazlar baloncukların içinde hapsolup günümüze kadar ulaşır. Bu gazların incelenmesiyle atmosferin o zamanlardaki bileşimi belirlenir. Elde edilen veriler sayesinde iklim değişikliğine ilişkin tahminlerde bulunulur.

Pınar DÜNDAR

MEDYA OKURYAZARLIĞI

DERSE HAZIRLIK

- Günümüzde bilgisayarlar hangi alanlarda hangi amaçlar için kullanılmaktadır? Araştırınız!

SEVGİLİ DOSTUM BİLGİSAYAR AYŞE'YE AÇIK MEKTUP

Sevgili Ayşe,

Mektubumu sen doğmadan yıllarca önce yazıyorum. Bir gün eline geçeceğine, okuyup beni anlayacağına inanıyorum.

Bak, yüzlerce yıldan beri insan, kendi düşüncesinin temelinde “hesaplanabilir” bir özellik arıyor. Kesin kurallarını bulmak istiyor. Hesaplamayı kolaylaştıran makineler yüz-yıllardır biliniyor. Hesaplama makineleri gittikçe geliştirilerek, sonunda öğrenebilen, birçok ayrı bilgisayarların birbirlerine kenetlenerek oluşturdukları dev makineler yapıldı. Hesaplama hızı arttı, bellek genişledi, fiyatlar düştü. Fabrikalarda başka makinelerin tasarlanıp üretilmesine katkıda bulunan çok güçlü hesaplayıcılar, bilgisayarlar oluşturuldu. Bu akıl almaz hız, ileriki yıllarda insanların önüne bilim, sanat, düşünce alanlarında çok geniş ufuklar açacak. İnsanlar, bilgisayar ekranlarında yalnızca rakamlar görmeyecek. Hesaplamalarında: şekiller görecektir. Şekillerle sorun daha iyi, algılanacak. Mühendisler, ekonomistler değişik dallardaki bilim adamları devlet yönetimindeki yöneticilerin önüne çok geniş ufuklar açacak.

Biz bilgisayarları üretiyoruz, etkiliyoruz, onlar da bizi etkileyecek.

Sevgili Ayşe, benim çocukluğumda, gençliğimde oluşturulan tüm hesaplama makineleri çok “geriydi”. Bütün bu hızlı, şaşırtıcı gelişmelere karşın, bu “gerilik” ortadan kalkmış değil. Şimdilik, senin ataların olacak makineler, hesaplıyor, belleğini güçlendiriyor insanların. Onlara zaman kazandırıyor, hüner kazandırıyor. İnsan yavrularının oyuncacı oluyor, yazarın “katibi” oluyor. Atalarına saygısızlık etmek istemem, sakın beni yanlış anlama. Şu anda çok az kişinin dışında, kimse onların adam yerine koymuyor. Onlar makinedir, sonuna kadar yararlanacak yardımcılarımızdır. Ruhu yoktur makinelerin. Görevleri vardır.

Sen bir “robot” sun!”

Nice yazar, nice düşünür ürkmüşler bu yandan. İnsanlar korkmuşlar; robota dönüşmekten. İnsanın robotlaşması, insanlığını yitirmesi olarak yorumlanmış. Robotların insanlaşması da insanlarda ürküntü doğurmuş.

Makineler insanın özel hayatını, iç dünyasını, iç dünyasında ki sırları bile bilecek. Bilebilir. Bilgisayarların hızla gelişmesiyle, herkez evinde onunla haberleşecek. Evler, kentler, ülkeler arasında bilgisayar ağı oluşturulacak. Gönderdiğimiz her haber, ana

makineye kayıt edilecek. Böylelikle, bu bilgiler ana bilgisayardan ele geçirilirse, bu bilgilerle kimi insanlar yönlendirilebilecek.

İşte insanlar bu gibi düşüncelerle atalarından korktular. Oysa, tavırlarını değiştirmeleri gerekirdi: bilgisayarlar hesaplamak içindi. Belleğimize yardımcı olmak için, elimizin altında, sıkıştığımız zaman bize eline uzatacak güçlerdi.

Sen insanın ürünüydün. Farklılığını düşüncesinde, biliminde, sanatında, inançlarında, yaşayışında koruyan insanların eseriydın. Resimdin, Şiirdin, Müziktin. Sen insanın yüz akıydın Ayşe. Gelecek yüz yıllardan seslen şimdi bana. Bir düş olmadığını söyle. Sıcacık bir Ayşe olduğunu göster. Bir canavar olmadığını fısılda. Fısılda ki insanlar senden korkmasınlar. Şimdiden seni gerçekleştirebilmek için canla başla çalışsınlar. Ürkmesinler, yılmasınlar.

Gelecekte bana mektup yaz. İyi olduğunu, sağlığının yerinde olduğunu söyle.

Kendinin gerçekleşmesi için bize umut ver Ayşe. Şu insanların akıllarını başlarına toplamalarına yardımcı ol. Mutlu bir gelecek adına bize yardım et.

Gözlerinden öper, en içten duygularıyla selamlarımı iletirim, kardeşim.

Ahmet İNAM

SÖZLÜK

- **Bellek:** Bilgisayarda verileri saklama, hafızada tutma.
- **Tavır:** Durum, davranış, vaziyet, hal.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Bu metinde Ayşe diye hitap edilen nedir?
- Metne göre Ayşe'nin hangi zaman dilimi içinde yaşadığı kabul ediliyor?
- Ayşe'nin ataları nelerdir? Ataları ile Ayşe arasında hangi farklar vardır?
- Ayşe'yi meydana getiren insanların özellikleri nelerdir?
- Yazar, insanlardaki bu korkuyu yenmeleri için Ayşe'den neler yapmasını istiyor?
- Bu metnin ana fikrini bulunuz.

TARTIŞALIM

- Bilgisayarlardan önce insanlar bu alanlarda hangi araçları kullanıyorlardı?
- Gelecekte bilgisayarların başka hangi alanlarda kullanılacağını düşünüyorsunuz? Tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Teknolojinin günlük yaşantımıza sağladığı yararlar hakkında araştırma yapınız.
- Medya mesajları arasında niçin seçim yapılmalıdır?
- Medyayı niçin sorgulamalıyız? Bu sorgulamada nelere dikkat etmeliyiz?
- Medyayı hangi yönlerden sorgulamalıyız?

TEKNOLOJİ VE TOPLUM

İnsanların geçmiş dönemlerde ortaya koyduğu buluşlar sonraki dönemlerde teknolojinin ilerlemesini kolaylaştırmıştır. Yazı, kâğıt, matbaa, tekerlek, para, pusula ve ampul gibi temel buluşlar zamanla geliştirilmiştir. Özellikle yazı, kâğıt ve matbaanın yaygınlaşması sayesinde insanlar bilgi birikimlerini artırmışlar ve yeni buluşlar yapma imkânına sahip olmuşlardır. Her yeni buluş hayatımızı daha da kolaylaştırmış, sosyal ve toplumsal ilişkilerimizi etkilemiştir.

Teknolojinin, sağlık alanında gelişmesi insanların hastalıklarının kısa sürede teşhis ve tedavi edilmesini sağladı. Aşıların yaygınlaşması salgın hastalıkların azalmasında etkili oldu. İnsanların yaşam kalitesinin artmasını sağladı. Motorlu taşıtlar icat edilmeden önce insanların bir yerden başka bir yere gitmesi çok uzun zaman almaktaydı. Günümüzde tren, gemi, uçak, otomobil gibi ulaşım araçları sayesinde seyahatler oldukça kısa sürmektedir.

Genel Ağ(internet) aracılığıyla bağlandığımız sosyal medya hesapları insanlar arasındaki iletişimi etkileyen önemli bir unsurdur. Teknoloji sayesinde insanlar yaşadıkları yerden, uzakta yaşayan kişilerle iletişim kurmakta ve başka ülkelerdeki insanların yaşamları hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Teknoloji, insanların kendilerini ilgilendiren konular hakkında kısa sürede bilgi edinebilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle insanlar hayatlarını etkileyen konular hakkında görüşlerini rahatça ifade edebilmekte, haklarını savunabilmektedir.

İnsanlar yaşadıkları sıkıntıları ve dertleri yetkili mercilere teknoloji sayesinde daha rahat iletebilmektedir. Teknolojik gelişmeler sayesinde insanlar kamu hizmetlerinden daha rahat ve hızlı bir şekilde yararlanmaya başlamıştır.

Teknoloji, bilinçli kullanıldığı zaman hayatımızı kolaylaştıran bir araçtır. Ancak bilinçsiz ve gereksiz kullanıldığı zaman en değerli zamanımızı çalan bir hırsız, sağlığınıza zarar veren bir virus gibidir. İnternet bağımlılığı, kişiyi bilgisayar başına bağlıyor ve sosyalleşmesini engelliyor. Bu durumda kişi, kendini toplumdan soyutluyor. Oyun bağımlılığı bireyi çoğu zaman saldırgan ve vahşi yapıyor, internet bağımlılığında da olduğu gibi kişiyi asosyal bir hale getiriyor. Bilgisayar ve internet okul çağındaki çocukların en fazla zaman harcadıkları aktivitelerin başında gelmektedir. Harcanan bu zamanın bir kısmı ödev hazırlama, bilgi edinme ve araştırma gibi faydalı ve sağlıklı bir amaca hizmet etmektedir. Ancak çocukların bilgisayar karşısında geçirdiği zamanın büyük çoğunluğunu oyun oynamak, sohbet etmek, mesajlaşmak ve film/oyun/müzik/program indirmek ile geçirdiği gözlenmektedir.

Gazete Haberi

ÖĞRENELİM

Haber Yazısı ve Özellikleri

Bir olay ya da olgu üzerine edinilen bilgiye **haber** denir. Bu bilginin gazete, dergi gibi yayın organlarıyla ya da radyo, televizyon gibi iletişim araçlarıyla topluma sunulmak üzere yazılı metin hâline getirilmesine de **haber yazısı** adı verilir.

Tarih boyunca insanlar iletişim ihtiyacını karşılamak için çeşitli yollar aramış bu amaçla kil tabletlere, ceylan derilerine ve kayalara yazılarını yazmışlardır. Matbaanın icadıyla yazın hayatında önemli değişiklikler olmuş zamanla gazetecilik ortaya çıkmıştır.

Gazeteler iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde yegâne iletişim aracı olarak kullanılmıştır. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte haber ve habere ulaşma yolları değişmiştir. Günümüzde insanlar gazete, TV ve İnternet ile iletişim ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Habere ulaşmanın çok kolay olduğu günümüzde habere hızlı ve güvenilir kaynaklardan ulaşabilmek daha da önemli hâle gelmiştir.

Haber, kaynağını yaşamdan alır ve özellikle çok hızlı değişimlerin olduğu günümüz dünyasında habersiz kalmak, adeta yaşamın dışında kalmak anlamına gelmektedir. Günümüzde sayıları her geçen gün artan yazılı, görsel ve işitsel yayın organları, topluma haber iletmekte ve insanları yaşananlardan haberdar etmektedir.

İNTERNET BİLGİLERİ

İnternette yer alan bilgi sadece bir yerde değil, internetteki birçok yerde mevcuttur. Ayrıca internetteki bilgilerin kontrol edildikten sonra yayınlanması imkânsız gibidir. Bu nedenle elde edilen bilginin değerlendirilmesi büyük ölçüde araştıracının kendi sorumluluğundadır ve bu kontrol tamamen kişinin kendisi tarafından yapılmalıdır. İnternette güvenilir bilgi aramak ve güvenilir bilgiye ulaşmak için aşağıdaki yollar izlenebilir.

- Nasıl bir bilgi istiyoruz?
- Bilgi edindiğimiz web sitesinin amacı bilgi vermek midir?
- Web sitesindeki bilgiler tarafsız mı?
- Web sitesindeki bilgileri yazarlar, yazdıkları konularda yetkili insanlar mı?
- Verilen bilgiler güncel mi?
- Verilen bilgilerde yapılan alıntılar için kaynak gösteriliyor mu?
- Yazım kurallarına dikkat edilmiş mi?
- Site ahlak kurallarına dikkat ediyor mu?

Medya: İnsanlar arasında iletişimi sağlayan gazete, dergi, radyo, televizyon ve Genel Ağ gibi kitle iletişim araçlarının tümü medya olarak adlandırılır. Medyanın hayatımızdaki önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Medya denilince önceleri insanların aklına yalnızca gazete, dergi gibi basılı kaynaklar ve televizyon gelirdi. İnsanlar gazete ve dergi okuyarak, televizyon izleyerek medyadan etkilenirdi.

Ancak günümüzde bilgisayar ve akıllı telefonlar aracılığıyla Genel Ağ'a bağlanan, sanal ortamı takip eden, sosyal medyayı kullanan insanlar da medyanın etkisine girebilmektedir. Medyanın insanlara verdiği mesaj yoğunluğunun fazla olması nedeniyle insanlar, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmakta zorluk yaşamaktadır.

Medya Okuryazarlığı: Medya mesajlarına ulaşmak ve onları doğru bir şekilde sorgulayıp çözümleyebilme becerisidir. Medyada karşılaştığı yazılı ve yazılı olmayan mesajlara ulaşma, bu mesajları çözümleme, değerlendirme yeteneği kazanan bir kişinin iyi bir medya okuryazarı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla medya okuryazarlığı bilincine ulaşmış birey, medyadaki doğru ve güvenilir bilgilere kısa sürede ulaşabilir. Eleştirel bakış açısıyla ulaştığı bilgileri değerlendirebilir.

Gazete Haberi

ETKİNLİK: “Teknoloji yararlı mıdır zararlı mıdır?” konusunu gruplar oluşturarak tartışınız. Tartışma sırasında düşüncelerinizi uygun şekilde ifade etmeye, farklı bakış açılarına hoşgörüyle yaklaşmaya ve dilimize henüz yerleşmemiş yabancı kelimelerin Türkçelerini kullanmaya özen gösteriniz. Tartışma sonunda grupların bakış açılarını yazınız.

DERSE HAZIRLIK

- Günlük yaşamınızda hangi teknolojik araçları kullanıyorsunuz? Örnekler veriniz. Teknoloji bağımlılığı nedir? Anlatınız.
- Hangi teknolojik araçlar bağımlılık yapmaktadır? Açıklayınız.
- Teknoloji bağımlılığı belirtileri gösteren kişiler hangi davranışları sergilemektedir?
- Kendimizi teknoloji bağımlılığından korumak için neler yapabiliriz? Açıklayınız.
- Teknolojinin yararları ve zararları hakkında neler düşünüyorsunuz?
- Düşüncelerinizi örnekler vererek açıklayınız.

BİLGİSAYAR OYUNLARININ ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ YAN ETKİLERİ

Teknoloji ile birlikte görsel açıdan oldukça gelişen bilgisayar oyunları çocukların ilgisini çokça çekiyor. Erken yaşlardan itibaren başlayan oyun tutkusu hakkında çocukların analitik düşünme becerilerini geliştirdiği yönünde olumlu görüşler bulunsa da genel kanı olumsuz yönde. Oyun oynama ve internette geçirilen vakit, boş zaman aktivitesi olmanın ötesine geçip bağımlılık haline dönüştüğü zaman çocuklara zarar vermeye başlıyor. Bilgisayar oyunlarının çocuklar üzerindeki zararlarını yazımızın devamında daha detaylı bir şekilde inceleyelim.

Saldırgan Davranışlar Sergiliyorlar: Uzun saatler boyunca özellikle şiddet içerikli ve saldırganlığı teşvik eden oyunlar oynayan çocuklarda saldırgan davranışlar görülme sıklığı artıyor. Oyun karakteri ile özdeşleşme nedeniyle çocuklar hayali ve gerçek dünya arasında ayırım yapmada zorlanabiliyorlar.

Şiddet öğelerine fazla maruz kalmaları, duyarsızlaşmalarına ve negatif davranışları normalleştirmelerine sebep oluyor.

Ders Başarısı Düşüyor: Okuldan eve geldiğinde vaktinin büyük bölümünü oyunda geçiren çocuklar uykuya dalmada sorun yaşıyor. Uykusunu yeterinde alamayan çocuklar derse dikkatlerini veremiyorlar. Oyun oynamak uğruna ödevlerini ve ders tekrarlarını yapmayan çocukların okuldaki performansları da düşüyor.

Sosyal Hayattan Kopuyorlar: Çocuklar oyunda fazla zaman harcadıklarında bireyselleşip daha içine kapanık bir ruh haline bürünüyorlar. Çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri için gerekli olan hobiler edinme, arkadaşları ile vakit geçirme, spor, tiyatro veya sinema gibi aktivitelere gitme sıklıkları bir hayli azalıyor. Bu durum onların sosyal manada izole olmalarına ve yalnızlaşmalarına neden oluyor. Bu noktada ailelerin çocuklarına karşı sevgilerini yeterinde göstermeleri, bilinçli davranmaları, birlikte aktiviteler yapmaları ve oyun oynama saatlerine mutlaka kısıtlamalar getirmeleri gerekiyor.

Çocuk Dergisi

ÖĞRENELİM

Bilgilendirici Metin: Belirli bir konu hakkında bilgi vermek, konuyu tanıtmak amacıyla yazılan metinlere bilgilendirici metin denir. Bilgilendirici türdeki metinler giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur. Giriş bölümü konuya giriş amacı taşıdığından kısa, gelişme bölümü konunun ayrıntılarıyla verilmesi ve örnekler sunulması açısından geniş, sonuç bölümü ise konuyu yargıya bağladığından kısadır. Bilgilendirici metni yazmaya başlamadan önce: Bir konu ve ana fikir belirlemelisiniz. Belirlediğiniz konu ve ana fikir ile ilgili bilimsel ve güvenilir kaynaklardan araştırma yapmalısınız.

ETKİNLİK

BİLGİSAYAR, CEP TELEFONU VE İNTERNET

■ Son yıllarda bilgisayar ve internet kullanımı baş döndürücü bir hızla artmakta, çocuk ve ergenler bunları en çok kullanan yaş grupları olarak göze çarpmaktadır. Çocuk ve ergenleri bu teknolojilerle buluşturma zamanı, süresi ve biçimi konusunda herkesfarklı görüşe sahiptir. Aslında kullanım biçimimize göre bu teknolojilerin olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurması bizim elimizdedir.

Televizyon, bilgisayar, telefon, cep telefonu, akıllı telefon, internet, tablet derken teknoloji hayatın vazgeçilmezi oldu. Teknolojiyi kullanacağız ama nasıl, ne kadar ve ne zaman? Aşağıdaki kavramları, bu sorular çerçevesinde değerlendirip yorumlayınız.

Sınırlı kullanım (Ne kadar kullanmalıyım?)

Güvenli kullanım (Hangi siteleri kullanmalıyım?)

Faydalı kullanım (Ne amaçla kullanmalıyım?)

Sağlıklı kullanım (Kullanırken ruh ve beden sağlığımı nasıl koruyabilirim?)

Etkinlik: Teknolojinin birçok faydasının yanında, olumsuzlukları da vardır. Sosyal medyada: doğum tarihim, fotoğrafım, kimlik bilgilerim, yediğim yemeğin fotoğrafı, şu anda bulunduğum yer, ev adresim gibi bilgileri paylaşmanın yol açabileceği olumsuzluklara örnekler veriniz.

- Günümüzde kullanılan iletişim araçlarıyla ilgili yaptığınız araştırma sonucunda elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Günlük hayatınızda en çok kullandığınız iletişim aracı nedir? Nedenleriyle açıklayınız.

DERSE HAZIRLIK

- İnterneti hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?
- Sosyal medya hesaplarından hangilerini biliyorsunuz? Bildiğiniz sosyal medya hesapları hakkında bilgi veriniz.
- İnternette (derslerde öğrendiğiniz edu, gov vb. uzantılı güvenilir ağ adreslerinden), dergi, kitap veya gazetelerden “Sosyal Medya” hakkında araştırma yapınız.

SOSYAL MEDYA PSİKOLOJİNİZİ ETKİLİYOR

Uluslararası Sosyal Medya Derneği (USMED) Yönetim Kurulu Başkanı Said Ercan, sosyal medyada beğenilmeme korkusunun insanlarda psikolojik sorunlara yol açtığını söyledi. Ercan, aynı zamanda insanların hayatlarının artık birçok yerinde sayılar olduğunu da dile getirdi. Ercan yaptığı açıklamada, sosyal medya kullanıcılarına yönelik araştırmalar yaptıklarını ve araştırmalara göre insanların sosyal medyada genellikle beğenilmek için bir şeyler paylaştığını belirtti.

Dünyada son yıllarda sosyal medya kullanan birçok insanda bir çeşit kaygı bozukluğu FOMA'nın görüldüğünü aktaran Ercan, "Bu insanlar sürekli sosyal medya için telefona dönüp dönüp bakıyor. Türkiye'de 50 milyon internet kullanıcısı var. Kullanıcılar ortalama beş dakikada bir telefonuna bakıyor. Yine yapılan araştırmaya göre cüzdanımızı kaybettiğimizde bunun yanımda olmadığını üç saatte fark ediyoruz ama telefonukaybettiğimizi beş dakikada anlıyoruz." diye konuştu.

Sosyal medyanın insan hayatına çok fazla girdiğini vurgulayan Ercan, şöyle konuştu: "Sosyal medyada bir şey paylaştıklarında insanlar hemen 'Kaç beğeni oldu,

Gazete Haberi

DERSE HAZIRLIK

- Sanal dünyanın gerçek tehlikelerini öğrenelim.

ELVAN'IN SOSYAL MEDYA MACERASI

Unutmayın ki, sosyal medya güvenli kullanıldığında harika bir iletişim aracı olabilir, ancak dikkatli olunmadığında tehlikeli olabilir.

Bir gün, 13 yaşındaki Elvan, okuldan döndükten sonra sıradan bir gün geçirmeye karar verdi. Ancak, onun için sıradan bir gün olmayacaktı. Arkadaşları ona, yeni bir sosyal medya uygulamasını denemesi için ısrar etmişlerdi. Merakla uygulamayı indiren Elvan, kısa sürede pek çok yeni insanla tanıştı. Ancak, Elvan'ın farkında olmadığı bir şey vardı: sosyal medyanın tehlikeleri. Onun bilgileri, kim olduğunu ve nerede yaşadığını içeren kişisel bilgiler, bir anda yabancıların eline geçti.

Elvan, sosyal medyada tanıştığı birisiyle konuşmaya başladı. Profil resmi güzel bir genç kıızı gösteriyordu, ancak aslında o kişi bir sahte profildi. Elvan, bu sahte profilin arkasındaki gerçek niyeti anlamadan, kişisel hikayelerini paylaşmaya başladı. Bir süre sonra Elvan, sosyal medyada gezerken tuhaf reklamlarla karşılaşmaya başladı. Hatta bazı reklamlar ona özel gibi görünüyordu. Farkında olmadan Elvan, sosyal medyanın onun ilgi alanlarını ve beğenilerini kullanarak özel bir reklam hedefi haline geldiğini bilmiyordu. Gizli reklamlar, onun alışveriş alışkanlıklarını etkilemeye başlamıştı.

Elvan, sosyal medyada gördüğü bir etkinliğe katılmaya karar verdi. Ancak etkinlik, gerçekte var olmayan bir şeydi. Elvan, bir dolandırıcının tuzağına düşmüştü. Etrafında kimse yokken, Elvan başka biri gibi davranarak güvenmediği bir buluşma yerine gitti. Neyse ki, Elvan'ın ailesi onunla sürekli iletişimdeydi ve durumu fark ettiler. Elvan, ailesine gerçekleri anlattığında, onlar hemen yetkililere başvurarak durumu çözmeye çalıştılar. Ancak bu olay, Elvan'a sosyal medyanın ne kadar tehlikeli olabileceğini öğretti. Sonunda Elvan ailesinin rehberliğinde sosyal medyayı daha güvenli bir şekilde kullanmayı öğrendi. Bu deneyim, gençlerin sosyal medyada dikkatli olmaları gerektiğini ve kişisel bilgilerini paylaşmadan önce düşünmeleri gerektiğini anlamalarına yardımcı oldu.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Bu sorular, hikayeyi anlama, analiz etme ve sosyal medya konusundaki farkındalığı artırma açısından öğrencilere yardımcı olabilir.
- Elvan'ın sahte bir profille karşılaşması, sosyal medyanın hangi tehlikesini gösteriyor?
- Elvan'ın düştüğü dolandırıcılık tuzağından sonra neler öğrendi?
- Sosyal medyayı güvenli kullanmanın önemini vurgulayan başka bir hikaye veya deneyim paylaşabilir misiniz?

Online Güvenlik İpuçları

İnternetteyken kendinizi koruyun!

Güçlü şifreler belirleyin.
Tahmin edilmesi güç şifreler kullanın ve şifrelerinizi bir şifre yöneticisiyle takip edin.

İndirdiklerinize dikkat edin.
Güvenmediğiniz sitelerden içerik indirmeyin. Kötü amaçlı yazılım içerebilirler.

Gizlilik ayarlarınızı açın.
Gizlilik özelliklerini kullanarak şirketlerin bilgilerinizi nasıl kullandığını kontrol edin.

Paylaşmadan önce düşünün.
Hassas kişisel bilgilerinizi internette paylaşmaktan kaçının. Çok fazla bilgi de paylaşmayın.

Antivirüs programları kullanın.
Sisteminizdeki olası tehditleri tespit edebilmesi için antivirüs programınızı güncel tutun.

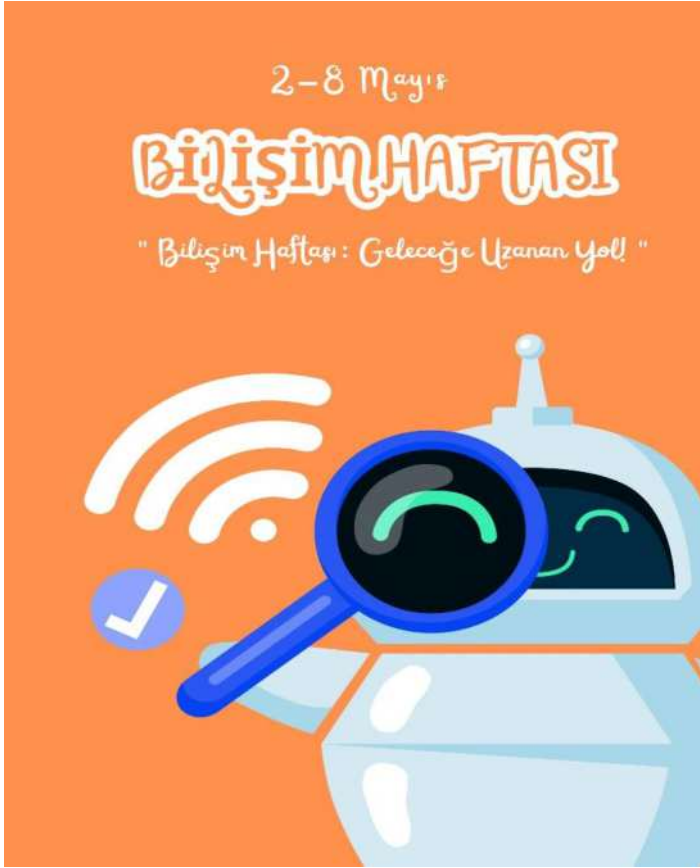

ETKİNLİK

Dijital Güvenlik ile ilgili etkinlik: Etkinlikler, gençleri sosyal medya tehlikelerine karşı bilinçlendirmek ve güvenli kullanım konusunda desteklemek amacıyla düzenlenebilir. Okulda öğrencilere sosyal medyanın güvenli kullanımı hakkında etkinlik düzenleyebilir. Öğrenciler, dijital güvenlik konusunda bilinçlenerek sosyal medyayı daha güvenli bir şekilde kullanabilirler. Okulda veya toplulukta, gençler arasında sanal dünya güvenliği konusunda farkındalığı artırmak için bir kampanya düzenlenebilir. Posterler, broşürler ve etkileşimli etkinliklerle gençlerin bu konuda bilinçlenmeleri sağlanabilir.

Gençler arasında popüler internet oyunları, güvenli ve kontrollü bir ortamda düzenlenen turnuvalar aracılığıyla teşvik edilebilir. Bu etkinlik, eğlenirken dijital güvenlik becerilerini geliştirmelerine olanak tanır.

PROJE ETKİNLİĞİ

Proje etkinliği: Bilişim haftası veya okulun dijital vatandaşlık konusunda bir proje düzenlemesi, gençlerin sosyal medya ve dijital dünyayı daha bilinçli bir şekilde kullanmalarına yardımcı olabilir. Bu projede öğrenciler, güvenli sosyal medya kullanımı ve olumlu çevrimiçi davranışlar hakkında bilgiler içeren sunumlar veya videolar hazırlayabilirler.

Bu tür uygulamaların önemli bir sorunu, insanların doğru bilgiye ulaşma hakkını sarsmasıdır. Yanlış bilgi ve manipölasyonlar, toplumda güvensizlik oluşturabilir, sosyal ilişkileri zayıflatabilir ve genel olarak kamuoyu güvenilirliğini sarsabilir. Bu nedenle, medya okur-yazarlığı, eleştirel düşünce ve bilgi doğrulama becerileri önemli hale gelir.

ÖĞRENELİM

Medya içeriğini tanımak, günümüzde bilgi çağında yaşayan bireyler için önemli bir beceridir. Medya içeriğini tanımak, bilgiye erişirken, bu bilginin güvenilirliğini değerlendirirken ve etkili bir şekilde kullanırken kritik düşünme becerilerini içerir. İşte medya içeriğini tanımak için bazı önemli noktalar:

Kaynak Değerlendirilmesi:

Bilgi kaynağının güvenilirliğini değerlendirme: Bilgiyi sağlayan kaynağın itibarı, geçmişi ve güvenilirliği hakkında bilgi edinmek önemlidir.

Bağlamın anlaşılması: Haberin veya içeriğin bağlamını anlamadan önce, bilgilerin sadece başlıklarına veya özetlerine dayanmamak önemlidir.

Çeşitli Kaynaklardan Bilgi Alma:

Bilgiyi doğrulama: Birden fazla bağımsız kaynaktan bilgileri kontrol etmek, doğruluğunu teyit etmek açısından önemlidir.

Farklı perspektiflere açık olma: Farklı kaynaklardan gelen bilgileri inceleyerek, bilgilerin objektif olup olmadığını değerlendirmek gerekir.

Dil ve Sunum Biçimi:

Manipülasyon belirtileri: Bilgiyi sunanın duygusal bir dil kullanması veya belirli bir bakış açısını dayatması, manipülasyon belirtileri olabilir.

Duygusal tepkilere dikkat: Başlık ve içerikteki duygusal ifadelerin, okuyucunun duygusal tepkilerini harekete geçirmek amacı taşıyıp taşımadığını değerlendirmek önemlidir.

Bilgi Doğrulama Araçları:

Doğrulama siteleri kullanma: Fact-checking siteleri, bilgileri kontrol etmek ve yanlış bilgileri tespit etmek için kullanılabilir.

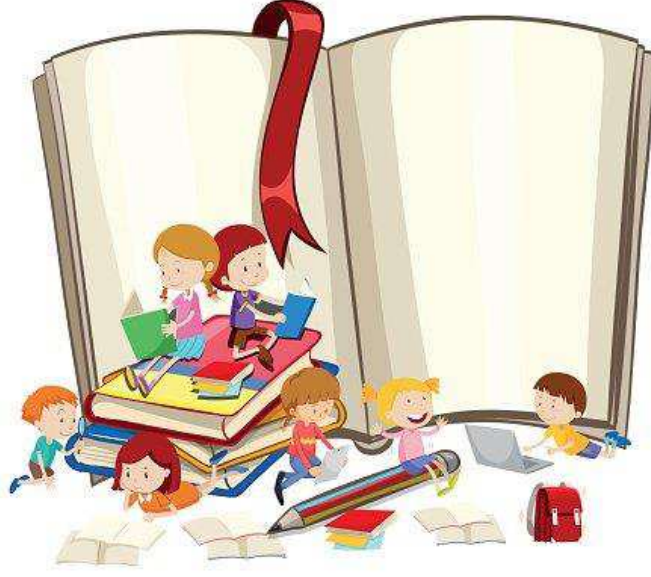
Güvenilir kaynakları takip etme: Güvenilir haber kuruluşları ve uzmanların görüşlerini takip etmek, doğru ve güvenilir bilgiye erişim sağlar.

Eleştirel Düşünce:

Mantıklı düşünme: Bilgiyi değerlendirirken mantıklı bir düşünce süreci izlemek, çelişkileri ve mantık hatalarını tespit etmeye yardımcı olabilir.

Önyargılara dikkat: Bilgiye ulaşırken kendi önyargılarınızı göz önünde bulundurmak ve bunları dengelemek önemlidir.

Medya içeriğini tanımak, bilgi toplumunda bireylerin sağduyulu ve eleştirel düşünce becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Bu beceriler, doğru bilgiye erişim ve bilgiyi etkili bir şekilde kullanma konusunda güçlü bir temel oluşturur.

DİL BİLGİSİ VE İLETİŞİM

ÖĞRETMENLER İÇİN

Dil bilgisi kazanımlarının verilişinde okuma metinlerinde hareket edilebileceği gibi bağımsız metinlerden ya da çalışma kâğıtlarından da yararlanılabilir. Bir önceki yıl ele alınan dil bilgisi konularına yönelik hatırlatma niteliğinde etkinlikler düzenlenebilir.

Öğrencilerin derste öğrendiklerini içinde yaşadıkları sosyokültürel ve çevresel durumlarla ilişkilendirmelerine imkân sağlayan, aktif olarak katılabilecekleri etkinlik ve çalışmalara yer verilmelidir. Bu tarz etkinlik ve çalışmalar öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı kılacak, öğrencilerin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayacaktır. Öğrencilere, dilimizin dünya dilleri arasında önemli bir konumda olduğunu fark edebilmeleri, dinlediklerini/izlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlayabilmeleri, duygu ve düşüncelerini, okuduklarını, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını amaca uygun olarak sözlü veya yazılı anlatabilmeleri ve kendilerini rahat ifade edebilmeleri için yer verilmelidir. Ayrıca, söz varlığını zenginleştirebilmeleri, Türk dilinin kurallarının farkına vararak Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen gösterebilmeleri, Türk kültürünün yer aldığı metinler aracılığıyla millî değerleri tanıyabilmeleri, bulunduğu yaşam yeri arasındaki dil farklılığından doğabilecek iletişim güçlüklerine çözüm önerilerinde bulunabilmeleri amaçlanmaktadır.

Dil, milleti oluşturan fertleri birbirine bağlayan bir bağıdır. Çünkü ifade aracı olarak **dil**, en yaklaşıtııcı ve kaynaşıtııcı bir temel unsurdur. **Dil**, millet denilen toplumun en **önemli** sosyal varlığıdır. Milli kültürün ilk ve en **önemli** unsurudur.

GÜZEL TÜRKÇEM

Düşünceyi, duyguyu.
Anlayan, duyan sensin,
sevgileri, saygıyı,
Kalplere yayan sensin.

Her gerçeği öğreten,
Öğretmensin, bize sen,
Acıları söyleten,
Dertleri yayan sensin.

Emirleri buyuran,
Sevinçleri duyuran,
Uygarlıkları kuran,
Dünyayı işitan sensin.

İ. Hakkı TALAS

TÜRKÇE'NİN KÖKENİ VE YAPISI

Yeryüzündeki dil grupları köken ve yapıları bakımından çeşitlilik gösterir. Türkçe, kökeni bakımından Ural - Altay dilleri ailesinin Altay kolundandır. Yapısı yönünden ise, bitişken dillerdendir. Türkçe'de ekler, kelime köklerinin sonuna getirilir. Çünkü, yapılan yönünden bitişken diller ön ek almazlar. Bu özelliğinden dolayı bitişken dillere sondan eklemeli diller adı da verilir. Türkçe'nin yapı özelliği gereği, herhangi bir kelime köküne doğrudan doğruya çekim eki eklenebilir.

ÖĞRENELİM

- Dil**, insanlar **arasında** karşılıklı haberleşme **aracı olarak** kullanılan duygu düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından her toplumun kendi değer yargılarına göre şekillenmiş ortak kuralların yardımı ile başkalarına aktarılmasını sağlayan seslerden örölü çok yönlü ve gelişmiş sistemdir.

(Z. Korkmaz)

DİL

Bir toplumda yaşayan insanlar birbirlerine duygularını, düşüncelerini, isteklerini aktarmak zorundadır. İnsanlar arasında iletişim sağlayan en önemli unsurlardan biri dildir. Dil, toplumun ortak hayatında son derece önemlidir. İnsanların duygularını, düşüncelerini, isteklerini birbirlerine konuşarak veya yazarak anlatmasına yarayan işaretlerin bütününe **dil** denir.

DİL NEDİR?

İnsanlar duygu ve düşüncelerini var oldukları andan itibaren çeşitli biçimde ifade etmeye çalışmışlar. Duygu, düşünce ve isteklerimizi anlatmak için kullandığımız işaret ve seslere **dil** denir. Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan, toplumla birlikte oluşan bir araçtır. İnsanlar düşündüklerini dil ile ifade eder, anlatır.

KONUŞMA

İnsanlar duygu, düşünce ve isteklerini birbirlerine konuşarak anlatırlar. Konuşma, insanın bir olayı aktarmasına, bir konu hakkında görüş bildirmesine, her hangi bir şeyden nasıl etkilendiğini iletmesine kadar tüm duygu, düşünce ve dilekleri kapsar. İnsanların duygu, düşünce ve dileklerini anlamlı seslerle söyleyerek anlatmasına konuşma denir. Bir dilin dil bilgisi kurallarına uygun olarak yapılan konuşmaya, düzgün konuşma denir. Bir dilin dil bilgisi kurallarına uymadan yapılan konuşmaya ise, gelişigüzel konuşma denir.

KONUŞMA DİLİ

Günlük hayatta diğer insanlarla **iletişim** kurmak için konuşurken kullandığımız dildir. Bu dil, doğal olduğu için konuşurken cümlemizin kurallı olup olmadığına, kelimelerin doğru sıralanıp sıralanmadığına, söyleyişin doğru olup olmadığına pek dikkat etmeyiz. Bu sebeple zaman içinde, bölgeden bölgeye değişen birtakım söyleyiş farklılıkları ve kelime farklılıkları ortaya çıkar. Bu farklılıkların tarihi süreç içinde, bölgelere göre geçirdiği maceradan o dilin lehçeleri ortaya çıkar.

YAZI

Yazı, insanlığın gelişmesindeki en önemli buluşlardan biridir. Duygu, düşünce ve isteklerimizin belgelendirilmesi yazı sayesinde olur. Tüm bilimsel gelişmelerde ve tarihî anlamamızda yazının rolü çok büyüktür. Konuşma dilindeki sesler, yeryüzündeki çeşitli dillerin dil bilgisi kurallarındaki belli işaretlerle gösterilebilir insanların duygu, düşünce ve isteklerini belli işaret ve şekillerle anlatmasına yazı denir.

YAZMA DİLİ

Adından anlaşılacağı üzere yazıda kullanılan dildir. Dilde birliği, anlaşma kolaylığını **sağlamak** için kullanılan kitap dilidir, **kültür** dilidir, edebî dildir. Konuşma dilinin her bölgenin doğal, günlük dili olmasına karşılık yazı dili, okuma yazmada kullanılan ortak dildir.

Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Farklar:

- Bir ülkede bir yazı dili varken birden fazla konuşma dili vardır.
- Konuşma dili doğaldır yazı dili yapma bir dildir.
- Yazı dilinde kurallar varken konuşma dilinde yoktur.
- Yazı dilinin kullanım sahası konuşma diline göre daha geniştir.
- Konuşma dili günlük hayatta farklılık gösterirken yazı dili göstermez.

ANA DİL

Bugün dünyada farklı özelliklere sahip yüzlerce millet vardır. Bu milletlerin dilleri de birbirinden ayrıdır. Bir milletin ferdi olan insanlar, çeşitli yönlerle birbirleriyle ilişki kurarken, bir dil birliğine ihtiyaç duyarlar. Elde ettikleri dil birliği onlara millet olma özelliği kazandırır. Bir milleti oluşturan ana yönlerden bir tanesi de dildir.

Herhangi bir milletin kullandığı ortak dile, o milletin ana dili denir.

Dil bilgisi sesleri, sözcüklerin yapılarını, sözcüklerin anlamlarını, köklerini cümle kuruluşlarını ve bunlarla ilgili kuralları inceleyen bilimdir.

UNUTMAYALIM

Dilimiz ile ilgili kuralları öğrenerek, her ortamda doğru ve özenle kullanmaya unutmayınız.

ÖĞRENELİM**DİL BİLGİSİ**

Her dilin kendi içinde oluşturduğu belirli kurallar vardır. Tüm bu kurallar o dilin tarihî gelişimi içinde ortaya çıkmıştır. Bir dilin kökenini, yapısını, gelişimini, konuşma ve yazma kurallarını gösteren bilime dil bilgisi denir.

DİL BİLGİSİNİN TARİHİ

İnsanlar birbirlerine duygularını, düşüncelerini, isteklerini tarih boyunca çeşitli biçimlerde anlata gelmişlerdir. İlk insanlar yaktıkları ateşlerin dumanlarıyla, tamtamlarla, hayvan boynuzlarından yaptıkları ilkel borulardan sesler çıkartarak uzaktakilere belli anlamlara gelen işaretler ulaştırmışlardır. Karşılıklı ilişkilerde ise; el, kol, beden ve yüz hareketleriyle birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. Türlü sesler çıkararak duygu ve düşüncelerini anlatmaya çalışmışlardır. Sonraları nesnelerin benzerlerini çizerek, belli anlamlara gelen işaretler kullanıp aralarındaki iletişimi geliştirmişlerdir. Bu gelişme yeryüzünde yaşayan tüm insan topluluklarında aynı anda olmadığı gibi, aynı biçimde de olmamıştır.

İlk insanların varolabilmek ve varlıklarını sürdürebilmek için doğaya karşı verdikleri büyük mücadeleler onların aralarındaki her türlü ilişkiyi geliştirmiştir. Bu ilişkilerin en önemli yanlarından birini de duygu, düşünce ve isteklerin birbirlerine anlatılması oluşturmuştur. İnsanın doğa karşısında varlığını sürdürebilmesi ve doğadan yararlanabilmesi, içinde yaşadığı çevreyi değiştirmesini gerekli kılmıştır. Bunun için başlangıçta son derece ilkel olan; ama giderek geliştirilen birtakım nesneler türetmiştir. Bu zaman diliminde insanın çıkardığı sesler de anlamlı biçimlere dönüşmüş, ses ve ses kümelerinden kelimeler oluşmuştur. Kelimelerin anlamlı biçimde kullanılması ise konuşmayı doğurmuştur.

Görüldüğü gibi konuşmanın ve yazının ortaya çıkması insan topluluklarının uzunca bir mücadelesi ve değişimi sonucunda gerçekleşmiştir. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan insan toplulukları duygu, düşünce ve isteklerini konuşarak ya da yazarak birbirlerine iletmek için kendi dillerini yaratmışlardır. Farklı özelliklere sahip olan bu toplumların sözlü ve yazılı anlatımları da birbirinden ayrılmıştır. Toplumlara bu farklı yaşam tarzları dillerin de yapı ve köken yönünden çeşitli gruplara ayrılmasına neden olmuştur.

LEHÇE (DİYALEKT)

Aynı dilin yapı, ses, söz dizimi özellikleri yönünden değişik toplum ve ülkelerde önemli ayrılıklarla konuşulup yazılma biçimine lehçe (Diyalekt) denir. Bir dilin tarihsel, bölgesel, siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolu, lehçedir.

Türk dilini iki ana lehçeye ayırabiliriz.

1. Batı lehçesi
2. Doğu lehçesi

ŞİVE

Aynı dilin değişik kültür seviyelerine göre konuşma dilinde gösterdiği farklılığa şive denir.

Örnek:

Napcan	Ne yapacaksın
Oturacam	Oturacağım

AĞIZ

Aynı dilin farklı yörelerde ses çıkışları ve kelime söylenişlerinin farklılık göstermesine ağız denir. Bir dilin yalnız söyleyiş farklılığı gösteren koludur. Bu fark yazı diline girmez. Aynı ağzın içinde söylenişi ve yazılışı farklı kelimeler de olabilir. *Almayayım* yerine *almayam* denmesi gibi...

Konuşma dilinde nasıl olursa olsun her ülkenin tek bir resmi yazı dili ve alfabesi vardır. Bunun için yazı diline, kültür dili veya edebi dil de denir.

Örnek:

Süledim	Söyledim
Geldim	Geldim

ETKİNLİK

- Öğrenciler lehçe dilinde yazılan bir metni okur ve ardından edebi dilinden farklı olduğunu düşündükleri kelimeleri çiftler arası tartışır. Her çift kendi örneklerini arkadaşlarına sunmaya çalışır.
- Yöre dili/şive/ağız ve edebi dil arasındaki farkı kavrama için örnekler ile etkinlikler uygulanır. “Konuşuyoruz, kayda alıyoruz, birbirimizi dinliyoruz” etkinliği yaptırılır.
- Öğrenciler iki gruba ayrılır. Birinci gruptaki öğrenciler alt gruplara ayrılır ve her bir alt grup günlük hayattan bir konu hakkında evde veya akraba/komşu/arkadaş tarafından konuşulan bir lehçede kısa bir diyalog düşünür. Daha sonra bunu edebi Türk diline kaydeden ikinci gruptaki sınıf arkadaşlarının önünde gerçekleştirirler. Bu işlem, birinci grubun yeni diğer alt grupları ile tekrarlanır. Sonunda, diyalogdaki farklı kelimeler listelenir. Bu, kullanılan lehçe ile standart dil arasındaki farkı belirler.
- Öğrencilerden yerel söylenişe göre yazılmış metinler bulup getirmeleri istenir. Bu metinlerdeki kelimelerin, yazı dilindeki şekliyle nasıl telaffuz edileceği konusunda çalışmalar yapılır. Yazı dilindeki bir işaretle, konuşma dilinde birden fazla sesin gösterilebileceğine örnek verilir. Konuşma esnasında meydana gelen duraklamaların, soluk alıp vermeyle ilişkisi açıklanarak bunların yazı dilinde noktalama işaretleriyle karşılandığı belirtilir.

DERSE HAZIRLIK

- Lehçe dilinin standart dilden nasıl farklı olduğunu araştırınız.

LEHÇE VE STANDART DİL

Lehçe, genellikle bir dilin belli bir bölgesinde konuşulan ve o bölgeye özgü bazı dil özellikleri taşıyan varyantları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Standart dil ise genellikle resmi ve yaygın olarak kabul görmüş bir dil formudur.

Lehçe ve standart dil arasındaki farklar genellikle şu unsurlarda görülür:

Sözcük Bilgisi ve Telaffuz: Lehçeler, belirli bir bölge veya toplulukta yaşayan insanların konuşma tarzlarına, sözcük kullanımına ve telaffuzlarına özgüdür. Örneğin, Lehçe'de bazı kelimelerin telaffuzunda veya yazılışında standart dilden farklılıklar olabilir.

Dilbilgisi ve Dil Yapısı: Lehçeler, genellikle standart dilden farklı dilbilgisi yapılarına sahip olabilir. Bu, cümle yapıları, zamanlar veya fiil çekimleri gibi dilbilgisi unsurlarını içerir. Örneğin, bazı Lehçe varyantları, standart dilin kurallarından sapabilir.

Kültürel ve Sosyal Farklılıklar: Lehçeler genellikle belirli bir bölge veya topluluğun kültürel ve sosyal özelliklerini yansıtır. Bu, söz dağarcığındaki yerel terimlerden, deyimlere kadar çeşitli unsurları içerebilir.

Yazı Dili ve Konuşma Dili Arasındaki Farklar: Bir dilin yazı dili ve konuşma dili arasında da farklar olabilir. Lehçeler genellikle günlük konuşma dilinde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar, ancak resmi yazılı metinlerde standart dil kullanılabilir.

Standart dil genellikle resmi kurumlar, eğitim kurumları ve medya tarafından desteklenir ve yaygın olarak kabul görür. Lehçeler ise genellikle belirli bir bölge veya topluluğun içinde daha yaygın olarak kullanılır ve daha sınırlı bir kabul görme alanına sahiptir.

Bu farklar, Lehçe ve standart dil arasındaki belirgin ayrımlardan bazılarıdır, ancak belirli bir dil için bu farklar değişebilir ve her dil için geçerli olmayabilir.

HARF VE ALFABE

ÖĞRENELİM

Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda oluşturduğu titreşime ses denir. Ses, dilin işlevli en küçük birimidir. Harf ise sesin yazıdaki karşılığıdır. Yazıdaki sesleri gösterirken bazı işaretler kullanırız.

Dildeki sesleri göstermeye yarayan bu işaretlere **harf** diyoruz. Dilimizdeki harflerin belli bir sıraya göre dizilmiş şekline de **alfabe** (abece) diyoruz.

Her ulusun kullandığı dil farklıdır. Kullanılan her dilin bir alfabesi vardır. Türkler tarih boyunca dört çeşit alfabe kullanmışlardır. Bugün kullandığımız alfabe, yeni Türk alfabesidir. Türk alfabesi **29 harften** oluşmuştur.

Harflerin bir diziliş sıraları vardır. Bu sıralamaya alfabetik sıra denir. Sözlükler, yazım kılavuzları ve ansiklopediler, yukarıdaki sıralanışa göre hazırlanır. Bu yüzden harflerin alfabetik sırasını iyi bilmeniz gerekir.

ETKİNLİK

- Öğrenciler dörder kişilik gruplara ayrılır ve her grup bir sırada yerleştirilir. Gruptaki birinci öğrenci bir ses söyler, ikincisi harf şeklinde yazar, üçüncüsü harfla ilgili bir kelime söyler ve dördüncüsü o kelimeyi kullanarak cümle kurar. Tüm gruplar aynı anda, aynı şekilde çalışır. Grup çalışmasını tamamladıktan sonra, açık bir tartışmada dilin iletişim için kullanılan bir işaretler (sesler, harfler, kelimeler ve cümleler) sistemi olduğu sonucuna varılır.

DERSE HAZIRLIK

- İnsan kendi duygu ve düşüncelerini hangi yollar ile anlatmaktadır?
- Konuşma dışında başka bir yolla isteklerinizi anlatabilir misiniz?
- Bir millet için dil neden önemlidir? Derste tartışınız.

ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE DİL

Dil, insanların duygu, düşünce ve gözlemlerini anlatmak için kullandıkları sözlü ve yazılı bir araçtır. Kelime, anlam taşıyan en küçük dil birimidir. Kelime olmadan cümle kurulamaz, cümle olmadan paragraf da olmaz. O halde diyebiliriz ki, kelime olmadan da dil olmaz.

Dilin önemi. - Dil, gelişmiş bir iletişim aracıdır. Dilin varlığı, ancak insanın varlığıyla mümkündür. Dil, seslerden oluşmuş bir anlaşma sistemidir. Tam anlamıyla anlatma ve anlaşma; seslerden örülü kurallar bütünlüğü “dil” ile sağlanır. Dil, sadece iletişim kurmakla kalmaz, aynı zamanda bu iletişim sonucu doğan kültür unsurlarının da nesilden nesile aktarılmasını sağlar. Bir milleti ayakta tutan, onun varlığını ve devamını sağlayan, millî şuuru besleyen, bir millete mensup olma hazzını veren ve bireylerini birbirine yaklaştırarak onlar arasında birlik yaratan unsur olarak dilin, millet hayatındaki yeri çok önemlidir. Öyle ki milletin varlığı, **dilin varlığı**yla mümkündür.

Dil kültür ilişkisi - Dil öncelikle kültürel unsurların ortaya çıkması için ortam hazırlar. Kültür ve sanat etkinliklerinin çoğu dille gerçekleştirilen etkinliklerdendir. Bu bakımdan dil, kültür alanının oluşmasını sağlar. Dil, kültür öğelerinin korunmasına olanak sağlar. Kültür öğeleri dil yardımıyla kayda geçirilir. Dil yoluyla yaygınlaşır.

Dil, kültür aktarıcısı ve kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü o milletin kültürünün birer parçasıdır. Bütün bu ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Kültürel değerler yüzyılların süzgecinden süzüle süzüle kelimelerde, deyimlerde sembolleşerek hep dil hazinesine akıtılmakta, özünü orada saklamakta ve gelecek kuşaklara intikal etmektedir. Gelenek ve görenekler, dünya görüşü, din, sanat, tarih vb. dil sayesinde nesilden nesile aktarılmaktadır. Kültür, bu sayede kesintiye uğramadan varlığını devam ettirmektedir.

Dil ile kültür arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetleyebiliriz: *Dil ile kültür birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütünlüğü oluşturur. Kültür ve dil bir milletin en önemli ortak özelliklerindendir. Kültür ve dil, toplumu oluşturan bireylerin iletişimde önemli rol oynar.*

DİL BİLGİSİNİN BÖLÜMLERİ

Gramer teriminin Türkçe karşılığı olan dil bilgisi, daha yaygın tanımıyla bir dilin yapısı hakkında bilgi veren bir kitap olarak anlaşılır ve ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi, kök bilgisi ve kısmen anlam bilimini içerir.

Ses Bilgisi (Fonetik): Seslerin ve ses olaylarının incelendiği bölümdür. Seslerin evrimini, birbirlerini etkimelerini, çıkarılışını... konu edinen bilim dalıdır. Dilin en küçük birimi olan sesleri **ses bilgisi (fonetik)** inceler.

Yapı (Biçim, Şekil) Bilgisi (Morfoloji): Yapı bilgisi, kelimeleri, kelime yapılarını, aldıkları ekleri, bunların kullanış yöntemlerini içeren bölümdür. Yapı bilgisi, kelimelerin köklerini, türevlerini, eklerini; bu eklerin işlevlerini ve çekim özelliklerini inceler. Bu yapı içerisinde, hangi kelimelere hangi eklerin geleceği, fiil ve isim çekimlerin nasıl yapılacağı belirtilir.

Söz Dizimi (Sentaks): Cümleyi inceleyen daldır. Söz dizimi, dilin cümle yapısını, cümledeki kelimelerin ve kelime öbeklerinin dizilişini inceleyen bölümdür.

Kök Bilgisi (Etimoloji): Bir dildeki kelimelerin kökünü araştıran, bu kelimelerin tarihsel evrimini inceleyen bölümdür. Her kelime, bugüne gelinceye değin birtakım değişime uğramıştır. Dilimize yabancı dillerden giren kelimeler de Türkçe kurallara uymuştur.

Anlam Bilgisi (Semantik): Dilin anlam açısından incelenmesi demektir. Kelimelerin tarihsel evrim içinde hangi anlamları yüklendiğini, anlam değişmelerini, anlam etkileşiminin hangi yollardan olduğunu araştıran bilgidir. Anlam bilgisi, kelimelerdeki anlam olaylarını, ilişkilerini, anlam değişmelerini ele alır.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Dil, insanın hangi özelliklerini ortaya çıkarır?
- Dil, nasıl bir varlıktır (araçtır)?
- Dili sosyal bir varlık yapan nedir?
- Dil ile kültür arasındaki ilişkiyi açıklayınız?

TÜRKLERİN KULLANDIKLARI ALFABELER

Türklerin Kullandığı Alfabeler

1. Kök Türk Alfabesi Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Kök Türk (Orhun) alfabesi 38 harften oluşmaktadır. Bunlardan 4'ü ünlü, 31'i ünsüz ve 3'ü çift ünsüz sesler için kullanılır. Kök Türk alfabesi Latin alfabesinin aksine sağdan sola doğru yazılır. Kök Türk harfleri çoğunlukla dikey ve çapraz çizgilerden oluşur. Kavisli çizgiler düz çizgilerden daha az kullanılmıştır. Harflerin bu karakterleri, sert cisimler üzerine kazıyarak yazma tekniğinin doğal bir sonucudur.
2. Uygur Alfabesi Uygur alfabesi en çok Uygurlar tarafından kullanıldığı ve bu kültüre ait eserler verildiği için Uygur alfabesi adını almıştır. İlk olarak Türk boylarında kullanılan bu alfabe kesin olmamakla birlikte 9. yüzyılın ortalarında Koço Uygur Kağanlığı tarafından kullanılmış ve yaygınlık kazanmıştır. Bu alfabe İslamiyet'in kabulünden sonra da varlığını korumuştur. Uygur alfabesinde 14 harf bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü ünlü, 11'i ünsüz harftir.
3. Arap Alfabesi Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra dile dinî kavramlar hızla girmeye başlamıştır. Bu dinî kavramların telaffuzu ve doğru yazılışı hususunda ayrılıkları önlemek için Arap alfabesine Karahanlılar döneminde geçilmiştir. Arap alfabesinde bulunan 28 harf, Türkçenin ses özelliklerini tam karşılamadığı için dilimize uygun eklemeler yapılarak 31-36 harfle kullanılmıştır. Arap alfabesinde bulunmayan ç, p, j gibi sesleri karşılayan harfler eklenmiştir. Arap alfabesi sağdan sola doğru yazılmaktadır. Arap alfabesi ünsüz sesler üzerine kurulmuştur.
4. Kiril (Slav) Alfabesi Türklerin Kiril alfabesine geçişi iki şekilde Rusya topraklarında gerçekleşmiştir. Birincisi, Müslüman olmayan Türklere yazı dili oluşturma yoluyla Çarlık Rusya'sında gerçekleşmiştir. İkincisi, yazı dili olan Müslüman Türklerin birlik olmasını engellemek amacıyla olmuştur. Bu hareket, devletin çıkardığı alfabe yasağıyla ve zor kullanılarak gerçekleşmiştir. Kiril Alfabesi Türklerin kullandığı alfabeler arasında en çok sesli harf barındıran alfabedir. 38 harften oluşan alfabenin 11'i sesli harftir. Günümüzde kullandığımız alfabemizle benzer noktaları vardır. Soldan sağa doğru okunmaktadır.
5. Latin Alfabesi Arap alfabesinin Türkçenin yapısına uymaması Latin alfabesine geçişin önemli nedenlerindendir. Arap alfabesi ünsüz harfler üzerine kuruludur. Ancak Türkçe ünlü harflerin ön planda olduğu bir dildir. İlk Türkçe metinlerden

günümüz metinlerine kadar kalınlık-incelik uyumuna uyan kelimeler kullanılmıştır. Ayrıca Arap alfabesinin farklı şekillerde telaffuzu, kelimelerin bağlama göre okunması, Türkçede tek bir sesi karşılayan birden fazla harfin bulunması önemli nedenlerdendir. Latin alfabesi temel alınarak hazırlanan günümüz Türk alfabesi, 1 Kasım 1928’te kullanılmaya başlanmıştır. Bu alfabede 21’i ünsüz 8’i ünlü olmak suretiyle 29 harf bulunmaktadır. Günümüz Türk alfabesi soldan sağa doğru yazılmaktadır. Türkçenin özelliklerine uygun hazırlanan bu alfabede telaffuz sorunu ortadan kalkmış ve günümüz formunu almıştır. Okuduğunuz metinde Türkçenin tarihî gelişimi hakkında bilgi verilmektedir. Metinde Eski Türkçenin etkili olduğu dönemlerden, hangi devirleri kapsadığından ve hangi eserlerin bu dille meydana getirildiğinden söz edilmektedir. Ayrıca Orta Türkçenin Kuzeydoğu Türkçesi ve Batı Türkçesi olarak ayrılmasından, özellikle Türkiye Türkçesinin içinde yer aldığı Batı Türkçesinin gelişmesinden bahsedilmiştir.

ÖĞRENELİM

Standart (Ölçünlü) Dil:

Bir dili toplum olarak konuşan ve yazarların hep birlikte uydukları, ağız özelliklerinden arındırılmış, belirli ölçü ve kurallara bağlı ortak dildir. Bir milletin yazılı kültürünün oluşmasında dilde anlaşma ve birlik sağlanması gerekir. Bunun için dildeki ağızlardan yaygın ve işlenmiş olanı ortak kültür dili durumuna gelir. Standart dilin kuralları yazım kılavuzlarında ve sözlüklerde belirtilir. Standart Türkçe, İstanbul Türkçesi esas alınarak biçimlendirilmiş olan konuşma ve yazı dilidir.

Günlük hayatınızda karşılaştığınız iş yeri adları ve tabelalardaki yabancı kelimelerin kullanımıyla ilgili ne düşünüyorsunuz.

DİL ÜSTÜNE

Düşünce ve sanat adamları sözleri ve yazılarıyla dile değer kazandırır. Bu işi, dile yenilik getirmekten çok onu bükmek, imkânlarını çoğaltmak, gücünü artırmak yoluyla yaparlar. Yeni kelimeler getirmezler. Onları zenginleştirir, anlamlarını ve kullanımlarını sağlamlaştırır, derinleştirirler; onlara alışılmamış bir çeşni verirler; ama bunu da dört bir yanı düşünerek, ustalıkla yaparlar. Zamanımızın yazarlarına bakınca herkesin harcı olmadığı anlaşılıyor bu işin. Herkes gibi konuşmayı küçümseyerek cüretli işlere girişiyorlar. Ortaya bir sürü zoraki tuhaflıklar, soğuk anlamsız yapımacıklar çıkarıyorlar, bunlar anlatılmak istenen şeyi yükseltecek yerde alçaltıyor. Yenilik oldu mu bayılıyorlar. İşe yarayıp yaramadığı umurlarında değil. Yeni bir kelime kullanmak isteğiyle eskisini atıyorlar, çok defa da attıkları kelime yenisinden daha kuvvetli, daha diri duruyor.

Montaigne

DERSE HAZIRLIK

- Yazı dilinin sosyal yaşama nasıl bir etkisi vardır?
- Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Bir milletin tarih boyunca değişik alfabeler kullanmasının nedenlerini sözlü olarak ifade ediniz.

TÜRKÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ

ESKİ TÜRKÇE

Türklerin VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar kullandıkları tek yazı dili Eski Türkçedir. Eski Türkçe; Kök Türk, Uygur ve Karahanlı devirlerini içine alır. Türkler bu zaman içinde birbirlerinden ayrı bölgelerde yeni kültür merkezleri meydana getirmelerine rağmen hep bu dile bağlı kalmışlardır. Kök Türklerden sonra gelen Uygur ve Karahanlı devirleri Türk milletinin yeni medeniyet ve dinlerle tanıştığı zamanlardır. Kök Türklerin bıraktığı Orhun Kitabeleri de denen Kök Türk Yazıtları, Uygurlardan kalan dinî ve hukukî metinler, Karahanlılar devrinde yazılan ve İslami Türk edebiyatının başlangıcını meydana getiren Kutadgu Bilig, Divân-ı Lugatî't Türk ve Atabetü'l Hakayık gibi eserler Eski Türkçe ile yazılmıştır.

KUZEY-DOĞU TÜRKÇESİ, BATI TÜRKÇESİ

Eski Türkçeden sonra başlayan Orta Türkçe devri, Türklerin yeni yazı dillerini meydana getirdikleri bir dönemdir. Bu devirde Türkler batıda Anadolu'ya kuzeyde Karadeniz'in kuzeyi ile batı kısmına kadar yayıldı. Bu devirde Türkçe, Kuzey-doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi adı ile ikiye ayrılmıştır.

A. KUZEY-DOĞU TÜRKÇESİ

Kuzey-doğu Türkçesi XIII. yüzyıl ile XIV. yüzyıllarda Eski Türkçenin devamı olarak Hazar Denizi'nin kuzeyinde ve Orta Asya'da kullanıldı. Eski Türkçenin özelliklerini koruyup geliştirerek devam eden bu yazı dili Kuzey ve Doğu Türkçesi olmak üzere iki kolda gelişir.

a. Kuzey Türkçesi b. Doğu Türkçesi

B. BATI TÜRKÇESİ

Hazar Denizi'nin güneyinden geçerek batıya gelip yerleşen Oğuz Türklerinin yazı dilidir. Türkçenin Eski Türkçeden sonra görülen iki kolundan birini oluşturur. XIII. yüzyıldan günümüze kadar kesintisiz devam etmiştir. Diğer yazı dillerine göre daha çok gelişme göstermiştir. Batı Türkçesi; Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olarak üç devreye ayrılır.

a) Eski Anadolu Türkçesi (Eski Türkiye Türkçesi): Batı Türkçesinin ilk devri olan Eski Anadolu Türkçesi XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Selçuklular, Anadolu Beylikleri ve ilk Osmanlı bu devre girmektedir.

b) Osmanlı Türkçesi: Türkçe Osmanlı Devletinin sınırları içinde, Hazar'dan Orta Avrupa 'ya, Kırım'dan Afrika'ya kadar geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu yayılma XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Türkçe bu devrede yabancı dillerden pek çok kelime ve gramer şekilleri almıştır.

c) Türkiye Türkçesi: Batı Türkçesinin üçüncü devresi Türkiye Türkçesi devresidir.

Genellikle “Yeni Lisan Hareketi” bu dönemin başlangıcı kabul edilir. 1908 yılından bu yana yüzyıla yakın bir zamanı içine alan bu devrede Türkçe yabancı gramer şekillerini bırakmış ve kendi yatağında akmaya başlamıştır. Bu devrin temelinde, İstanbul konuşmasının esas alındığı bir yazı dili vardır. Türkiye Türkçesinin gelişmesi içinde Yeni Lisan Hareketi'nden sonra en geniş çalışma Dil İnkılabı'dır. 1928'de Latin alfabesinin kabulü 1932'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu)'nin kuruluşu bu hareketin önemli halkalarıdır.

Kemal YAVUZ

DOĞRU İLETİŞİM SANATI

İletişim, insanın çevresi ile çeşitli yollarla kurduğu ilişkidir. Biz insanlar sürekli iletişim hâlindeyiz ve bunu da en çok dille yani konuşarak veya yazarak gerçekleştiriyoruz.

Konuşmak, insanın başkalarına kendini sözlerle anlatabilmesidir. Bu benzersiz özellik, yalnızca insanoğluna özgüdür. Konuşma tarzı, insanın kişiliğini, seviyesini ve değerini sergiler.

Etkili bir konuşma, kapıları açan en iyi anahtar. Herhangi bir isteğin ifadesinde, seçilen kelimelerin ve söyleniş tarzının, kişiler üzerinde farklı etkiler uyandıracığı unutulmamalıdır.

Yunus Emre ne güzel söylemiş:

"Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı / Söz ola ağulu (zehirli) aş, bal ile yağ ede bir söz."

Ne söylediğimiz kadar nasıl söylediğimiz de önemli.

Şimdi, şöyle bir olay hayal edelim:

Arkadaşlarınızla sizin evde müzik dinliyorsunuz, oldukça da yüksek bir sesle... Üst kat komşunuz rahatsız olup kapıyı çalıyor, kapıyı açtığınızda size: "Utanmıyor musunuz, böyle müzik dinlenir mi? Kısın şunun sesini, sizi terbiyesizler!" diyor. Ne hissedersiniz, diye sormaya gerek yok. Aslında komşunuz çok haklı bir istekte bulundu, rahatsız olması doğal, müziğin sesini kısmanızı istemesi de... Peki, o zaman sorun ne?

Bir de şöyle düşünelim, kapıyı açtığınızda size şöyle deseydi: "Merhaba gençler, biliyorum eğleniyorsunuz, size engel olmak istemem ama müziğin sesi çok yüksek, biraz kısmanızı rica ediyorum."

UNUTMA

Aynı şeyi istedi ama isteği, büyük olasılıkla sizi hiç rahatsız etmedi. İşte kelimeleri doğru seçmek, cümleleri doğru kurmak çok önemli.

İLETİŞİMDE BEDEN DİLİ VE ÖNEMİ

İnsanlar konuşarak anlaşmayı geliştirmeden önce beden dili ile anlaşılırdı. Beden dili insanların ilk anlaşma aracı ve ilk dili olmuştur. Bedenlerinin dili aracılığıyla insanlar duygularını, düşüncelerini, isteklerini, ihtiyaçlarını ve ruhsal özelliklerini başka insanlarla paylaşmışlardır. İnsan, yaşamı boyunca çoğunlukla farkında olmaksızın günlük beden dilini son derece etkili olarak kullanır. Ancak bedenini, kelimeleri kontrol ettiği gibi kontrol edemez. Bedenimiz olaylara ve durumlara karşı çok daha fazla kendiliğinden tepkiler verir.

Gerçek duygu ve düşüncelerimizi kelimelerin arkasına gizlemek belki mümkündür ama beden dilimizi gizlememiz çoğu zaman mümkün değildir. Duygu ve düşüncelerin anlaşılmasında kelimeler değil beden dili esastır.

Araştırmalar gösteriyor ki bir konuşmada kelimeler % 10, ses tonu % 30 ve % 60 oranında da beden dili etkilidir. İyi bir konuşmacı konuyu dinleyicilere aktarırken aynı zamanda beden dilini de etkili biçimde kullanır.

Beden dilinde kültürler arası farklar da vardır. Korku, heyecan, üzüntü, sevinç vb. duyguların beden dili ile ifadesi bütün kültürlerde aynıdır. Farklar ayrıntılarda göze çarpar. Mesela Japonlar, "Hayır, olmaz." anlamında başını iki yana sallar; bizim kültürümüzde başı yukarı kaldırmak veya kaşları yukarı kaldırmak "Hayır!" anlamı taşır.

UNUTMA

Çevrenizde Olumlu İzlenim Bırakacak Beden Dili Özellikleri

1. Göz ilişkisi: İnsanların yüzüne bakanlar bakmayanlardan daha çok hoş gider. İnsanlarla onları rahatsız etmeyecek ölçüde, mümkün olduğu kadar göz ilişkisi kurun.
2. Yüz ifadesi: Canlı olun, mümkün olduğu kadar sıcak ve dostça tebessüm edin ve gülün. Yüzünüz, çevrenize olan ilginizi yansıtın; donuk ve ifadesiz görünmekten kaçının.
3. Baş hareketleri: Karşınızdaki konuşurken sık sık başınızı hafifçe aşağı yukarı hareket ettirerek onu dinlediğinizi ve anladığınızı hissettirin. Söyleneni kabul edip etmemeniz önemli değildir. Sizinle konuşan kişiye, anlaşıldım, duygusunu yaşatın.

ÖĞRENELİM

BEDEN DİLİNDE JESTLERİN KULLANIMI

Jestler: Çok aşırıya kaçmadan jestleri yani el kol hareketlerini kullanın. Bunlar, konuşmanızı güçlendirir.

Ellerinizi cebinizde tutmaktan, kollarınızı kavuşturmaktan, ellerinizle ağzınızı örtmekten kaçınin. Açık ve anlaşılır jestleri tercih edin.

Beden duruşu: Ayaktaysanız dik durun. Oturuyorsanız sandalye ve koltuğunuzu tam olarak doldurun ve arkanıza yaslanın.

Birisi ile konuşurken ve birisi doğrudan sizinle konuşurken öne eğilin ve ilginizi gösterin.

Yakınlık: İnsanlara daima onları rahatsız etmeyecek mümkün olan en yakın mesafede durmaya gayret edin.

Yöneliş: Daima konuştuğunuz veya sizinle konuşan insana dönük durun. İkidenden fazla insanla bir grup oluşturuyorsanız sizin için önemli olanların dışındakilere merkezinizi kapatmayın. Mümkün olduğu kadar çok kişiye açık olun.

Beden kontrolü: Çoğumuz, kimi bedensel hareketleri bir çeşit alışkanlık hâline getirmişizdir ve farkında olmadan bunları tekrarlarız. Ayakları sallamak, gözleri sık sık kırpma, saçlarla oynamak, bir cisimle meşgul olmak gibi... Böyle hareketler, konuşmanın etkisini azaltır, dinleyicilerin dikkatini dağıtır. Bu sebeple kontrollü olmak önemlidir.

(İnternet'ten alınarak düzenlenmiştir.)

SÖZLÜ İLETİŞİM

SÖZLÜ İLETİŞİM ÇALIŞMALARI

Sözlü İletişim Tür ve Tekniklerini Tanıma İletişim

İletişim duygu, düşünce ve bilgilerin türlü yollarla başkalarına aktarılmasıdır. İletişim insanların temel ihtiyaçlarından biridir. İnsanların duygularını, düşüncelerini ve hayallerini başkalarıyla paylaşma ihtiyacı iletişimi ortaya çıkarmıştır. İnsanlık tarihi kadar eski olan iletişim, tarihî süreç içinde gelişmiş ve biçimlenmiştir. Sosyal ortamda en etkili ve gelişmiş iletişim aracı olarak dil kullanılmıştır.

İletişim Ögeleri

İletişim, sosyal yaşamda gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreç iletişim ögeleriyle biçimlenir. Bu ögeler; gönderici, alıcı, ileti, kanal, geri bildirim, kod ve bağlamdır.

Gönderici (Kaynak): İletişimi başlatan ögedir. Amacına uygun bir bilgiyi, isteği, düşünceyi alıcıya gönderir.

Alıcı: Kodlanmış iletiyi alan, ona anlam verip kodu çözen iletişim ögesidir. İletişimin tam olarak gerçekleşebilmesi için alıcının göndericiye geri bildirimde bulunması gerekir.

İleti (Mesaj): Göndericinin düşüncelerinin, isteklerinin, duygularının görsel veya işitsel hâle dönüşmüş şeklidir. İleti konuşma, yazı, hareket, resim vb. şekilde gönderilebilir.

Kanal: İletinin alıcıya ulaşmasında kullanılan yol ve araçtır. Işık, hava, ses vb. iletiyi alıcıya taşıyan kanaldır. İnsan duyu organlarıyla iletiyi alır ve anlamlandırır.

Geri Bildirim (Dönüt): Göndericinin iletisine alıcının verdiği karşılıktır. Gönderici, iletinin anlaşılıp anlaşılmadığını geri bildirim sayesinde öğrenir.

Kod (Şifre): İletinin özel bir tarzda düzenlenmiş hâlidir. İletişimin gerçekleşebilmesi için göndericinin ve alıcının aynı kodu bilmesi gerekir. Türkçe konuşan bir kişinin iletisinin alıcı tarafından anlaşılabilmesi için alıcının da Türkçe bilmesi gerekir. Dil, iletiyi ulaştırmak için kullanılan en yaygın koddur. Kodlar bireyin yaşadığı kültürel çevreye bağlı olarak anlam kazanır.

Bağlam: İletişime katılan ögelerin birlikte oluşturduğu ortamdır. Bağlamsız bir iletişim düşünülemez.

SES-HARF İLİŞKİSİ

Ses ve dil sesi genel anlamda kulağın duyabildiği titreşimlere **ses** denir. Ciğerlerden gelen havanın ses yolunda meydana getirdiği titreşime **dil sesi** denir. Dil sesleri, konuşma organlarının (ağız, burun, boğaz boşluğu ve soluk borusu) uyumlu çalışmasıyla, anlamlı kelimeler oluşturacak biçimde meydana gelir.

Dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi oluşturan işaretlere **harf** denir. Yani harf, sesin yazıdaki karşılığıdır. Bir dildeki harflerin belirli bir sıraya dizilmiş bütününe **alfabe** denir. Alfabede bulunan harflerin dilin her sesini temsil edebilmesi önemlidir.

Türk alfabesinde **29 harf** bulunmaktadır.

Türk alfabesi, her ses için ayrı bir harf ve her harf için ayrı bir ses ilkesine göre düzenlenmiştir. Buna göre dilimiz, yazıldığı gibi okunan, okunduğu gibi yazılan bir dildir.

Ses-Harf ilişkisi, harf ile ses terimlerini birbirinden ayırmak gerekir. Ses kulağa, harf ise göze hitap eder. Önce ses vardı. Sonra yazının icat edilmesiyle sesler yazıda harflerle temsil edilmeye başladı. Bir dilin sesleri farklı alfabelerle de yazıya aktarılabilir. Nitekim Türk dili sırayla Göktürk, Uygur, Arap, Latin alfabeleriyle yazılmıştır.

Seslerin sınıflandırılması bir dilde bulunan sesler, o dilin ses dağarcığını oluşturur. Türkçenin ses dağarcığını da 29 ses oluşturur. Bu sesler, “ünlüler” ve “ünsüzler” olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların 21 tanesi ünsüzleri, 8 tanesi de ünlüleri karşılar.

SESLİ (ÜNLÜ) HARFLER

ÖĞRENELİM

Ses yolunda engele uğramadan, kolayca çıkan harflere **sesli (ünlü) harfler** denir. Dilimizde 8 tane sesli (ünlü) harf vardır.

Bunlar: a – e – ı – i – o – ö – u – ü

Sesli harfler, ağızımızdan çıkış biçimlerine göre kalın sesli (ünlü) harfler ve ince sesli (ünlü) harfler olmak üzere iki grupta incelenir.

- Türkçe’de sesli harfler **dilin**, **alt çenenin** ve **dudakların** durumuna göre gruplara ayrılır.
 - **Dilin durumuna göre:**
 - Kalın sesli harfler: a – ı – o – u*
 - İnce sesli harfler: e – i – ö – ü*
 - **Alt çenenin durumuna göre:**
 - Geniş sesli harfler: a – e – o – ö*
 - Dar sesli harfler: ı – i – u – ü*
 - **Dudakların durumuna göre:**
 - Düz sesli harfler: a – e – ı – i*
 - Yuvarlak sesli harfler: o – ö – u – ü*

	Düz sesliler		Yuvarlak sesliler	
	geniş	dar	geniş	dar
Kalın sesliler	a	ı	o	u
İnce sesliler	e	i	ö	ü

BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU

ÖĞRENELİM

Türkçe sözcüklerin ilk hecesi kalın sesli harfle başlarsa, ondan sonraki harfler de kalın olur. Sözcüğün ilk hecesi ince sesli harfle başlamışsa, ondan sonraki harfler de ince sesli olur. Sözcükler arasındaki bu uyuma **büyük ünlü uyumu** denir.

sokak araba öğrenci pazarcı

Büyük ünlü uyumu ile ilgili özellikler:

- Dilimize yabancı dillerden girmiş sözcükler büyük ünlü uyumuna uymaz.
meydan daire gazete sandalye
- Birleşik sözcükler büyük ünlü uyumu kuralına uymayabilir.
ikiyüzlü ilkbahar sonbahar Çanakkale
- Tek heceden oluşan sözcüklerde büyük ünlü uyumu aranmaz.
dert kurt Türk Berk
- Sözcüğe eklenen “-yor, -ken, -ki, -leyin, -imtrak, -gil, -daş” ekleri büyük ünlü uyumuna uymaz.
akşamleyin koşarken sabahki mavimtrak
- Türkçe oldukları halde, zamanla değişime uğrayan sözcüklerde büyük ünlü uyumuna uymaz.
alma – elma kardeş – kardeş halva – helva

KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU

ÖĞRENELİM

Türkçe sözcüklerde, seslerin darlık-genişlik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından uygunluğuna **küçük ünlü uyumu** denir.

Bu kurala göre; düz seslilerden sonra, yine düz sesli (-a, -ı, -e, -i) gelir.

Kalın sezgi bebek bıçak

Düz seslilerden (-a, -ı, -e, -i) sonra yuvarlak sesliler (-o, -u, -ö, -ü) gelmez.

Küçük ünlü uyumu ile ilgili özellikler:

- Türkçe bir sözcükte yuvarlak sesliden (-o, -ö, -u, -ü) sonra düz geniş (-a, -e) sesli veya yuvarlak dar (-u, -ü) sesliler gelir.
çocuk yorgun görev böcek
- Türkçe bir sözcükte “-o, -ö” geniş yuvarlak ünlüleri ilk hecede bulunur.
olgun oyun ördek omuz
- Yabancı dillerden dilimize girmiş sözcüklerde küçük ünlü uyumu kuralı aranmaz.
aktör radyo operatör kalorifer
- Birleşik ve tek heceli sözcüklerde küçük ünlü uyumu kuralı aranmaz.
açıkgöz gel cingöz dedikodu
- “-yor” ve “-ki” eklerinde küçük ünlü uyumu kuralı aranmaz.

SESSİZ (ÜNSÜZ) HARFLER

ÖĞRENELİM

Ses yolundan bir engele uğrayarak çıkan ve bir ünlü yardımıyla söylenen harflere **sessiz (ünsüz) harfler** denir. Dilimizde 21 tane sessiz harf vardır. **Bunlar:**

b – c – ç – d – f – g – ğ – h – j – k – l – m – n – p – r – s – ş – t – v – y – z

Sessizler ses yolundan çıkışlarına göre sert sessizler ve yumuşak sessizler olmak üzere ikiye ayrılır.

	Süreksiz	Sürekli
Sert	f, h, s, ş	ç, k, p, t
Yumuşak	b, c, d, g	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

Sessiz harfler ile ilgili özellikler

- Türkçe sözcüklerin sonunda **(-b, -c, -d, -g)** harfleri bulunmaz.
Pake**d** dolab**b** kayı**g** kitab**b**
- (-b, -c, -d, -g)** sessizlerin yerine **(-p, -ç, -t, -k)** sessizleri bulunur.
kitab**b** – kitap**p** ağac**c** – ağaç**ç** devle**d** – devlet**t** toprag**g** – toprak**k**
- Türkçe sözcüklerin başında **“ğ”** sessiz harfi bulunmaz.
- Türkçe sözcüklerde iki sessiz harf yan yana bulunmaz.
müre**k**kep traktör gram grev
- Türkçe sözcüklerde **“j”** sessiz harfi bulunmaz.
Jale jandarma jöle jüri

SERT SESSİZ (ÜNSÜZ) HARFLERDE BENZEŞME KURALI

ÖĞRENELİM

Türkçe sözcüklerde “**ç, -f, -h, -k, -p, -s, -ş, -t**” sert sessizlerle biten bir sözcük, yumuşak sessizle “**-c, -d, -g**” biten ek aldığı anda bu ekin ilk harfi sertleşerek “**-ç, -t, -k**”ye dönüşür.

Buna **sessizlerin (ünsüzlerin) benzeşmesi** (sertleşmesi) kuralı denir.

ç, f, h, k, p, s, ş, t sert sessizlerle biten sözcük	c, d, g yumuşak sessizlerle başlayan ek	sözcüğün yeni hali
Türk	ce	Türkçe
yurt	da	yurtta
kat	gı	katkı
çorap	da	çorapta

SERT SESSİZ (ÜNSÜZ) HARFLERDE YUMUŞAMA KURALI

ÖĞRENELİM

Türkçe sözcüklerin sonunda bulunan “**-ç, -k, -p, -t**” sert sessiz harfleri sesli harfle başlayan ek aldığı anda “**-b, -c, -d, -g**”ye dönüşür.

Buna **sert sessizlerin (ünsüzlerin) yumuşaması** denir.

Sözcük	aldığı ek	yumuşama kuralına uygun sözcüğün yeni hali
leylek	-i	leyleği
büyüteç	-i	büyütecisi
kitap	-ın	kitabın
pabuç	-un	pabucun

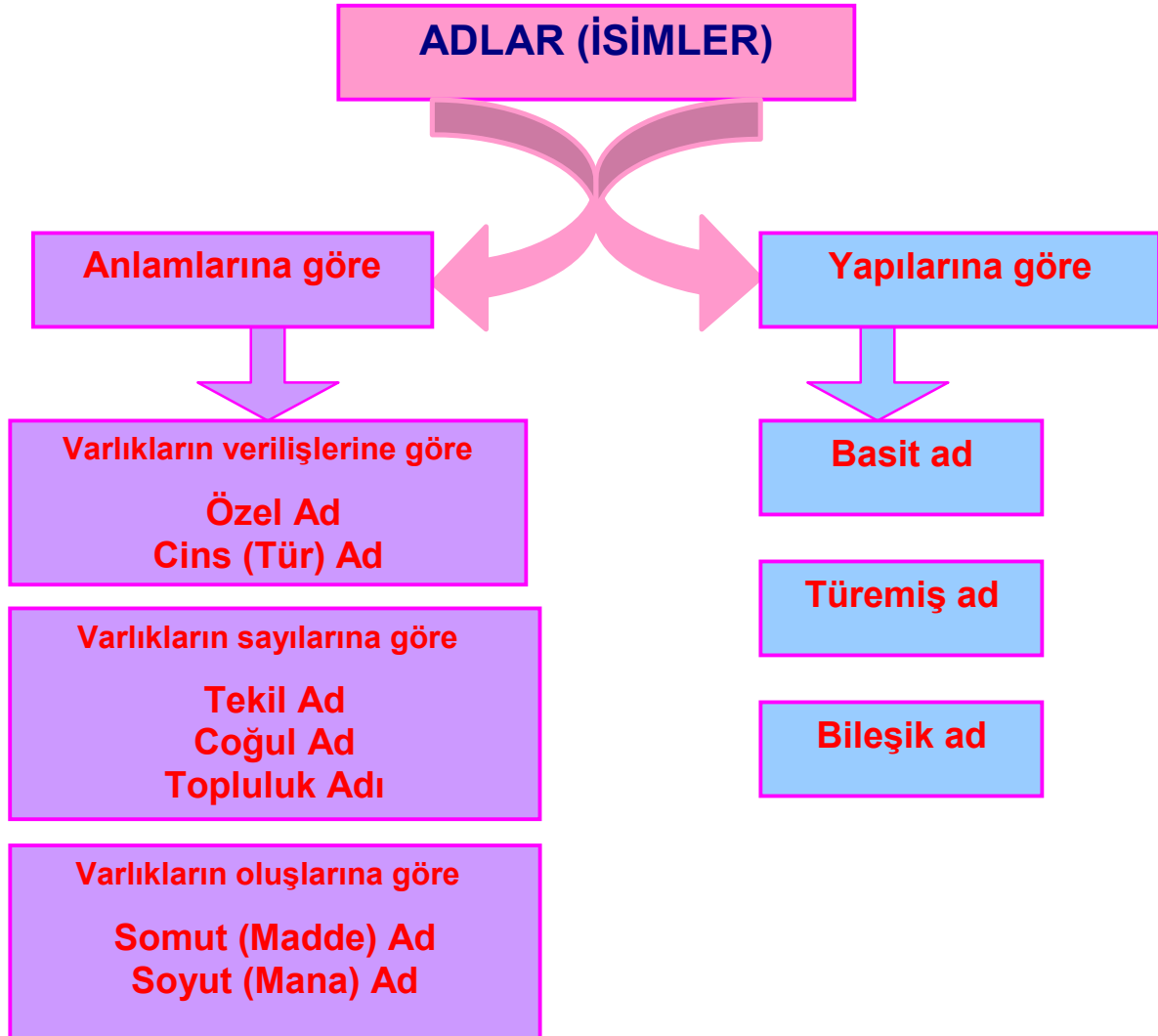
AD (İSİM)

“Kışla baharın birleştiği günlerdeydi. Takvim bahar günlerini müjdeliyordu; fakat, paltolar çıkarılmamış, sobalar kaldırılmamıştı.”

Altı çizili ve kırmızı renkli yazılmış sözcüklerin her biri bir varlığın, kavramın adıdır. Bu varlıkları birbirinden ayırabilmek için her birine ayrı bir ad verilmiştir.

ÖĞRENELİM

Canlı yada cansız varlıklara ad olan sözcüklere **ad (isim)** denir.

VARLIKLARIN VERİLİŞLERİNE GÖRE ADLAR

ÖZEL AD

ÖĞRENELİM

Tek bir varlığa ad olan sözcüklere özel ad (isim) denir.

Örnek:

Yarın Ali ile Aylinlere gideceğiz.
Okula giderken Fuat amcam da geldi.

UNUTMAYALIM

İnsan adları, ülke adları, kasaba, kent, köy adları, kurum adları, ova, deniz, göl, ırmaklara verilen adlar, hayvanlara verilen adlar, kitap, gazete, dergi adları, özel adlardır.

Özel adların yazımı ile ilgili kurallar:

- Özel adların ilk harfi cümlemin neresinde olursa olsun **her zaman büyük harfle** yazılır.
Akşama doğru **A**yten teyzelere gideceğiz.
- Özel adların sonuna gelen çekim ekleri **kesme işaretiyle (') ayrılır**.
Öğretmenimiz **S**erkan'a ve **U**tku'ya çok kızdı.
- “**ci-lik-siz-gin-cik-daş**” yapım ekleri ve “**ler**” çoğul eki özel adların sonuna geldiğinde **kesme işaretiyle (') ayrılmaz**.
Ayça**lar** tatilde bize geldi.
- Özel adlarda **sert sessizlerin yumuşaması** kuralı uygulanmaz.
Yaprak**k**'ın ablası okula gelmedi.

CİNS (Tür) AD

Örnek:

Anaannem köyden peynir, elma, tereyağ getirdi.

Yukarıda geçen “**köy, peynir, elma, tereyağ**” sözcükleri dünyada benzeri çok olan varlık adlarıdır.

ÖĞRENELİM

Aynı cinsten olan varlık adlarına cins (tür) ad denir.

Cins adların yazımı ile ilgili kurallar:

- Cins adlar, bir tek varlığa ad olarak verilmişse özel ad sayılırlar.
Bu gece **yıldızlar** çok güzel görünüyor.
Yıldız, sınıfımızın en çalışkan öğrencisidir.
- Cins adların sonuna gelen ekler **kesme işareti (') ile ayrılmaz** ve cümle başında bulunmayan **cins adların ilk harfi küçük yazılır**.
Kedi kuşu yakalamaya çalışıyordu.
Minik **kedi** süt içti.

VARLIKLARIN SAYILARINA GÖRE

TEKİL ADLAR

ÖĞRENELİM

Sayıcı tek bir varlığı bildiren adlara **tekil adlar** denir.

Örnek:

Araba, horoz, gözlük, kalem, silgi, çanta gibi adlar tek bir varlığı anlatmaktadır.

ÇOĞUL ADLAR

ÖĞRENELİM

Sayıcı birden fazla varlığı bildiren adlara **çoğul adlar** denir. Tekil adların sonuna **“-ler, -lar”** çoğul eki getirilerek çoğul ad yapılır.

Örnek:

Arabalar, horozlar, gözlükler, kalemler, silgiler, çantalar sözcüklerindeki çoğul ekleri ile birden fazla varlık anlatılmaktadır.

UNUTMAYALIM

“-ler, -lar” genellikle çokluk eki olarak kullanıldıkları gibi başka görevlerde de kullanılır.

- Aynı soydan, ulustan olanları belirtmeye yarar.
Türkler, Makedonlar, Arnavutlar
- Abartma anlamı katar.
Dünyalar benim oldu.
Aylardır gelmeni bekliyorum.
- Özel adların sonuna gelen **“-ler, -lar”** çoğul eki kesme işaretiyle (‘) ayrılmaz.
Burcu**lar**, Alil**er**, Utku**lar** sınıfta piyes düzenliyorlar.

TOPLULUK ADLARI

ÖĞRENELİM

Tekil oldukları halde çokluk anlamı veren sözcüklere **topluluk adları** denir.

UNUTMAYALIM

Deste, küme, grup, meclis, aile, demet, millet, ordu gibi sözcükler yazılışları bakımından tekil, anlamları bakımından çokluk belirtir.

Topluluk adları çoğul eki olabilir: kümeler, desteler, aileler, ordular, milletler... gibi.

VARLIKLARIN OLUŞLARINA GÖRE

SOYUT (MANA) AD

ÖĞRENELİM

Duyu organlarımızla hissedemediğimiz, akıl, düşünce ve duygu yoluyla zihnimizde canlandırdığımız adlara **soyut (mana) ad** denir.

UNUTMAYALIM

Sevgi, saygı, sevinç, üzüntü, zeka, cesaret gibi kavramları hissedemeyiz, dokunamayız, göremeyiz.

SOMUT (MADDE) AD

ÖĞRENELİM

Duyu organlarımızla varlıklarını hissedebildiğimiz sözcüklere **somut (madde) ad** denir.

UNUTMAYALIM

Tren, yağmur, bisiklet, çanta, kalem gibi madde durumundaki varlıkları gözümüzle görebilir, elimizle dokunabiliriz.

Örnek:

Nazlı akşam gördüğü **rüya**yı arkadaşına anlatıyordu.

“rüya” sözcüğü gözle görülüp, elle dokunulmaz. Ağırlığı, hacmi ve şekli yoktur. Duyu organlarımızla hissedemediğimiz için soyut addır.

Örnek:

Ağaçlar yanmasın diye dikkat etmeliyiz.

“ağaç” sözcüğü gözle görülür, elle dokunulur. Duyu organlarımızla varlıklarını hissedebildiğimiz için somut addır.

AD DURUMLARI (ADIN HALLERİ)

ÖĞRENELİM

Adların cümledeki görevlerine göre girdiği durumlara **ad durumları** denir.

Adlar cümle içinde “**yalın durumu, belirtme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma (ayrılma) durumu**” olmak üzere beş halde bulunur.

AD DURUMLARI

Yalın durum

Belirtme durumu

Yönelme durumu

Bulunma durumu

Çıkma durumu

Yalın durum

Adlar sonlarına hiçbir durum eki almazlar ve ek almadan kullanılan şeklidir.

Kapı birden açıldı.
Okuduğum **kitap** çok güzeldi.

Adın **-i** hali (Belirtme durumu)

Eylemdeki işten, hareketten etkilenen varlığı belirtir. Adın sonuna “**-i**” eki getirilerek yapılır. Ses uyumuna göre “**-ı, -u, -ü**” eki getirilir.

Seyhan’**ı** arkadaşı çağırdı.
Çiçeğ**i** balkona yerleştirdim.

Sesli harflerin sonuna “**-i**” durum eki getirilirken araya “**y**” kaynaştırma harfi girer.

Ahmet elma**yı** düşürdü.
Onur oda**yı** temizledi.

Adın **-e** hali (Yönelme durumu)

Eylemin kime, nereye yöneldiğini belirtir. Adın sonuna **“-e”** durum eki getirilerek yapılır. Ses uyumuna göre **“-e”, “-a”** ya dönüşür.

Tolga bisiklete binmeyi öğrendi.
Masaya süt döküldü.

Sesli harflerin sonuna **“-i”** durum eki getirilirken **“y-n”** ünsüzleri araya girer.

Adın **-de** hali (Bulunma durumu)

Eylemin nerede, ne zaman, kimde bulunduğunu gösterir. Büyük ünlü uyumuna ve sert sessizlerin benzeşmesi kuralına göre adın sonuna **“-de”** eki getirilerek ve sert sessizlerin benzeşmesi kuralına göre yapılır.

“-de” durumu ses uyumuna ve sert sessizlerin benzeşmesine göre **“-da, -te, -ta”** şeklini alır.

Okulda kurallara uymanız gerekir.
Ağaçta yaprak kalmamış.

Adın **-den** hali (Çıkma durumu)

Eylemi yapan kişinin nereden çıktığını ya da ayrıldığını belirtir.

Adın sonuna **“-den”** eki getirilerek yapılır. Büyük ünlü uyumuna göre ve sert sessizlerin benzeşmesi kuralına göre **“-dan, -ten, -tan”** durumunu alır.

Okuldan gelirken annemi gördüm.
Dersten sonra bahçede top oynadık.

SIFAT (ÖNAD)

ÖĞRENELİM

Sıfat, adları (isimleri) niteleyen ya da belirten sözcüklerdir.

Annem belediye doktoruydu. **Penceresinden kavak ağaçları görünen bir sağlık ocağı**nda çalışır, çoğu günler beni de yanında götürürdü. Orada **tek çocuk** olmanın krallığını yaşar, oyalanır; afacanlıklarımın hoş görüleceğini bilmenin kolaylıklarından fazlaca yararlanır, buna karşılık beni mıcıkklamalarına, **yanaklarımı pembeleştiren makaslar** almalarına ses çıkarmazdım. Pencereden uzanır, **uçuşan pamukçukları** yakalamaya çalışırdım. **Kavakları silkeleyen rüzgâr** oyun arkadaşım olurdu. **Koca bahçe**, önümde mülkümüş gibi uzanır, bense onu **tasasız gözlerle** izlerdim. Annemin masasında, **güzel çerçeveler** içinde benim ve babamın resmi dururdu. Gurur duyardım. **Kocaman bir masası ve koltuğu** vardı annemin. Annemi makamında daha çok severdim sanki, ya da sevgim **başka bir boyut** kazanırdı.

(Murathan Mungan; Pamukçuklar)

Yukarıdaki parçada en az iki sözcükten oluşan ve koyu, kırmızı harflerle yazılmış olan sözcük gruplarının ilk sözcüklerinin yazılmadığını, son sözcüklerin kaldığını düşünelim:

Annem belediye doktoruydu. **Sağlık ocağı**nda çalışır, çoğu günler beni de yanında götürürdü. Orada **çocuk** olmanın krallığını yaşar, oyalanır; afacanlıklarımın hoş görüleceğini bilmenin kolaylıklarından fazlaca yararlanır, buna karşılık beni mıcıkklamalarına, **makaslar** almalarına ses çıkarmazdım. Pencereden uzanır, **pamukçukları** yakalamaya çalışırdım. **Rüzgâr** oyun arkadaşım olurdu. **Bahçe**, önümde mülkümüş gibi uzanır, bense onu **gözlerle** izlerdim. Annemin masasında, **çerçeveler** içinde benim ve babamın resmi dururdu. Gurur duyardım. **Masası ve koltuğu** vardı annemin. Annemi makamında daha çok severdim sanki, ya da sevgim **boyut** kazanırdı.

Öncesindeki sözcükler çıkarıldığında kalanların anlamları eksilmiş oldu. Sözcük anlamı olarak değil de cümleye kattığı anlam bakımından eksilme oldu.

Bu sözcüklerin tam olarak anlaşılması ve tanınması için onlardan önce bazı sözcükler getirerek anlamlarını nitelik ve nicelik yönünden tamamlarız.

ÖĞRENELİM

Adlardan önce gelerek onların anlamlarını sayı, renk, durum, hareket, biçim, yer, işaret ve soru yönlerinden tamamlayan; onları niteleyen ve belirten sözcüklere **sıfat** denir. Bu iki sözcüğün (sıfat ve adın) oluşturdukları kelime grubuna da **sıfat tamlaması** denir, ki bütün sıfat çeşitleriyle sıfat tamlaması oluşturulabilir.

Örnek:

Kolay iş, **bu** sorular, **küçük** çocuk, **hangi** ev, **iki** elma, **üçüncü** sınıf...

Sıfatların Özellikleri

- Sıfatlar adlarda önce gelerek onları sayı, renk, durum, hareket, biçim, yer, işaret ve soru yönlerinden tamamlar; onları niteler veya belirtir.

Q zaman gördü ki **küçük** çocuk **minimini** yavru ağlıyor

- Tek başlarına kullanıldıkları zaman ad değeriindedirler. Çünkü ancak bir addan önce geldikleri zaman sıfat oldukları anlaşılabilir.

yesil elbise (sıfat)

ihliyar kadın (sıfat)

Büyük park (sıfat)

- Bir sıfatla onun nitelediği ya da belirttiği bir ad arasına noktalama işareti (özellikle virgül) konmaz. Virgül konursa ilk söz tek başına kalmış olur, dolayısıyla ad olur.

Genç adama gülümseyerek baktı. (**genç: sıfat**)

Genç. adama gülümseyerek baktı. (**genç: ad**)

- Birkaç sıfat, arka arkaya sıralanarak bir adı niteleyebilir veya belirtebilir.

Karanlık, büyük, korkutucu ve **nemli bir** evdi.

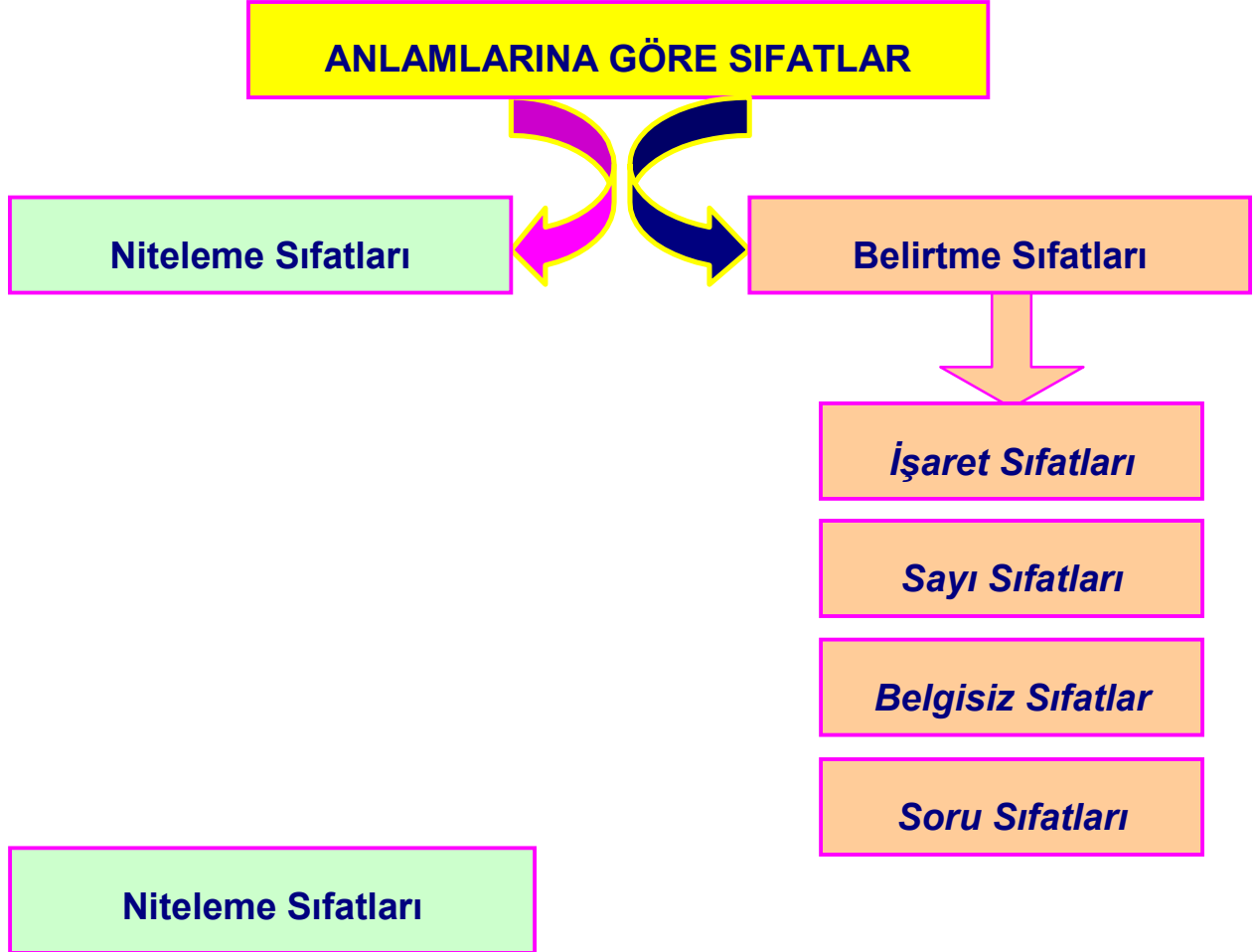
- Sıfatın varlığından bahsedildiği her yerde mutlaka sıfat tamlaması oluşur.

Beş elma, iki çocuk, çürük ağaç

ANLAMLARINA GÖRE SIFATLAR

UNUTMAYALIM

Sıfatlar görev ve anlam yönünden, yani kendilerinden sonra gelen ad'da kattıkları anlam yönünden önce ikiye, sonra daha alt başlıklara ayrılırlar.

ÖĞRENELİM

Varlıkların yapısal özelliklerini ortaya koyan sıfatlardır.

Varlıkların durumunu, rengini, biçimini, şeklini belirten sıfatlara **niteleme sıfatları** denir. Bunlar varlığın nasıl olduğunu bildirir ve adlara sorulan **"nasıl"** sorusuna cevap verir.

Örnek:

Kurumuş yapraklar yere döküldü.

Cümlesindeki altı çizili ve kırmızı harfle yazılmış sözcük, yaprağın nasıl olduğunu yani niteliğini bildiriyor. Ad'a **"Nasıl yapraklar?"** diye sorarsak cevap olarak **"kurumuş"** sözünün geldiğini görürüz.

Belirtme Sıfatları

ÖĞRENELİM

Varlıkların diğer varlıklarla ilgileri sonucunda aldığı özellikleri belirten sıfatlardır. Varlıkların yerlerini, sayılarını bildiren, işaret ve soru yoluyla belirten sıfatlara **belirtme sıfatları** denir.

Belirtme sıfatları varlıkların geçici özelliklerini bildirirler.

Örnek:

Bu adam, o adam, suradaki adam, bir adam, kacinci adam, hangi adam?...

Belirtme sıfatları alt başlıklara ayrılır:

İşaret Sıfatları

Varlıkların bulunduğu yerleri gösteren sıfatlardır. Söyleyen kişinin, sözünü ettiği nesneye uzaklığına göre değişir.

Örnek:

“Bu evi biz aldık.” cümlesinde evin yakın olduğu;

“Su evi biz aldık.” cümlesinde biraz uzak;

“O evi biz aldık.” cümlesinde çok uzak ya da, sözü edilen bir evin olduğu anlaşılır.

Bu cümlelerde altı çizili sözcükler **işaret sıfatıdır**. Bu tür sıfatlar ad’da “**hangi**” sorusunun sorulmasıyla bulunur.

“**Hangi** ev?”, “**Bu** ev” gibi...

Bazı işaret sıfatları ise yer bildirir. Bunlar çoğu zaman “**-ki**” ekini alarak kullanılır.

Örnek:

Burada**ki** evi biz aldık.

Şurada**ki** evi biz aldık.

Orada**ki** evi biz aldık. Cümlelerinde bulunan altı çizili sözcükler **yer bildiren**

işaret sıfatlarıdır.

Sayı Sıfatları

ÖĞRENELİM

Varlıkların sayılarını, bölümlerini, sıralarını, parçalarını kesin olarak belirten sıfatlara **sayı sıfatları** denir.

Örnek:

Kırtasiyeden **beş** defter aldım.
Sınavda **iki** soruyu çözemedim.

Sayı sıfatları görevleri bakımından beş gruba ayrılır.

Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların sayılarını kesin olarak belirten sıfatlardır.

Örnek:

Her gün **iki** saat ders çalışır, **bir** saat da kitap okurum.
Bir ağaç bile bırakmamışlar, kesmişler.

Cümlede asıl sayı sıfatlarını bulmak için ad'a "**kaç?**" sorusu sorulur.

Sıra Sayı Sıfatları

*Varlıkların sıralarını, derecelerini belirten sayı sıfatlarıdır. "-nci, -(i)nci" eki ya da **nokta (.)** kullanılır.*

Örnek:

Okulumuzun kuruluşunun **20.** yılını kutladık.
Okulun **birinci** günü yağmur yağdı.

Cümlede sıra sayı sıfatlarını bulmak için ad'a "**kaçıncı?**" sorusu sorulur.

Üleştirme Sayı Sıfatları

Varlıkların bölümlere ayrıldığını, bölüştürüldüğünü, paylaştırıldığını belirten sıfatlardır. Üleştirme sayı sıfatlarının önüne “**er, ar**” eki getirilirken araya “**ş**” kaynaştırma harfi de girebilir.

Örnek:

Sınıfta **üçer** kişi sıraya dizildik.
Öğretmenimiz **birer** gün arayla sınav yaptı.

Cümlede sıra sayı sıfatlarını bulmak için ad’a “**kaçar?**” sorusu sorulur.

Kesir Sayı Sıfatları

Varlıkların bütünün kaçta kaç olduğunu gösteren, sayıları kesir sayılarıyla belirten sıfatlardır.

Örnek:

Matematik sınavında **yüzde doksan** başarılı oldum.
Ali her gün **yarım** saat yürüyüş yapar.

Topluluk Sayı Sıfatları

Topluluk bildiren sayı sıfatlarıdır. Bir defada doğan birden fazla kardeşler için kullanılır. Bunlardaki “z” sesi çokluk bildirir.

Örnek:

Sınıfımızda **ikiz** kardeşler var.
Ali, Utku ve Berkay **üçüz** kardeşler gibi birbirlerinden hiç ayrılmazlar.

Belgisiz Sıfatlar

ÖĞRENELİM

Varlıkların sayısını, yerlerini, biçimini, durumunu ve miktarlarını kesin olarak değil, yaklaşık, aşağı yukarı, belli belirsiz olarak belirten sıfatlara **belgisiz sıfatlar** denir.

Örnek:

Bazı konularda bilgisi yoktur.

Hiçbir öğrenci gelmemiştir.

UNUTMAYALIM

Asıl sayı sıfatı olan "**bir**" ile **belgisiz sıfat** olan "**bir**" karıştırılabilir. "**bir**" kelimesi "**tek**" kelimesinin karşılığı ise asıl sayı sıfatıdır. Değilse belgisiz sıfattır.

Örnek:

Pazarda **bir** çocuk kaybolmuş. (**asıl sayı sıfatı**)

Onu **bir** akşam vakti gördüm. (**belgisiz sıfat**)

Soru Sıfatları

ÖĞRENELİM

Varlıkların niteliğini, durumlarını, yerlerini, biçimlerini, sayılarını soru yoluyla belirten sıfatlara **soru sıfatları** denir. Bu sözcüklerin yerine konan sözcükler de sıfattır.

Örnek:

Nasıl filmleri seversin?

Hangi soruyu çözemedin?

En çok kullanılan soru sıfatları:

"ne, nasıl, nice, ne gibi, ne biçim, kaç, kaçını, kaçır, hangi, ne türlü..."

ZAMİR (ADIL)

“Yine **kendisi**, oğluna hayatını anlatırken diyor ki: **Bana**, ezilmekten, yoksulluktan kurtulma isteğini, çektiğim acılar verdi.”

Altı çizili sözcükler adların yerine kullanılmıştır.

ÖĞRENELİM

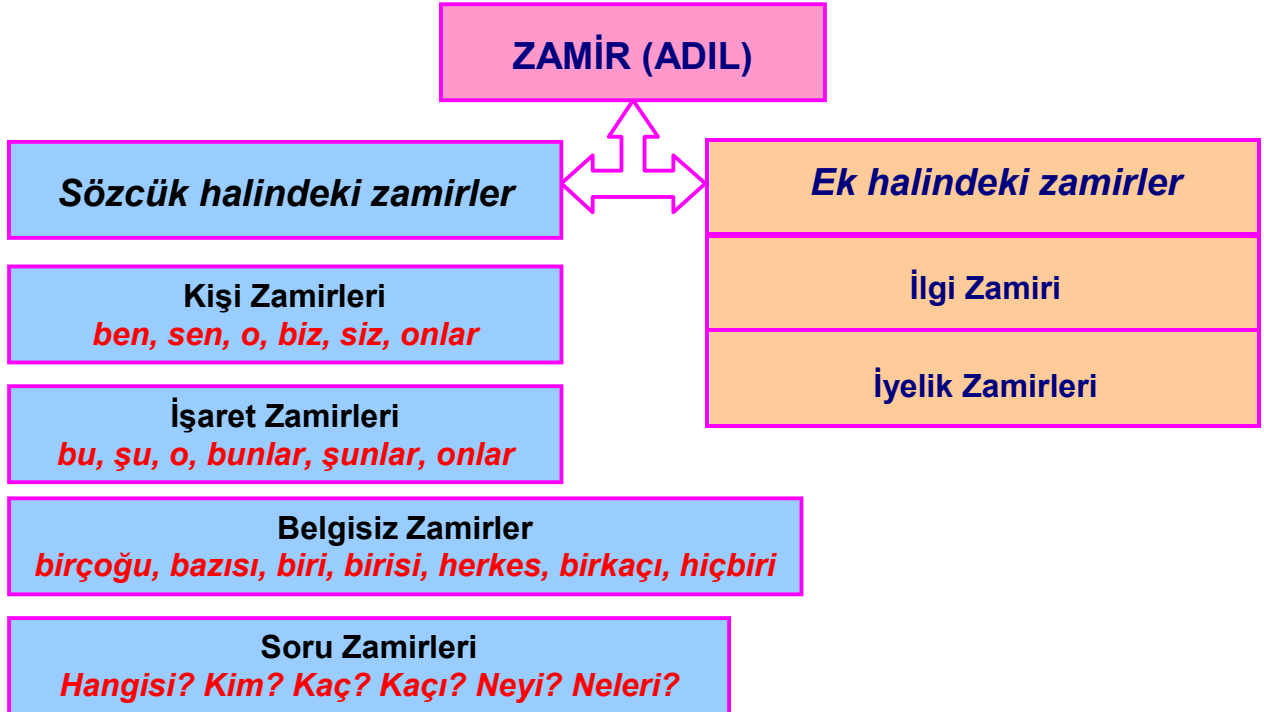
*Ad olmadıkları halde ad gibi kullanılan, adların yerini tutan kelimelere **zamir** denir.*

Zamirlerin özellikleri:

- Ad soyludur.
- Bir ya da birden fazla ad yerini tutarlar. Onları öğrenmek için de kullanılırlar.
- Anlamdan çok görev yönü ağır basar.
- Adların yerini geçici olarak tutarlar.
- Tekil ve çoğul şekilleri vardır.
- Cümlede ad gibi kullanılabilirler.
- Cümlede tek başlarına görev üstlenebilirler.
- Birçok sıfat, zamir olarak da kullanılabilir.
- Zamir bir düşünceyi kısa yoldan ve kolayca anlatmamıza yarar.

UNUTMAYALIM

Zamirler sözcük ve ek durumunda olmak üzere ikiye ayrılır.

Sözcük halindeki zamirler

Sözcük durumundaki zamirler de kendi aralarında kişi, gösterme, belgisiz ve soru olmak üzere dörde ayrılır.

Kişi Zamirleri

ÖĞRENELİM

Sadece insan adlarının yerini tutan zamirlerdir. Kişilerin, kavramların, diğer varlıkların adlarının yerlerine kullanılan zamirlerdir. Sözü söyleyenle diğerlerini ayırmada kullanılır. Üç tekil, üç de çoğul olmak üzere altı şahıs zamiri vardır. Bunlara **kişi adlı** da denir.

Bu zamirler; “ben, sen, o, biz, siz, onlar” dır.

Örnek:

Size **ben** yardım ederim.

O, sana mektup göndermiş.

Kişi zamirlerinin yerine kullanılabilen, ama esas olarak kişi zamirleriyle birlikte kullanılarak cümledeki anlamı pekiştiren **“kendi”** zamiri vardır.

Bu zamire dönüşlülük zamiri de denir.

Örnek:

Bu kitabı **ben** yazdım.

Bu kitabı **ben kendim** yazdım.

İki cümle arasındaki anlam derecesi açıkça görülmektedir.

Örnek:

Kişi Zamirleri

Yalın durum	-i durumu	-e durumu	-de durumu	-den durumu
I. tekil kişi – ben	beni	bana	bende	benden
II. tekil kişi – sen	seni	sana	sende	senden
III. tekil kişi – o	onu	ona	onda	ondan
I. çoğul kişi – biz	bizi	bize	bizde	bizden
II. çoğul kişi – siz	sizi	size	sizde	sizden
III. çoğul kişi – onlar	onları	onlara	onlarda	onlardan

İşaret Zamirleri

ÖĞRENELİM

Adları, yerini işaret yoluyla, göstererek tutan zamirlerdir. İşaret zamirleri tekil ve çoğul olarak kullanılabilir.

İşaret zamirleri “bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar” dır.

Örnek:

Bu bana dedemden kaldı.

Şunlar neden masanın üzerinde duruyor.

Bunlar en sevdiğim kitaplarımdır.

İşaret zamirleri varlıkların mesafesini belirtmek için kullanılır.

Yakında olan için: “bu”

Biraz uzakta olan için: “şu”

En uzakta olan için: “o” işaret zamirleri kullanılır.

UNUTMAYALIM

“O ve onlar” zamirleri hem işaret hem de kişi zamiri olarak kullanılabilir.

Bu zamirler insan adlarının yerine kullanılırsa kişi, insan dışındaki nesnelerin yerine kullanılırsa işaret zamiridir.

Örnek:

O, tatilde dayısının yanına gidecek.

Onlar, sınıfın en çalışkan öğrencileridir.

Cümlelerindeki altı çizili ve kırmızı renkle yazılmış zamirler insanların yerine kullanıldığından *kişi zamiri*,

Örnek:

O, okula giderken cebinden düşmüş.

Onlar, bayatladığı için çöpe atılacak.

Cümlelerindeki altı çizili ve kırmızı renkle yazılmış zamirler, insan dışındaki nesneleri karşıladığı için *işaret zamiridir*.

Belgisiz Zamirler**ÖĞRENELİM**

Adların yerini belli belirsiz, kesin olmayacak şekilde tutan zamirlerdir. Hangi varlığın yerini tuttukları açıkça belli değildir. Bunlara belirsizlik adılı da denir.

“bazısı, kimi, çoğu, hepsi, birkaçı, birçoğu, tümü, tamamı, herkes, hiçbirisi, biri, falan, şey ...” gibi sözcükler belgisiz zamirlerdir.

Örnek:

Herkes bu kitabı okusun.

Öğrencilerin **çoğu** Türkçeyi sever.

Soru Zamirleri**ÖĞRENELİM**

Adların yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Esas soru zamirleri “kim” ve “ne” dir. Bunun yanında soru bildiren diğer sözcükler de soru zamiri olarak kullanılabilir.

Örnek:

Bu saate kadar **nere**de kaldın?

Soruların **kaçını** çözmüş?

Hanginiz bu soruyu çözecek?

UNUTMAYALIM

Soru zamiri olarak kullanılabilecek diğer sözcükler şunlardır: “Nere, nereye, nereden, kime, kimde, kimden, kimi, kaç, kaçımız, hanginiz ...”

EYLEMLER (FİİLER)

Türkçe de isim soylu sözcükler (ad, sıfat, zamir, zarf...) yanında eylem soylu sözcükler (filler) de varlıkların hareketlerini, oluşlarını, durumlarını karşılarlar. Oluş, durum bildiren bu sözcükler eylemlerdir. Eylem, varlıkların oluşlarını, durumlarını, kişi ve zamana bağlı olarak bildirirler.

Örnek:

Salıncağa **biniyor**, kaydıraftan **kayıyor**, parkın hemen yanında top oynuyorlardı.

Mağazada bir kıyafeti **beğendim**.

Yaşlı adam paketleri alarak çocuğun peşinden **gitti**.

Yukarıdaki cümlelerdeki renkli sözcükler iş, hareket, oluş ve durum bildirmektedir. Bu sözcükler cümlenin anlamlı olması bakımından önemlidir.

ÖĞRENELİM

Varlıkların yaptıkları iş, hareket, oluş, durum bildiren sözcüklere **eylem (fiil)** denir.

Eylemlerde mastar

ÖĞRENELİM

Mastar, eylemin kök ve gövdelerinin “-mek, -mak” eklerini almış biçimidir.

Örnek:

Konuş**mak**

gezmek

almak

gitmek

Eylemin tabanı

ÖĞRENELİM

Eylemdeki “-mek, -mak” eki atıldığında kalan bölüm **kök** ya da **gövde**dir. Buna **eylemin tabanı** denir.

Örnek:

kök

gövde

mastar

eylem

Yaz

dır

mak

yazdırmak

Sev

in

mek

sevinmek

Kız

dır

mak

kızdırmak

Giz

le

mek

gizlemek

EYLEMLERDE ZAMAN

Eylemin bir zaman dilimi içinde yapılma özelliği vardır. Zaman, eylemin başlangıcını ve bitişini belirtir. Zaman anlamı eylemlere eklerle kazandırılır.

Eylemlerde zaman			
Geçmiş zaman	Şimdiki zaman	Gelecek zaman	Geniş zaman
-di'li geçmiş zaman -miş'li geçmiş zaman	-yor	-ecek	-r

ÖĞRENELİM

Eylemin yapıldığını, yapılmakta olduğunu veya yapılacağını bildirir. Cümlede iş, hareket, oluş, durum bildiren eylemler, o işin yapıldığı zamana göre değişik ekler alır ve eklerle işin hangi zamanda yapıldığını anlarız.

Geçmiş zaman

ÖĞRENELİM

Eylemin anlatıldığı zamandan önce yapıldığını bildiren zamandır.

-di'li geçmiş zaman (görülen geçmiş zaman) ve **-miş'li geçmiş zaman** (duyulan geçmiş zaman) olarak ikiye ayrılır.

Örnek:

Annem işten gel**di**. (-di'li geçmiş zaman)

Kardeşim sütünü içmeden uyu**muş**. (-miş'li geçmiş zaman)

Şimdiki zaman

ÖĞRENELİM

Eylemin içinde bulunduğumuz zaman içinde gerçekleştiğini belirten zamandır. Eylemin kök veya gövdesine **“-yor”** eki getirilir.

Örnek:

Ne oku**yorsun**?

Tahtayı sili**yorum**.

Gelecek zaman

ÖĞRENELİM

Eylemin anlatımdan sonraki bir zamanda gerçekleşeceğini belirtir. Eylemin kök veya gövdesine “-ecek, -acak” eki getirilir.

Örnek:

Ali doktorda aşı ol**acak**.

Ahmet folklor grubuna gelmeye**cek**.

Geniş zaman

Geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanı kapsayan bir de geniş zaman vardır.

ÖĞRENELİM

Geniş zaman iş, oluş ve hareketin her zaman yapılacağını belirtir. Eylemin kök veya gövdesine “-r, -ar, -er” eki getirilir.

Örnek:

Annem yemek yap**ar**.

İlkbaharda çiçekler aç**ar**.

EYLEMLERDE KİŞİ EKLERİ

ÖĞRENELİM

Eylemin bildirildiği işi, oluşu, hareketi yapan varlığa **kişi (şahıs)** denir. Eyleme “**kim**” sorusu sorularak kişi bulunur.

Eylemlerde kişi tekil ve çoğul olarak gruplandırılır.

Kişi

Birinci kişi

İkinci kişi

Üçüncü kişi

tekil

Ben (konuşan)

Sen (söz söyleyen)

O (sözü edilen)

çoğul

Biz (konuşanlar)

Siz (söz söyleyenler)

Onlar (sözü edilenler)

Örnek:

Birinci kişi

İkinci kişi

Üçüncü kişi

gezdim

gezdin

gezdi

gezdik

gezdiniz

gezdiler

EYLEM KİPLERİ

ÖĞRENELİM

Eylemlerin iş, oluş, hareket, durum, zaman ve dilek özelliklerine göre aldığı eklerle girdiği biçime **kip** denir. Kip, eylemin çekimi demektir.

Eylem kipleri ikiye ayrılır:

Eylem kipleri

Haber kipleri

-di'li geçmiş zaman
-miş'li geçmiş zaman
Şimdiki zaman (-yor)
Gelecek zaman (-ecek)
Geniş zaman (-r, -z)

Dilek kipleri

istek kipi (-e)
Dilek şart kipi (-se)
Gereklilik kipi (-meli)
Emir kipi (kip eki yoktur)

HABER KİPLERİ

-di'li Geçmiş Zaman (görülen geçmiş zaman)

Eylem tabanlarına “-di” eki getirilerek yapılır. Bu ek ünlü uyumlarına göre “-dı, -du, -dü” sessizlerin benzeşmesinde ise “-tı, -ti, -tu, -tü” şekline girer.

ÖĞRENELİM

İşin, hareketin, oluşun sözden önce olduğunu ve kendimiz tarafından görüldüğü için de kesin olduğunu belirtir.

Örnek:

çizdim, çözdük, gördüler... olumlu şeklidir.

Bu kip ekinin olumsuz şekli ise taban ile kip eki arasına “-me” eki getirilerek yapılır.

çizmedim (olumsuzluk eki)
çözmedik (olumsuzluk eki)
görmediler (olumsuzluk eki)

-miş'li Geçmiş Zaman (öğrenilen geçmiş zaman)

Eylem tabanlarına **“-miş”** eki getirilerek yapılır.

Bu ek ünlü uyumlarına göre **“-miş, -muş, -müş”** eki getirilerek yapılır.

ÖĞRENELİM

Eylem söylenilenden önce olmuş, başkasından duyulmuştur.

Örnek:

gelmişim, oturmuşlar, boyamışsınız... olumlu şeklidir.

Bu kip ekinin olumsuz şekli ise taban ile kip eki arasında **“-me”** eki getirilerek yapılır.

gel~~me~~mişim (olumsuz eki)

otur~~ma~~muşlar (olumsuz eki)

boya~~ma~~mışsınız (olumsuz eki)

Şimdiki Zaman

ÖĞRENELİM

İşin, hareketin, oluşun, eylemin içinde bulunduğumuz zamanda yapıldığını, devam ettiğini anlatır. Eylem tabanlarına **“-yor”** eki getirilerek yapılır.

Örnek:

Test hazırlıyorum. (şimdi hazırlıyorum)

Örgü örüyorum. (şimdi örüyorum)

Bu kip ekinin olumsuz şekli de taban ile kip eki arasında **“-me”** eki getirilerek yapılır. Bu ekin ünlüsü daralıp ünlü uyumlarına göre **“-mı, -mi, -mu, -mü”** biçimine girer.

hazırla~~mı~~yorum

ör~~mü~~yorum

Gelecek Zaman

ÖĞRENELİM

İşin, hareketin, oluşun, eylemin söylenenden sonra olacağını bildirir. Eylem tabanlarına **“-ecek”** eki getirilerek yapılır.

Örnek:

Ödevimi okuyacağım.

Tabanın sonu ünlü ile biterse araya **“y”** kaynaştırma harfi getirilir.

Okuyacağım (kaynaştırma harfi)

Bu kip ekinin olumsuz şekli ise taban ile kip eki arasında **“-me”** eki getirilerek yapılır.

Okumayacağım.

Geniş Zaman

ÖĞRENELİM

İşin, hareketin, oluşun kısacası eylemin her zaman yapılcağını bildirir. Eylem tabanlarına “-r” eki getirilerek yapılır.

Örnek:

Nasıl olsa çalışır. (Her zaman çalışabilir)
Antalya çok sıcak olur. (Her zaman sıcak olur)

Bu kip ekinin olumsuzu da diğerleri gibi tabanla kip eki arasında “-mi” olumsuzluk eki getirilerek yapılır.

çalışmaz çalışmam
olmaz olmam

DİLEK KİPLERİ

Belli bir zaman söz konusu değildir. İşin, hareketin olması istediği belirtir.

İstek Kipi

ÖĞRENELİM

İşin, hareketin olması istenir. Eylem tabanlarına “-e” (-a) eki getirilerek yapılır.

Örnek:

Bugün gidelim.
O oyunu görelim.

İstek kipinin olumsuzu da diğer kiplerde olduğu gibi taban ile kip eki arasında “-me” eki getirilerek yapılır.

Alalım-olumlu Almayalım-olumsuz
Gidelim-olumlu Gitmeyelim-olumsuz

Dilek-Şart Kipi

ÖĞRENELİM

Bir eylemin gerçekleşmesi için başka bir durumun olmasını şart koşar. Eylem tabanlarına ünlüler uyumuna göre “-se, -sa” eki getirilerek yapılır.

Örnek:

Çalışırsa tatil yapar. (Tatil yapması, çalışmasına bağlı)

Dilek şartın olumsuzu, taban ile kip eki arasına “-me” eki getirilerek yapılır.

çalışsam-olumlu çalışmasam-olumsuz
görsem-olumlu görmesem-olumsuz

Gereklilik Kipi

ÖĞRENELİM

Eylemin olması, yapılması gerektiğini anlatır. Eylem tabanına “-meli (-malı)” eki getirilerek yapılır.

Örnek:

Evden çıkmadan elektrikleri kapat**malısın**.
Misafirlere saygılı davranmayı öğren**meliler**.

Gereklilik kipinin olumsuzu, taban ile kip arasına “-me” eki getirilerek yapılır.

bil**melisin**-olumlu
gör**melisin**-olumlu

bil**memelisin**-olumsuz
gör**memelisin**-olumsuz

Emir Kipi

ÖĞRENELİM

İşin, hareketin, eylemin yapılmasını buyurma şeklinde anlatan eylem kipidir.

UNUTMAYALIM

Bu kipin I. tekil ve çoğul kişi yoktur. Çünkü insan kendisine emredemez.
II. tekil kişi eylem kip ve kişi eki almaz.

Örnek:

otur, yaz, bırak... gibi.

UNUTMAYALIM

II. çoğul kişide ise “-in”, “-iniz” eklerinden birini alır.

Örnek:

Otur**un**, yaz**ın**, yaz**ınız**, bırak**ınız**

UNUTMAYALIM

III. tekil kişi “-sin”, çoğul kişi “-sinler” eklerini alırlar.

Örnek:

bil**sin**-III. tekil kişi

bil**sinler**-III. çoğul kişi

Emir kipinin olumsuz şekli:

Örnek:

bil**sin**-olumlu
okuyunuz-olumlu

bil**mesin**-olumsuz
okuma**mayınız**-olumsuz

BİRLEŞİK ZAMANLI EYLEMER

Örnek:

Okudum - di'li geçmiş zaman
 Okumus - miş'li geçmiş zaman
 Okuyacağım - gelecek zaman

ÖĞRENELİM

Eylemerin tabanlarından sonra sadece bir tek zaman eki aldıklarını görüyoruz, böyle eylemlere **basit zamanlı eylemler** denir.

Oysa;

Okuduydum Okumustum

UNUTMAYALIM

Bu eylemlerde bir zaman ekinden sonra ikinci bir zaman ekinin geldiğini görüyoruz ve diyoruz ki bir zaman ekinden sonra ikinci bir zaman eki alan eylemlere **birleşik zamanlı eylemler** denir.

Birleşik zamanlı eylemler **üç** çeşittir:

Birleşik Zamanlı Eylemler

Hikaye Birleşik Zamanı

Rivayet Birleşik Zamanı

Şart Birleşik Zamanı

Hikaye Birleşik Zamanı

ÖĞRENELİM

Eylem ve oluşların geçmişte kesinlikle gerçekleştiğini anlatan eylemerdir. Basit zamanlı herhangi bir kip ekinden sonra, kişi ekinden önce **“-di”** eki getirilerek yapılır. Bu ek sesli uyumları ve sesiz benzeşmelerine göre **“-ti”** olabilir.

Emir kipinin dışında bütün basit zamanların hikayesi olabilir.

Örnek:

bildiydim: -di'li geçmiş zamanın hikayesi - I.tekil kişi.
bildiydin: -di'li geçmiş zamanın hikayesi - II.tekil kişi.
bildiydi: -di'li geçmiş zamanın hikayesi - III.tekil kişi.
bildiydik: -di'li geçmiş zamanın hikayesi - I.çoğul kişi.
bildiydiniz: -di'li geçmiş zamanın hikayesi - II.çoğul kişi.
bildiydiler: -di'li geçmiş zamanın hikayesi - III.çoğul kişi.

*Bildi**ler**di **“-ler”** çoğul kişi eki hikaye birleşik zamanından önce de getirilebilir.*

Rivayet Birleşik Zamanı

ÖĞRENELİM

Basit zamanlı eylemlerin bildirdiği işlerin, hareketlerin, oluşların kısacası eylemlerin geçmiş zamanda yapıldığını, başkasından duyarak, kesin olmadan bildiren eylemlerdir.

Basit zamanlı eyleme, kip ekinden sonra, kişi ekinden önce “-miş” eki getirilerek yapılır.

Emir ve “-di” li geçmiş zaman dışında bütün kiplere getirilebilir.

Örnek:

bilmişmişim:	-miş’li geçmiş zaman rivayeti – I.tekil kişi.
bilmişmişsin:	-miş’li geçmiş zaman rivayeti – II.tekil kişi
bilmişmiş:	-miş’li geçmiş zaman rivayeti – III.tekil kişi
bilmişmişiz:	-miş’li geçmiş zaman rivayeti – I.çoğul kişi
bilmişmişsiniz:	-miş’li geçmiş zaman rivayeti – II.çoğul kişi
bilmişmişler:	-miş’li geçmiş zaman rivayeti – III.çoğul kişi

“-ler” çokluk eki rivayet ekinden önce de gelebilir.

Örnek:

bilmişlermiş:	-miş’li geçmiş zaman - çokluk eki – rivayet birleşik zaman
bileceklermiş:	gelecek zaman - III. çoğul kişi – rivayet birleşik zamanı

Şart Birleşik Zamanı

ÖĞRENELİM

Bir eylemin başka bir eylemin gerçekleşmesine bağlı olduğunu bildiren eylemdir.

Örnek:

Çalı sırsa n sınıfı geçersin.	(geniş zaman-şart birleşik zamanı)
Söyle diyse n mutlaka gelir.	(-di’li geçmiş zaman-şart birleşik zamanı)
Gele cekse bekleyelim.	(gelecek zaman eki-şart birleşik zaman)
Pişir misse n yeriz.	(-miş’li geçmiş zaman-şart birleşik zamanı)

OLUMLU-OLUMSUZ EYLEMLER

ÖĞRENELİM

Tümcede, iş, oluş ve hareketin gerçekleştiğini bildiren eylemlere **olumlu eylem**, eylemin gerçekleşmediğini bildiren eylemlere **olumsuz eylem** denir.

Örnek:

Şiiri ezberledim. – **olumlu eylem**

Geziye gitmeyeceğim. – **olumsuz eylem**

UNUTMAYALIM

“-me, -ma” ekleri eyleme olumsuzluk anlamı kazandırır.

Olumsuzluk eki geçmiş zaman, gelecek zaman ve şimdiki zaman kiplerinden önce kullanılır. Geniş zamanın olumsuzu yoktur.

OLUMLU EYLEM (FİİL) ÇEKİMİ

KİŞİ	-di'li Geçmiş Zaman	-miş'li Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman (-yor)	Gelecek Zaman (-ecek)	Geniş Zaman (-r)
I.tekil kişi	izledim	izlemişim	izliyorum	izleyeceğim	izlerim
II.tekil kişi	izledin	izlemişsin	izliyorsun	izleyeceksin	izlersin
III.tekil kişi	izledi	izlemiş	izliyor	izleyecek	izler
I.çoğul kişi	izledik	izlemişiz	izliyoruz	izleyeceğiz	izleriz
II.çoğul kişi	izlediniz	izlemişsiniz	izliyorsunuz	izleyeceksiniz	izlersiniz
III.çoğul kişi	izlediler	izlemişler	izliyorlar	izleyecekler	izlerler

OLUMSUZ EYLEM (FİİL) ÇEKİMİ

KİŞİ	-di'li Geçmiş Zaman	-miş'li Geçmiş Zaman	Şimdiki Zaman (-yor)	Gelecek Zaman (-ecek)
I.tekil kişi	gitmedim	gitmemişim	gitmiyorum	gitmeyeceğim
II.tekil kişi	gitmedin	gitmemişsin	gitmiyorsun	gitmeyeceksin
III.tekil kişi	gitmedi	gitmemiş	gitmiyor	gitmeyecek
I.çoğul kişi	gitmedik	gitmemişiz	gitmiyoruz	gitmeyeceğiz
II.çoğul kişi	gitmediniz	gitmemişsiniz	gitmiyorsunuz	gitmeyeceksiniz
III.çoğul kişi	gitmediler	gitmemişler	gitmiyorlar	gitmeyecekler

BELİRTEÇ (ZARF)

ÖĞRENELİM

Tümcede eylemden, sıfatlardan ve görevce kendine benzer sözcüklerden önce gelerek, bunların anlamlarını niteleyen, güçlendiren, kısıtlayan ya da derecelendiren sözcüklere **belirteç (zarf)** denir.

Örnek:

Kosarak geldi. (eylemden önce)

Cok zor soruydu. (sıfattan önce)

Sabahleyin erkenden yürüdüm. (zarftan önce)

UNUTMAYALIM

Eylemlerin, sıfatların veya kendi soyundan gelen sözcüklerden önce gelerek anlamlarını zaman, yer (yön), durum, miktar (azlık-çokluk) bakımından tamamlayan sözcüklere **belirteç** denir.

Belirteçler anlamları ve görevleri bakımından beş çeşittir.

Zaman Belirteçi**ÖĞRENELİM**

Eylemden önce gelerek, eylemlerin yapıldığı, yapılacağı zamanları gösteren belirteçlerdir.

Örnek:

Birazdan çalışırım.

Hafta sonu orada olmayı istemiştim.

Gelecek yıl sekizinci sınıfta okuyacağız

Ne zaman çalışırım?

Ne zaman istemiştim?

Ne zaman okuyacağız?

UNUTMAYALIM

Eylemin anlamını zaman bakımından belirten belirteçlerdir. Zaman belirteçini bulmak için eyleme **“ne zaman”** sorusu sorularak bulunur.

“ansızın, yıllarca, önceden, sabahleyin, birdenbire, hemen, biraz sonra, geçen yıl, yazın, daima, yeni baştan, bu defa, önce, bazen, az sonra...” gibi sözcükler zaman belirteçidir.

Durum (Hal) Belirteçi**ÖĞRENELİM**

Eylemden önce gelerek eylemlerin nasıl yapıldığını belirtir.

Örnek:

O her zaman **dikkatli** dinler.

Sessizce kitabını okudu.

Yavaş yavaş koşuyordu.

Nasıl dinler?

Nasıl okudu?

Nasıl koşuyordu?

UNUTMAYALIM

Durum belirteçleri, eylemin nasıl meydana geldiğini bildiren belirteçlerdir. Durum belirtecini bulmak için eyleme **“nasıl”** sorusu sorularak bulunur.

“uzun uzun, doğru, güzel, teker teker, devamlı, kolayca, böyle, birlikte, kuşkusuz...” gibi sözcükler durum belirteçidir.

Durum belirteçleri bir ad’dan önce gelirse sıfat olurlar.

Yer (Yön) Belirteçi**ÖĞRENELİM**

Cümlede eylemleri yer, yön bakımından tamamlayan belirteçlerdir. Eyleme “**nereye, nereden, nerede**” sorusunu sorarak yer (yön) belirteçi bulunur.

Örnek:

Öğretmenim merdivenlerden **aşağı** indi.

Nereye indi?

On dakika önce **içeri** girdi.

Nereye girdi?

“**ileri, geri, yakın, yan, ön, arka, sağ, sol, alt, üst...**” gibi sözcükler yer belirteçidir.

Miktar (azlık-çokluk) Belirteçi**ÖĞRENELİM**

Sıfat, eylem veya kendi türünden kelimenin anlamını azlık-çokluk olarak belirten belirteçlerdir. Eyleme “**ne kadar**” sorusunu sorarak miktar belirteçi bulunur.

Örnek:

Dünkü çalışmada **çok** yoruldu.

Ne kadar yoruldu?

İki saat sonra size gelirim.

Ne kadar sonra gelirim?

“**kadar, biraz, fazlaca, hayli, oldukça, en çok, saatlerce...**” gibi sözcükler miktar bildiren belirteçlerdir.

Miktar belirteçleri ad ile birlikte kullanıldığında sıfat olur.

Soru Belirteçi**ÖĞRENELİM**

Sıfat veya eylemleri anlamını soru yoluyla belirten belirteçlerdir.

Örnek:

Sabahtan beri **ne yaptın?**

Bu kitabı **kimden** aldın?

“**niçin, nereden, hangi, ne kadar, kimden, nasıl...**” gibi sözcükler soru belirteçleridir.

Soru bildiren sözcükler ad ile birlikte kullanıldığında soru sıfatı, eylemin önünde kullanılırsa soru belirteçi olur.

Örnek:

Ne kadar para harcadın?

Soru sıfatı

Kitabı **niçin** okumadın?

Soru belirteçi

İLGEÇ (EDAT)

Aslan **gibi** çocuktur.
 Tahta kalemi **ile** yazı yazdım.
 Senin **için** bir sürü kütüphane dolaştım.
 Sizin **kadar** yürüyemem.

Altı çizili ve kırmızı renkli sözcüklerin tek başlarına bir anlamı yoktur. Cümlede diğer sözcüklerle kullanıldığında anlam kazanmışlardır.

ÖĞRENELİM

İlgeçler, tek başına bir anlam taşımayan, ancak kendinden önceki sözcükle birlikte kullanıldığında belirli bir anlamı olan sözcüklerdir.

“*sanki, için, göre, dolayı, ile, kadar, üzere, doğru...*” gibi sözcükler cümlede ilgeç olarak kullanılır.

UNUTMAYALIM

*İlgeçler, basit yapıdadır.
 İlgeçlerden sözcük oluşturulmaz.
 Cümlelerin anlamına katkıda bulunurlar.*

İlgeçler benzerlik, araç, yön, sebep, amaç, karşılaştırma bakımından anlam ilişkisi kurarlar.

Örnek:

Senin gibi olmak için neler vermezdim.	(Benzerlik)
Araba ile yolculuğu çok severim.	(Araç)
Rüzgara karşı türkü söylüyor.	(Yön)
Okula geç kalmamak için erken uyumalıyız.	(Sebep)
Mutlu olabilmek için gülümsemeyi bilmeliyiz.	(Amaç)
Benim gibi olmak istiyorsan çok çalışmalısın.	(Karşılaştırma)

İlgeçler cümlelerdeki yerlerinden çıkarıldığında cümlelerin anlamı bozulur.

Örnek:

Ninemin pamuk **gibi** bembeyaz elleri var.
 Ninemin pamuk bembeyaz elleri var.

BAĞLAÇ

“Seneler var **ki** kuşlar gelmiyor. Sonbaharın o güzel günlerini pencereden görür görmez yollara çıkıyorum. **Halbuki**, sonbahar, koca yemişleri **ve** beyaz, esmer bulutlarıyla insanlara neler hatırlatıyor.”

Altı çizili ve kırmızı renkle yazılmış sözcüklerin kendi başlarına bir anlamları yoktur. Fakat cümleleri birbirlerine bağlıyorlar.

ÖĞRENELİM

Tek başına anlamı olmayan, anlamca birbiriyle ilgili cümleleri veya cümlede görevdeş sözcük ve söz öbeklerini bağlamaya yarayan sözcüklere bağlaç denir.

Örnek:

Utku güler yüzlü **ve** sevimli bir öğrencidir.
Saygılı ol **ki**, herkes sana değer versin.

“**ve, ki, çünkü, fakat, ancak, ile, de, oysa ki, ama, bile, yoksa, çünkü, hem, veya, bazen...**” gibi sözcükler bağlaçtır.

Bağlaç olan “**-ki**” her zaman ayrı yazılır. Ancak “**oysaki, halbuki mademki, sanki**” sözcükleri anlamca kaynaştığından bağlaç olduğu halde **bitişik yazılır**.

İlgili adlı “-ki” sözcüğü **bitişik yazılır**.

Örnek:

Babam öyle sinirlendi **ki** hepimiz çok korktuk.
Saksıda**kiler** daha çabuk büyümüş.

Bağlaç
İlgili adlı

Bağlaç olan “**ile**” eş görevli sözcükler arasında kullanılıyorsa bağlaç görevindedir. “**ile**” sözcüğü amacıyla, birlikte anlamı veriyorsa ilgeç görevindedir.

Cümlede “**ile**” sözcüğünün yerine “**ve**” sözcüğü kullanıldığında cümlelerin anlamı bozulmuyorsa “**ile**” **bağlaç** durumundadır. Anlamı bozulmuyorsa “**ile**” **edat** durumundadır.

Örnek:

Defter **ile** kalem al. **Bağlaç**
Ahmet kardeşi **ile** Kalkandelen’e gitti. **Edat**

Bağlaç olan “**de**” her zaman ayrı yazılır. Adın durum eki “**-de**” ad’a **bitişik yazılır**.

Örnek:

Okul gezisine Aylin **de** gelecek.
Okulda öğrendiklerimizi ev**de** tekrarlayalım.

Afacan Erdi İle Çok Kolay Türkçe

“-de” ile “de”

- *Aaa! İkimizin giysileri de aynı sanki.*
- *Aaa! Evet.*
- *Doğrusu ben hiç kimsede benim giysimden yoktur diye düşünüyordum.*
- *Ben de senin gibi düşünüyordum ama yanılmışım.*
- *Senin kıyafetinin önündeki yazıların üstünde kulak gibi işaret var. Bende yok.*
- *Anladım. Sen kesme işaretinden söz ediyorsun. O işaret sadece özel adlardan, sayılardan sonra kullanıldığında vardır. Ben aslında eklendiğim sözcüklere bitişik yazılırım. Şimdi de senden söz edelim. Bana çok benziyorsun. Giysilerimiz aynı ama belli ki farklıyız.*
- *Ben ayrı yazılıyorum. Bu yüzden benden önceki sözcükten uzak yazarlar beni. Araya işaret de koymazlar. Sonra başımdaki “d” harfi hep aynı kalır, “t” olmaz. Ama “e” harfim, “a” olabilir.*
- *Demek sen bana göre daha özgürsün. Ben, kendimden önceki sözcüğe göre değişmek zorundayım.*
- *Nasıl yani?*
- *Anlatayım. Benden önceki sözcük “f, s, t, k, ç, s, h, p” harflerinden biriyle bitiyorsa başımdaki “d”, “t” olur. Diğer sözcüklerde aynı kalır.*
- *Bu önemli bir kusur sayılmaz canım. Anladığım kadarıyla önemli bir görevin var.*
- *Sanırım öyle. Bana “durum eki” diyorlar. Ek olduğum için de sözcüğe bitişik yazıyorlar. Bir de senin kulağa benzettiğin kesme işareti ile birlikte kullanıldığım durum var. Bunları daha önce anlatmıştım. Senin adın ne bakalım arkadaş?*
- *Bana “de bağlacı” derler. Birbiriyle ilgili cümleleri birbirine bağlarım. Başka görevlerim de var ama onları sonra söylerim.*

Afacan Erdi İle Dersler

ÜNLEM

Harika! Burayı çok beğendim.

Yürü! Çabuk ol! Yağmur başladı.

ÖĞRENELİM

*Korku, sevinç, heyecan, öfke, acıma, şaşkınlık gibi ansızın beliren duyguları ifade eden sözcüklere **ünlem** denir.*

Ünlemler üç grupta incelenir:

Asıl Ünlemler:

ÖĞRENELİM

Birisini çağırmak için kullanılır veya kişinin coşkulu duygularını belirten ünlemlerdir.

Haydi!

İmdat!

Zavallı!

Ah!

Yansılardan Meydana Gelen Ünlemler:

ÖĞRENELİM

Canlı varlıkların çıkardığı sesleri, cansız varlıkların gürültülerini belirten ünlemler, yansılardan, ses taklitlerinden oluşan ünlemlerdir.

Hav hav!

Pat!

Güm!

Miyav miyav!

Ünlem Olarak Kullanılan Sözcükler Ve Deyimler:

ÖĞRENELİM

Ad, sıfat, adıl, eylem, belirteç oldukları halde çağırmada, aşırı duygularda kullanılan ünlemlerdir.

Dur!

Yaşa!

Yetişin!

Koşun!

Örnek:

Arkadaşlar! Buraya gelin.

Koşun! Gelin! Adam bayıldı.

Eyvah! Yine geç kaldım.

CÜMLE BİLGİSİ

ÖĞRENELİM

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle içindeki görevlerini, kelimelerin birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne “**söz dizimi**” veya “**cümle bilgisi**” (syntax=sentaks) adı verilir.

CÜMLE

Bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime veya kelime dizisine **cümle** denir. Cümle, en dar anlamıyla bir yargı grubudur. İçinde yargının bulunmadığı söz dizileri cümle oluşturmaz. Başka bir ifadeyle cümle, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak biçimde tam olarak -haber ya da dilek yoluyla bildiren söz dizisidir.

Cümle mutlaka bir hüküm bildirmeli, yüklemi ek fiil almış bir isim veya bir çekimli fiil olmalıdır. “*Cümleyi, bir hüküm bildiren sözdür diye tanımlamak yetersizdir.*” demekte ve “*Mehmet çalışkan bir öğrencidir.*” veya “*İnsan en değerli varlıktır.*” gibi yüklemi ek fiil almış isim veya isim soylu bir kelime olan cümlelerin hüküm bildirdiğini belirtmektedir.

Her cümle bir yüklem ve varsa ona bağlı diğer öğelerden oluşur.

Cümlede yargı bildiren unsur yüklemidir. Cümle yüklem üzerine kurulur. İhtiyaca göre başka öğelerle desteklenir.

Geldim.

Ben geldim.

Ben buraya geldim.

Ben evden buraya geldim.

Ben evden buraya koşarak geldim.

Ben evden buraya kadar koşarak geldim.

Ben seni görmek için evden buraya kadar koşarak geldim.

Bir cümle anlam ve yargı bildiren, ek-fiille çekimlenmiş bir tek isimden (yüklem) veya zamana ve şahsa göre çekimlenmiş bir tek fiilden (yüklem) de oluşabilir, yüklemi ve birbirini anlam bakımından bütünleyen birden fazla kelime ya da kelime grubundan da. Yani en küçük cümle tek kelimeden oluşabilir.

Öğretmenim.

Öğretiyorum.

Biz sizinde gelmeyeceğiz.

Sokaklarda, caddelerde, kaldırımlara park eden otolar yüzünden, yayaların rahatça yürüme imkânı kalmadı artık.

CÜMLENİN ÖĞELERİ

ÖĞE NEDİR?

Cümleyi oluşturan bölümlerin her birine öge denir. Öğeler, yazılı veya sözlü anlatımın anlamlı ve doğru cümleler kurmaya yarayan bölümleridir.

Bugün / alış veriş yapmak için / çarşıya / çıkacağım.

Anlam bozulmayacak şekilde birbirlerinden ayrılabilirler.

çıkacağım.

çarşıya / çıkacağım.

alış veriş yapmak için / çarşıya / çıkacağım.

Bugün / alış veriş yapmak için / çarşıya / çıkacağım.

Her öge görev ve anlam yönünden bir tek ögeye eşlik eder; onu tamamlar. Bu öge de yüklemidir.

YÜKLEM: İş, kılış, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren; cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögedir.

Araba kalabalığı şehri yaşanmaz hâle getirdi.

Şehri bu hâle getiren bir olumsuzluk da insanların birbirlerini sevip saymamalarıdır.

İkinci derecede önemli öge **öznedir**. Sadece yüklemden oluşan cümlelerde bile öznenin varlığı, yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır.

Beğendi-k “-k” eki “biz”i karşıyor.

Sonra tümleçler gelir ki bunlar zarf tümleci, dolaylı tümleç, edat tümleci ve nesnedir.

Hiçbir zaman	kader	bizi	senden	ayırmasın.
Zarf tüml.	Özne	nesne	d.lı tüml.	yüklem

ÖZNE: Yüklemde bildirilen işi, oluşu, hareketi, durumu, kılışı yerine getiren; hakkında bilgi ve haber verilen ögedir. Yani yapanı veya olanı karşılayan unsurdur.

Çocuklar bahçede oyun oynuyorlar.

Elimdeki defter yere düştü.

Özne, yükleme sorulan “ne?, kim?” sorularının cevabıdır.

Göçmen kuşlar yine yolculuğa başladı.

_ Kim? / Kim başladı? / Başlayan kim?

_ Göçmen kuşlar

Kitaplar raflara rastgele dizilmişti.

_ Ne? / Ne dizilmişti? / Dizilen ne?

_ Kitaplar

NESNE:

Yüklemde bildirilen ve öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen öge nesnedir. Dolayısıyla sadece fiil cümlelerinden yüklemi geçişli fiil olanlar nesne alır. Az da olsa isim cümleleri de nesne alabilir.

Düz tümleç de denir.

Yükleme sorulan “ne?, neyi?, kimi?” sorularının cevabıdır.

Burada son fırtına son dalı kırıyordu.

Bütün bu yalılar, eski Boğaziçi hatıralarını sayıklar.

Türk halkı bağımsızlığını, Ulu Önder’e ve onunla birlikte savaşanlara borçludur.

NESNENİN TÜRÜ

İsimler, zamirler, adlaşmış sıfatlar, tamlamalar, fiilimsiler, soru kelimeleri, kısaca özne olabilen bütün kelimeler, kelime grupları ve iç cümleler nesne olabilir.

İyilik eden iyilik bulur.

Bugün bana ne getirdin?

Sabahları odadan odaya gezinerek düşünmeyi severim.

NESNE ÇEŞİTLERİ

Belirtili nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılır.

Belirtme hâl eki (-ı/-i/-u/-ü) alanlara belirtili; yalın hâlde olanlara da belirtisiz nesne denir.

Her gün gazete okuyorum. (belirtisiz nesne)

Gazeteyi her gün okuyorum. (belirtili nesne)

Belirtisiz nesnenin kullanılması ile belirtili nesneninki arasında belirgin anlam farkı vardır.

Nesnenin yeri de önemlidir. Belirtili nesnenin cümle içinde belirli bir yeri yoktur.

Kullanıldığı yere göre cümleye değişik anlamlar katar.

Bunu bana bir çocuk anlattı.

Vurgulanan: herhangi bir çocuk

Bir çocuk bana bunu anlattı.

Vurgulanan: bu

Her hafta bir kitabı okurum.

Belirli kitaplardan birini

Bir kitabı her hafta okurum.

Belirli bir tek kitabı

Belirtisiz nesne daima yüklemde hemen önce gelir. Yüklemle belirtisiz nesne arasına “de, dahi, bile” edatlarından başka bir kelime giremez.

Her hafta bir kitap okurum.

Bu günlerde herkes böyle şeyler anlatıyordu.

Gezi sırasında sincap bile gördük.

ÖĞELER BULUNURKEN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR

1. Önce yüklem, sonra özne ve sonra tümleçler aranır.
2. Sorular yükleme sorulup alınan cevaplar yükleme birlikte tekrar edilmelidir.
3. Öğeler bulunurken tamlamalar ve diğer kelime grupları bölünmez.
4. Bağlaçlar öge sayılmamalıdır.

Bugün	alış veriş yapmak için	çarşıya	çıkacağım.
kelime	kelime grubu	kelime	kelime

Anlamına Göre Cümle Türleri

İşin, oluşun, hareketin, durumun, kılışın yüklemde nasıl anlatıldığına göre cümleler çeşitlere ayrılır. Burada işin yapıp yapılmadığı, durumun varlığı yokluğu, işin istenildiği ya da emredildiği, bildirildiği ya da sorulduğu önemlidir.

Cümlede anlatılan işin, oluşun, hareketin olup olmadığını veya sözü edilenin var olup olmadığını bildiren cümlelere haber cümlesi; bir isteği, dileği, emri, tasarımı, şartı bildiren cümlelere de dilek cümlesi denir.

Anlamına Göre Cümle Türleri:

1. Olumlu Cümle
2. Olumsuz Cümle
3. Soru Cümlesi
4. Emir Cümlesi
5. Ünlem Cümlesi
6. Şart Cümlesi
7. İstek Cümlesi
8. Gereklilik Cümlesi

OLUMLU CÜMLE

Fiil cümlesinde işin, oluşun yapıldığını veya olduğunu; isim cümlesinde ise sözü edilen kavramın bulunduğunu, var olduğunu, bahsedilen şekilde olduğunu bildiren cümlelerdir.

Bursa bu mevsimde soğuktur.

Yarın daha erken gelmelisin.

Bu binanın yerinde şeftali bahçesi vardı.

OLUMSUZ CÜMLE

Fiil cümlesinde işin, oluşun yapılmadığını, yapılmayacağını veya olmadığını; isim cümlesinde ise sözü edilen kavramın bulunmadığını, var olmadığını, bahsedilen şekilde olmadığını bildiren cümlelerdir.

Fiil cümleleri, olumsuzluk eki “-ma/-me” ve “ne.....ne” bağlacıyla; isim cümleleri de “yok, değil” kelimeleriyle, “ne....ne” bağlacıyla ve “-sîz” olumsuzluk ekiyle kurulur.

Yarın daha erken gelmemelisin.

Buraları daha önce hiç görmemiştin.

Ateşle oyun olmaz.

Bursa bu mevsimde soğuk değildir.

Sokakta ne araba ne de insan var.

Bazı cümleler yapı bakımından olumsuz olduğu hâlde anlamca olumlu olabilir:

Çocuklarının okumasını istemiyor değildir. İstiyordu.

Cezaya çarptırılanlar suçsuz değildirler. Suçluydular.

SORU CÜMLESİ

İçinde soru anlamı bulunan; bir konuda bilgi edinmek, şüpheleri gidermek ve düşünceleri onaylatmak için kurulan cümlelere soru cümlesi denir.

Cümlelerin öğelerini bulmaya yönelik tüm soru kelimeleriyle soru cümleleri yapılabilir.

Elimdeki ne olduğunu kim söyleyecek? Özne

Babası çocuğa ne getirmiş? nesne

Yarın kimi göreceksiniz? nesne

Cümlelerde soru anlamı soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri, soru edatları, soru eki ve tonlama yoluyla sağlanır.

a) “mî” soru ekiyle:

Soru eki sadece yüklem değil, diğer öğelerin ve unsurların da sorusunu hazırlar.

Son sözünüz bu mu anneciğim?

Alt mî üst mü?

Hiç mi anlatacak bir şeyin yok?

Acaba yanlış mî aklımda kaldı?

Soru eki değişik anlamlar katabilir:

Beni biraz dinler misiniz? İstek, rica

Sessiz olabilir miyiz? uyarı

Bu su da içilir mi? beğenmeme

Bütün bunları ben mi söylemişim? İnkâr, kabullenmeme

b) Soru sıfatlarıyla:

Nasıl kitaplardan hoşlanırsın?

Kaç gün sonra geleceksin?

Eve giderken hangi otobüse bineceğiz?

Kaçıncı sınıfta okuyor?

c) Soru zarflarıyla:

Neden coşkun suların sesi gittikçe dindi?

Bin bir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?

Bu sonbahar sabahının donuk ince rengini nasıl anlatabilirim?

Daha ne kadar bekleyeceğiz?

d) Soru zamirleriyle:

Yanında ne getirdin?

Bunları sana kim anlattı?

Hangisi sizinle geldi?

Nereden gelip nereye gidiyoruz?

e) Tonlama yoluyla

___ Bu mektup sana.

___ Bana mı? Kimden?

___ Evden olacak.

___ Evden? Ne münasebet! Evden mi?

EMİR CÜMLESİ

Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş veya anlamca emir özelliği taşıyan cümlelerdir. Fiilin yapılmasını emir biçiminde bildirir.

Oraya otur ve yerinden kalkma.

Bu raporu akşama kadar yetiştir.

On dakika sonra hazır ol!

ÜNLEM CÜMLESİ

Sevgi, korku, şaşma, hayret, seslenme, coşkunluk, heyecan ve sitem ifade eden cümlelere ünlem cümlesi denir. Ünlem cümleleri, ünlemlerle, bazı sıfatlarla, emir kipiyle, "ki" bağlacıyla, haykırmalarla ve ses tonuyla kurulur.

Yapma!

Öyle yorgunum ki!..

İşte şimdi yandık!..

Ne güzel tesadüf!

Eyvah! Geç kaldım!

ŞART CÜMLESİ

İçinde şart ve koşul anlamı bulunan cümlelere şart cümlesi denir. Şart cümlelerinin yüklemeleri şart kipine göre çekimlenmiştir ve yardımcı cümle oluşturmuştur. Yani bir cümleyi şart çekimiyle bir yardımcı cümle yapabiliriz.

Eve geldiyse bizi beklesin.

Beni arayan Ahmet ise gelmediğimi söyleyin.

İSTEK CÜMLESİ

Gerçekleşmesi mümkün olan veya olmayan dileği, arzuyu, isteği bildiren cümlelere istek cümlesi denir.

Çıkıp biraz dolaşalım.

Dirilip kalksa da yapılanları bir görse.

Bari doğru cevap verseydi.

GEREKİLİK CÜMLESİ

Bir eylemin gerçekleşmesinin gerekli ya da zorunlu olduğunu ifade eden cümlelerdir.

Bu çalışmayı bugün bitirmeliyiz.

Bize biraz daha para gerekiyor.

Eksiklerimizi tamamlamak için beş gün daha lazım.

YAPISINA GÖRE CÜMLE TÜRLERİ

Cümleler, bildirdikleri yargı sayısına ve öğelerin yüklemle olan ilişkisine göre çeşitlere ayrılırlar. Cümlede bir ya da birden fazla yargı vardır. Başka bir deyişle birden fazla cümle bir araya gelip bir cümleymiş gibi görünebilir.

Bir ceylan gibi ürktü. (Tek yargı)
Sevincinden ne yapacağını şaşırmıştı. (İki yargı)

Bu tür cümlelerde bazı öğeler ortak olduğu gibi öğelerin tamamı farklı da olabilir. Bu cümleler birbirlerine bazı bağlaçlar yardımıyla bağlanabildiği gibi anlam bakımından da bağlanabilirler.

Saatine baktı ve otobüsü kaçırdığını anladı.

Cümleler yapı bakımından çeşitlere ayrılırken içlerindeki kelime sayısı değil yüklem, fiil veya yargı sayısı dikkate alınır.

Yapı bakımından cümleler;
basit, birleşik, bağlı ve sıralı olmak üzere dörde ayrılır:

BASİT CÜMLE

İçerisinde tek yargı, tek fiil, dolayısıyla isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunan cümledir. Başka bir cümleye bağlanmaz, yani bağımsız bir cümledir. Tamamladığı ya da onu tamamlayan bir cümlecik yoktur.

Yarın akşam maç yapacaklar.
Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Tekrar başını kaldırdı.
Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye baktı.

BİRLEŞİK CÜMLE

Bir temel cümle ile onun anlamını tamamlayan en az bir yan cümlecikten meydana gelen cümlelerdir. Yani yapısında birden fazla cümle bulunduran cümlelerdir.

Evlerin ne zaman biteceğini bilmiyoruz.
Babasını karşısında görünce çok sevindi.
Havalar soğuduğundan artık dışarı çıkmıyor.

SIRALI CÜMLELER

Bağımsız cümlelerin, aralarındaki anlam ilgisinden dolayı virgülle veya noktalı virgülle birbiri ardına sıralanmasıyla oluşan cümleler topluluğudur. En az iki cümleden oluşur.

Sarı çiçeğin saçları yolunmuş, kana bulanmıştı.

Bu, asırlardan beri böyle olagelmisti, asırlarca da böyle sürüp gidecekti.

Sıralı cümlelerin bütün öğeleri ayrı olabildiği gibi bazıları ortak da olabilir.

Otobüs her zamanki gibi yine geç geldi; biz de derse geç kaldık.

Mart kapıdan baktırır; kazma kürek yaktırır.

BAĞLI CÜMLE

Aralarındaki ilgiden dolayı birbirlerine bir bağlaçla bağlanan cümlelerdir. Bağlaçlar cümle ögesi değildir. İkiye ayrılır.

“ki”li bağlı cümleler

Farsça “ki” bağlacıyla birbirine bağlanan bağımsız cümlelerden oluşur.

Yardımcı cümle ana cümleyi genellikle nesne ve zarf göreviyle tamamlar.

Ana cümle başta, yardımcı cümle sonra bulunur. Bu sıralanış, Türkçe cümle yapısına aykırıdır.

Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta.

Darıldı diye o kadar korktum ki anlatamam.

Diğer bağlaçlarla kurulanlar

“ve, veya, ya da, fakat, ama, lâkin, hâlbuki, ne.....ne, meğer...” bağlaçlarıyla birbirine bağlanan bağımsız cümleler topluluğudur.

Hava bulutlu ve durduğumuz tepe rüzgârlı idi.

Okumayı bilmiyor veya numara yapıyor.

Bu ev güzel, temiz, her şeyi yerinde bir ev; ama Ahmet Bey’in istediği ev değil.

İstedğiniz evrakları getireceğim, fakat okuyabileceğinizi sanmıyorum.

Bir cümle, yapı bakımından basit, birleşik, bağlı, sıralı cümlelerden ancak birine dahil olabilir. Birleşik, bağlı ve sıralı cümleleri oluşturan cümleler de ayrı ayrı basit, birleşik, sıralı veya bağlı olabilir.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

NOKTA .

Benim adım nokta.
Her zaman yerim var cümle sonunda.
2. (ikinci) sırada ve kısaltmalarda,
Sakın beni unutma.

VİRGÜL ,

Adımı sorarsan bana, Virgül derim.
Sıralanan kelimeler arasında yerim.
Mesela dersin,
Bugün elma, armut, erik yedim.
Görürsün ben nerdeyim.

ÜNLEM !

Bana derler ünlem Ne zaman üzülse,
Şaşırsan veya sevinsen,
Beni bulursun cümle sonunda.
Uzun bir çizgiyim, altında noktasıyla
Sakın bunu unutma!

SORU İŞARETİ ?

Aslında bilirsin beni.
Tüm işaretlerin en güzeli. Biri sorarsa sana,
Bu şekeri kim yedi?
Tanımaz mısın cümle sonunda beni?

KISA ÇİZGİ -

Diyelim ki bir cümle yazdın.
Satırın en sonuna vardın.
Sığmadıysa kelimen, Telaşlanma hemen.
Kısa bir çizgi çekip,
Devam et cümlelere kaldığın yerden....

ÖĞRENELİM

İnsanlar duygu ve düşüncelerini aktarabilmek ve okuduğunu karşısındakine anlatabilmek için işaret sistemlerinden oluşan harfleri ve bu harfleri düzenleyen kurallar bütünü bilmeleri gereklidir.

Noktalama işaretleri, duygu ve düşüncelerimizi daha açık bir şekilde dile getirmeye, tümcenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemeye, okuma ve anlamayı kolaylaştırmaya, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmeye yardımcı olur.

Günlük konuşmalarımızda ses tonumuzu konuya göre alçaltır veya yükseltiriz. Mimiklerle, el hareketlerimizle konuşmaya anlam kazandırıp, anlaşılır hale getiririz. Bazı sözcükleri vurgulu söyleyerek tümcenin önemini belirtiriz.

Yazılı anlatımda da duygu ve düşüncelerimizi ifade edebilmek, okuma, anlamayı kolaylaştırmak, vurgu ve tonlamayı belirtebilmek için noktalama işaretleri kullanırız.

ÖDEV

- *Dilimizde kullandığımız noktalama işaretleri bulmaya çalışınız ve derste açıklayınız.*
- *Aşağıdaki şiiri dikkatlice okuyunuz ve noktalama işaretlerinin kullanma biçimine dikkat ediniz.*

GÖKYÜZÜNDE SÜREN YOLCULUK

Rüzgar sonbahar yapraklarını savuruyor gökyüzüne.

Dalıp gidiyorum mavisine gökyüzünün. Bir dostun deyişiyle:

“Bu yeryüzü size yetiyorsa, burada sıkılmazsınız. Değilse gökyüzüne taşmak isteği uyanır içinizde.”

İçimden gökyüzüne taşmak isteği uyanıyor.

Çocukken hep bu istekle koşmadık mı dağ yamaçlarına?

Bulutlara değer uçurtmalarımız, kuşları kışkandırır.

Aslında kuşları kıskanır kocaman uçurtmalar yapardık.

Uçamazdık ya!

Onun için rüzgara kapılır giderdi uçurtmalarımız,

Bizler de hayaller peşinde göğün maviliklerine...

Oysa büyüdükçe yeryüzünden taşma isteği kayboluyor içimizde.

Oysa gökyüzünde çocuklar için hala serüven dolu yolculuk devam ediyor.

Yusuf ÇAĞLAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
EDEBİYAT, İFADE VE YARATICILIK	
OKUL TÜRKÜSÜ	5
EDEBİYAT NEDİR?	6
OKULUMUZ	8
BARIŞ İÇİNDE YAŞAMAK	9
MEMLEKETİM	12
OKUMA ZEVKİ	13
TEMBEL ÇOCUK	14
KİTAPLARIM KİTAPLARIM	17
YENİ DÜNYALARIN KAPILARI.....	19
EYAZ'IN MARİFETİ	20
ZAMANI KAZANMAK VEYA KAYBETMEK	21
ÇOCUK BAHÇESİNDEKİ BEKÇİ	24
MUM VE KAZAN	26
KAŞAĞI	29
ASLAN İLE SİNEK	33
İNSANLA GÜZEL	35
HACİVATIM KARAGÖZÜM.....	38
ON KASIM	42
DEDE KORKUT ÖYKÜLERİ ÜZERİNE	45
ERGENEKON DESTANI	47
ALTI KİTAP	49
KELOĞLAN VE SİHİRLİ TAS	51
FORSA	53
ÇOCUKLARIN ÖĞRETTİĞİ	57
ÖĞRETMENİM	59
ÖĞRETMEN RUHU	60
BİR MEKTUP	63
BARIŞ ESERİ	64
FATİH SULTAN MEHMEDİN ON FEDAİSİ	65
SERÇEYLE DÖRT YAVRUSU	67
OKUMA UĞRUNA	69
TÜRKÇEM	71
KIBRITÇI KIZ.....	74
DOSTLUK.....	76
KİTAP KUŞUM UÇUVERDİ	78
OĞUZ HAN.....	81
DÜNYAM	83
İHTİYAR ÇİLİNGİR	85
NASIL OLUR BAYRAMLAR	87

MOR SALKIMLI EV	89
GEÇİM DÜNYASI	91
DON KİŞOTUN DEĞİRMENLERLE SAVAŞI	93
DÜNYA ÇOCUKLARI	96
23 NİSAN TÜRKÜSÜ	99
ÖDEV	101
ATASÖZLERİ	102
DEYİMLER-ÖZDEYİŞLER	103
BAHÇIVAN	104
SIR SAKLAMAK	105
HALK EDEBİYATI.....	107
NİNİ	108
MANİ	110
TÜRKÜ	111
GÜVERCİN VE ARKADAŞLARI	112
MAVİSİNİ YİTİRMİŞ YAŞAMAK	114
BEN İSTERDİM Kİ	116
ÇALIŞMA ZEVKİ	117
ELEKTRİKLİ AMPULÜN İLK YANIŞI	119
HAYAT VE ÇOCUK	121
DÜNYANIN BEYAZ DEVLERİ BUZULLAR	123
MEDYA OKURYAZARLIĞI	
Sevgili Dostum Bilgisayar Ayşeye Açık Mektup.....	125
TEKNOLOJİ VE TOPLUM	127
İNTERNET BİLGİLERİ	129
BİLGİSAYAR OYUNLARININ YAN ETKİLERİ	130
SOSYAL MEDYA PSİKOLOJİNİZİ ETKİLİYOR	132
ELVANIN SOSYAL MEDYA MACERASI.....	134
DİL BİLGİSİ VE İLETİŞİM	
GÜZEL TÜRKÇEM	140
DİL NEDİR	141
DİL BİLGİSİNİN TARİHİ	143
HARF VE ALFABE	146
ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE DİL	147
DİL BİLGİSİNİN BÖLÜMLERİ	148
TÜRKLER'İN Kullandıkları Alfabeler.....	149
TÜRKÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ	151
DOĞRU İLETİŞİM SANATI	153
İLETİŞİMDE BEDEN DİLİ VE ÖNEMİ.....	154
SÖZLÜ İLETİŞİM	156
SES HARF İLİŞKİSİ	157
SESLİ HARFLER	158
SESSİZ HARFLER	160
AD (İSİM)	162

SIFAT (ÖN AD)	168
ADIL (ZAMİR)	175
EYLEMLER (FİLLER)	179
BELİRTEÇ	189
İLGEÇ (EDAT)	192
BAĞLAÇ	193
ÜNLEM	195
CÜMLE BİLGİSİ.....	196
CÜMLENİN ÖĞELERİ.....	197
NOKTALAMA İŞARETLERİ	205
<i>İÇİNDEKİLER.....</i>	<i>207</i>

